

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

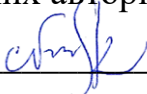
СКОКОВА НАДІЯ ДМИТРІВНА

УДК 94:[061.2:323.13(=411.16) (477.83/.86)"1918/1929"] (043.5)

**КРАЙОВА СІОНІСТСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ
(1918 – 1929)**

07.00.01 – історія України

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 _____ Н.Д.Скокова

Науковий керівник:
Зайцев Олександр Юрійович
доктор історичних наук, доцент

Львів – 2023

АНОТАЦІЯ

Скокова Надія Дмитрівна. Крайова сіоністська організація Східної Галичини (1918 – 1929 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 «Історія України». – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, 2023.

Комплексно проаналізовано діяльність Крайової сіоністської організації (КСО), політика якої була головним чинником формування модерної єврейської свідомості у Східній Галичині. Історія виникнення та функціонування цієї громадської інституції в Галичині (1892 – 1939 рр.) ще не була предметом комплексного дослідження, хоча саме з її активною діяльністю були пов'язані чисельні модерні процеси в політичній, економічній, освітній та культурній сферах єврейського традиційного суспільства.

Історія діяльності КСО дозволяє подивитися на ширший контекст існування галицьких євреїв, які, на противагу західноєвропейським світським євреям поєднували традиційні та модерні властивості у своїй ідентичності. Зокрема така перспектива дозволяє вивчати історію галицьких євреїв з метою кращого розуміння умов та способи переходу традиційного суспільства до модерної ідентичності. Особливо актуально виглядає дослідження, якщо розглядати політичну діяльність КСО в межах головних сфер суспільства та враховувати зовнішні фактори, які зумовлювали ключові зміни суспільно-політичної парадигми серед традиційного населення.

На прикладі активної діяльності КСО є можливість простежити сукупність таких важливих факторів як: вплив зовнішніх чинників на традиційне суспільство, пам'ять про травматичний досвід та її вплив на політичний вибір, чинники які впливали на кожне покоління світської молоді та причини непорозумінь між різними поколіннями, причини успішних й

невдалих політичних рішень, подальша зміна суспільно-культурних настроїв населення, імперативи модерних процесів як головних чинників популярності політичної партії, важливість та способи формування політичних, ідеологічних та публічних дискурсів. Загалом, історія вивчення діяльності КСО розкриває малодосліджену історію життя національних меншин України в міжвоєнний період ХХ ст.

Висновки дослідження та використаний методологічний апарат можуть бути корисні надалі для вивчення історії зародження політичних партій неісторичних націй, переходу та аналізу трансформації традиційного суспільства в модерну добу. Також дане дослідження може бути використане для узагальнюючих праць історії національних меншин України.

Діяльність Крайової сіоністської організації відображає історію формування модерної ідентичності внаслідок трансформації суспільно-політичної активності всередині єврейського світського суспільства Східної Галичини. Це історія тривалого процесу суспільно-політичних рішень, яка бере початок з кінця ХІХ ст. та розвивається протягом всього міжвоєнного періоду ХХ ст. Головним критерієм, який простежується протягом всього дослідження було зародження нової групи єврейської світської молоді, яка вперше у Східній Галичині запропонувала власну національну програму та відкинула асиміляцію як спосіб вирішення єврейського питання, яким був на той час поширеним імперативом у всій Європі.

У дослідженні показано, що рушійним середовищем, яке згодом створило першу єврейську національну партію, була молодь, вихована в просвітницьких традиціях німецької культури. Однак через ряд зовнішніх та внутрішніх факторів, ця єврейська молодь не продовжила традицію батьків, не інтегрувалася у німецьку культуру та ідентичність, а натомість обрали шлях конструювання модерної самосвідомості.

Обравши таку перспективу власного існування, молоді єврейські націоналісти зіткнулися із рядом теоретичних проблем, стосовно того яким має бути образ модерного єврея. Власне цей третій шлях – пошук власної

національної відповіді на вирішення єврейського питання – став основою, що сформувала східногалицький сіонізм, як синтез ідей діаспорного націоналізму та декількох сіонізмів. Цей проєкт пропонував нововведення в економічній та культурній сферах з метою докорінної зміни світогляду традиційних євреїв та їхньої ролі в багатокультурному суспільстві.

Проаналізовано ситуацію умов єврейського життя в Галичині, яка яскраво контрастувала зі слабкою пропозицією стосовно палестинської перспективи їхньої діяльності, що вирізняло політичну програму галицьких євреїв на фоні інших пропозицій. Однак саме ця слабкість у їхньому баченні єврейської еміграції на Близький Схід в майбутньому дала можливість розвинути власну ідеологію більш детально та поєднати платформи різних політичних партій, де одна передбачала покращення умов єврейського існування в Галичині (як основа діаспорного націоналізму), а інші стосувалися палестинської діяльності та культурно-освітньої діяльності (основи політичного та культурного сіонізмів).

Зазначено, що трансформація власне від ідей галицького єврейського націоналізму до сіонізму сталася поступово, і передбачала розширення ідеології, а не заміну одних положень іншими. Цьому сприяли зокрема такі аспекти суспільно-політичного життя як: перший Всесвітній конгрес сіоністів в Базелі в 1897 р. (активно підтриманий галицькими євреями) та тенденції до створення міжнародної системи підтримки серед різних політичних рухів, повільне поширення модерних ідей націоналізму серед населення та потреба вирішення питання єврейської еміграції. Зокрема ці завдання актуалізували необхідність більш детально розвинути бачення стосовно майбутнього власної держави та того, якою вона має бути.

Показано, що попри, на перший погляд, ідеологічні протиріччя, які були характерні для програми галицьких євреїв в австрійському сіонізмі, саме їхній підхід та варіант синтезу ідей став актуальним у міжвоєнний період ХХ ст. У процесі аналізу нових умов міжвоєнного періоду, у дисертації було доведено, що протягом 1920–х рр., КСО розвивала власну діяльність у всіх напрямках,

передбачених в 1892 р. політичною програмою. Саме через суспільні та світоглядні зміни, зумовлені наслідками Першої світової війни, для галицьких сіоністів вдалося стати політичною партією, з найбільшою підтримкою серед наявних в регіоні.

Наслідки Першої світової війни принесли докорінні зміни у політичному та публічному просторі Східної Галичини. Попри те, що нова держава та її постійні обмежуючі засоби впливу стримували розвиток сіоністського руху, після 1920 р. суспільство Східної Галичини по-іншому ставилося до можливості боротися за свої права. Як показали наслідки перших та подальших виборів, КСО отримала найбільшу підтримку місцевого населення. Попри чисельні перешкоди, львівським сіоністам вдалося не лише реалізувати головні постулати власної політичної програми протягом 1920–х рр., а й залучитися широкою підтримкою серед місцевого єврейського населення. Масова підтримка завжди була політично високою – починаючи від перших виборів до Єврейських національних рад (1919), та продовжуючи у виборах до місцевих та парламентських виборів (1922, 1924, 1928). Факт підтримки давав надзвичайно важливий доступ до адміністративної та законної реалізації власної політичної програми, користуючись можливостями, які отримували представники місцевих органів влади.

Загалом Світова війна спричинила появу нових важливих тенденцій, які також вдало використовували галицькі сіоністи, а саме – власна газета. Необхідність у доступі до інформації стало важливим атрибутом модерного часу, і всі охочі розуміти світ постійно шукали способи дістати потрібну інформацію. Тому КСО набула свою популярність через роботу газети «Хвіля». Вміння галицьких сіоністів створювати бачення причинно-наслідкових зв'язків та постійне артикулювання цих ідей у просторі дало можливість говорити про існування когерентного публічного дискурсу політичної партії. Як показав аналіз політичного поля єврейських політичних сил, лише КСО свого часу приділяла стільки уваги існуванню преси, тоді як жодна інша політична партія не мала газет, які б виходили так довго.

Констатовано, що ще одним важливим атрибутом модерного часу вважається виникнення протягом війни молодіжного руху, аполітичного за своєю природою. Їхні головні цілі найчастіше лежали у площині культури, освіти, спорту чи еміграції. Натомість різні політичні партії вбачали в них ще одне джерело власної підтримки. На просторі Східної Галичини саме КСО стала тією партією, яка змогла заручитися підтримкою різних молодіжних організацій, які підтримували її на виборах та допомагали поширювати культурно-освітні програми та палестинські ідеї.

Доведено, що отримати такі результати підтримки можна було через системну комунікацію з населенням, створюючи мережі партійного представництва в регіоні, випуском власних газет та організацією постійних зустрічей для кращого інформування місцевого населення про суспільно-політичні цілі та можливості КСО. Така картина доводить, що політична програма, оцінки й пропозиції галицьких сіоністів відображали реальні суспільні та економічні умови життя євреїв у Східній Галичині, які постійно погіршувалися. Тому, аби покращити становище місцевих євреїв та втілити в життя економічну платформу власної політичної програми, галицькі сіоністи зуміли не лише знайти спосіб акумулювати закордонні інвестиції, що мали забезпечити відновлення економіки в регіоні та підтримувати місцевий бізнес євреїв, а й створили мережу допомоги та кооперації.

Ще одна постанова, обґрунтована у політичній програмі, стосувалася створення власної системи освіти – шкільної та професійної, як основи для формування нової свідомості галицьких євреїв. Перші основи нової програми були окреслені ще в 1892 р. та детально описані зимою в 1919 р. Після ліквідації Єврейський національних рад польською владою, реалізацію цієї програми національної освіти перейняла КСО з метою створення мережі шкіл, яка мала б забезпечити формування модерної ідеології молодого покоління. Попри всі труднощі, з якими сіоністи стикалися через постійні обмеження з боку уряду та реактивні настрої верхівки єврейської громади (кагалу), їм вдалося створити системне бачення того, яким має бути навчальний процес.

Виглядає як простий кумулятивний ефект, лінійний та зрозумілий, однак для того, щоб досягнути бажаного результату – масової підтримки, міцної системи комунікації з євреями та реалізації власної політичної програми – для галицьких сіоністів довелося не один раз виборювати власну правоту прийняття політичних рішень. В роботі проаналізовані головні фактори, які зумовлювали розколи, внутрішні кризи та найголовніше – небажання об'єднання власних зусиль з іншими сіоністськими організаціями, коли час того потребував. У дисертації обґрунтовано, що попри внутрішні кризи, які могли б послабити вплив КСО в регіоні, її керівники змогли сформувати міцний осередок, який не змінювався протягом тривалого часу та утримував кількісно прихильність протягом всього часу.

Зокрема така сильна позиція керівної верхівки пояснювалася феноменом тривалого існування «внутрішнього кола» покоління галицьких сіоністів, яке було виховане в традиціях маскілім. Певні ідейні протиріччя виникали на фоні небажання поступатися власним баченням політичної діяльності. Така позиція старшого покоління підтверджується у ситуації, яка назріла через необхідність уніфікувати польський сіонізм, з метою кращої координації руху в Польщі. Однак компромісу не було досягнуто перш за все через бажання тих самих галицьких сіоністів утримувати важелі впливу у своїх руках. Дослідження показало, що саме сіоністські ідеї та інститути допомагали для КСО комунікувати у віддалених місцевостях, і що не менш важливо – знаходити спільну мову з ортодоксальним населенням, яке розглядалося як потенційна підтримка.

Дослідження діяльності КСО Східної Галичини протягом 1918 – 1929 рр. дає основу для кращого розуміння важливих аспектів формування модерної ідентичності галицьких євреїв (галіціанерів). Детальний аналіз власне суспільно-політичних процесів у Східній Галичині та порівняння з подібними тенденціями в Центральній Польщі, дає можливість розвивати концепцію множинності єврейської ідентичності, запропонованої ізраїльським дослідником Езрою Мендельзоном.

Ключові слова: сіонізм, діаспорний націоналізм, Східна Галичина, міжвоєнна Польща, культурно-освітні товариства, комунікація, політично-правова діяльність, національно-культурна автономія, національні меншини, іврит, міжнаціональні відносини, державна асиміляція, модерна ідентичність.

ANNOTATION

Skokova N. The East Galician Zionist Federation (1928 – 1929). – On the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in History. Specialty 07.00.01 «History of Ukraine». – Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Science of Ukraine, Lviv, 2023.

The academic originality of this research outlines a comprehensive analysis of the political activities of the East Galician Zionist Federation and its outcomes within the Jewish society. The activity of Lviv Zionists was considered the main factor in the formation of modern Jewish consciousness in Eastern Galicia.

The history of the East Galician Zionist Federation's existence (1892 – 1939) has not yet been the subject of a comprehensive study. Nevertheless, its activity had an impact on the most significant transformational processes among local Jews in the political, economic, educational, and cultural spheres. Therefore, this academic study of the history of the East Galician Zionist Federation allows us to look at the broader context of the existence of Galician Jews, who, unlike Western European secular Jews, combined traditional and modern features in their identity.

This perspective allows us to study the history of a broader phenomenon, the Galician Jews, and to understand how they transformed from the traditional society to modern identity, its context, conditions, and ways of changing. This research looks relevant if we consider the political activities of the East Galician Zionist Federation within the main spheres of society on the one hand and take into account

the key external factors that caused the change in the sociopolitical paradigm among the Jewish traditional population on the other.

For instance, the study of the East Galician Zionist Federation activities gives us the tools to analysis such important phenomena as: the influence of external factors on traditional society, the memory of a traumatic experience and its influence on political choices, the factors that influenced the different generations of secular youth and the reasons of misunderstandings between them, the cases of successful and unsuccessful political decisions, the further change of social and cultural attitudes of the population, the imperatives of modern processes as the main factors of the popularity of a political party, the importance and ways of forming political, ideological and public discourses of politics. In general, the history of the East Galician Zionist Federation reveals the understudied history of the national minorities of Ukraine during the interwar period.

The practical inputs and the results of research. The conclusions that were drawn in this research can be applied to studying the history of developing political parties of non-historical nations, assessing transition events, and analyzing traditional society's transformation into the modern age. Also, this study can be used in works on the history of national minorities of Ukraine.

The activities of the East Galician Zionist Federation reflected the history of the formation of modern identity. It was a result of the transformation of the sociopolitical activity of a small group, mostly consisting of a Jewish secular society of Galicia, into a national mass movement that eventually encompassed all strata of Jewish society. This is the history of a long process of new sociopolitical decisions in Jewish history, which began at the end of the 19th century and gradually developed throughout the interwar period. The main criterion, which can be traced throughout this study, can be outlined as the birth of a new social group of Jewish secular youth. Due to various external and internal factors, this young generation of Jews did not continue the tradition of their parents, did not integrate into German culture and its identity, and chose instead the path of constructing a new modern self-awareness. Therefore, they rejected assimilation as a way to solve the Jewish

question, which was a widespread imperative throughout Europe at that time. For the first time, they proposed a brand-new national program in Eastern Galicia.

Determined by such a political choice, the Jewish nationalists gradually faced a number of theoretical dilemmas regarding the image of a modern Jew in the future. This way they had developed a new identity that should integrate their existence beyond traditional society and meanwhile incorporate the Jews into the gentile environment. This identity became the basis for defending the Eastern Galician Zionism as a synthesis of the ideas of diaspora nationalism and political Zionism. Their practical steps on how to create a new basis for modern identity were outlined in a political program of 1892 entitled "The Way Jewish Youth Should Be". This project proposed changes in the economic and cultural spheres, aiming to fundamentally change the outlook of Jews and their role in a new society. The young Jewish nationalists perfectly analyzed the conditions of Jewish life in Galicia. It had provided logical implementation of new politics, and on the contrary, their views on Palestine were poorly outlined and developed eventually only after joining Herzl Zionism in 1897.

This research has shown how the Lviv Zionists kept drifting from the core ideas of Austrian Zionism, proceeding with their own political activities before the First World War. Moreover, they created a synthesis of political ideas to implement, which became possible during the interwar period.

During the analysis of new conditions in the political, economic, cultural, and national spheres, the author proved in her thesis that throughout the 1920s, the East Galician Zionist Federation developed its own complex activities in the abovementioned directions, which were provided earlier by the 1892 political program. The success of their program was utterly accomplished by such factors as the drastic social and worldview changes caused by the consequences of the First World War and the Zionist activities throughout the military and political turmoil in the region. All these aspects helped the Galician Zionists become a modern political party with the greatest support among Jews.

There were fundamental changes in the political and public spaces of Eastern Galicia after the First World War. The new state and its constant restrictive measures impacted the development of the Zionist movement. Despite the numerous restrictions, the East Galician Zionist Federation got the greatest support of the local Jewish population in the first parliamentary election in 1922. Later, in 1924 and 1928, the Lviv Zionists again got sufficient support, which provided the legal basis to implement their political program on a practical level.

Another significant change caused by the war was the emergence of a broad public space, mostly presented by the daily newspapers. In this perspective, the Lviv Zionists provided the systematic existence of their own political newspaper, «Chwila». The phenomenon of a daily newspaper was important for a few reasons. It proved the emergence of modern informational space when people were eager for details. The second aspect was crucial due to the political perspective: the newspaper «Chwila» was the main source to form the public discourse of the East Galician Zionist Federation. This was the only political force among the Jewish modern movements that provided such a long-lasting platform for spreading its own ideology.

Another important feature of modern time is the necessity of developing of a youth movement. Implicitly, its apolitical nature made these myriad youth societies very important field of influence for all political movements. Gradually, the East Galician Zionist Federation managed to consolidate the support of various youth organizations in different ways.

During this study, the fundamental premises to claim the mass support of the East Galician Zionist Federation were proved. It took such forms as creating networks of party representation in the region, publishing its own newspapers, and organizing regular meetings for better communication with the local population on the sociopolitical issues and opportunities. Most of the political activities of the Lviv Zionists focused on improving the current situation of everyday life of Galician Jewry by creating the cooperative network, vocational and cultural classes, the private school system, etc.

This development of new social and cultural institutions was not linear nor easy. During this study, the analysis also focuses on understanding the context, practical problems, and opportunities as a part of the political history of the Lviv Zionists' activity. Thus, this work analyzes the main factors that indicated the political importance and validity of the East Galician Zionist Federation within Jewish society. There were such aspects as the formation of a solid leadership core within one generation, the party splits and creation of new political force, the premises of party crises with its consequences, and an analysis of the main reasons why a process of unification with other Zionist organizations failed.

The study of political activities of the East Galician Zionist Federation between 1918 and 1929 provides a basis for a better understanding of the Jewish history, especially the important aspects of the formation of the modern identity of Galician Jews (Galicianer). This complex analysis of the actual sociopolitical processes in Eastern Galicia and a comparison with similar tendencies in Central Poland provide with new arguments a further opportunity to develop the concept of the plurality of Jewish identities proposed by the Israeli researcher Ezra Mendelsohn.

Keywords: Zionism, diaspora nationalism, Eastern Galicia, interwar Poland, unification, public discourse, cultural and educational associations, communication, political and legal activity, national and cultural autonomy, national minorities, Hebrew, international relations, state assimilation, modern identity.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Skokova N. The East Galician Zionist Federation and the Polish Governments of 1922 – 1926. *Scripta Judaica Cracoviensia*. 2020. Vol. 18. P. 85–104.
2. Скокова Н. Самоуправління єврейської національної меншини Східної Галичини: від традиції до модерну (1918 – 1924 рр.). *Гілея*. 2019. Вип. 146. Ч. 1. С. 94–97.
3. Скокова Н. Інтеграція Сіоністської Організації в політичний простір Східної Галичини (1918 – 1922). *Український історичний збірник*. 2018. Вип. 20. С. 158–175.
4. Скокова Н. Проект національного відродження львівських сіоністів (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). *Український історичний збірник*. 2019. Вип. 21. С. 60–69.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Історія вивчення проблеми	21
1.2. Огляд джерел	33
1.3. Теоретико-методологічні засади	40
Висновки до 1 розділу	51
РОЗДІЛ 2. СІОНІСТСЬКИЙ РУХ В ГАЛИЧИНІ ДО 1918 р.	
2.1. Національний вибір: створення першої національної партії галицького єврейства	53
2.2. Синтез галицького єврейського націоналізму і віденського сіонізму (1892 – 1914 рр.)	69
2.3. Діяльність сіоністів під час Першої світової та польсько-української воєн	80
Висновки до 2 розділу	88
РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ КСО ПІСЛЯ ВІЙНИ	
3.1. Відновлення сіоністського руху в Східній Галичині після Першої світової війни	90
3.2. Формування структури КСО	104
3.3. Публічний дискурс Леона Райха: синтез загального сіонізму та діаспорного націоналізму	113
Висновки до 3 розділу	127

РОЗДІЛ 4. ДІЯЛЬНІСТЬ КСО ПРОТЯГОМ 1918 – 1929 рр.

4.1. Представницька діяльність в місцевих органах влади: Єврейські національні ради та кагали	128
4.2. Соціальна та економічна політика сіоністів	142
4.3. Крайова сіоністська організація й уряди Польщі	150
4.4. КСО і проблема уніфікації загального сіонізму в Польщі	163
Висновки до 4 розділу	181
ВИСНОВКИ	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	189
ДОДАТОК	210

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БНМ	– Блок національних меншин
ВІЗО	– Міжнародна жіноча сіоністська організація (WIZO, аббревіатура походила від англomовної назви: «Women International Zionist Organization»)
ВСО	– Всесвітня сіоністська організація
ГСРП	– Головна сіоністська рада Польщі
ЄК	– Єврейський клуб
ЄКА	– Єврейська колоніальна асоціація
ЄНП	– Єврейська національна партія
ЄНР	– Єврейська національна рада
ЗУНР	– Західно-Українська народна республіка
КСО	– Крайова сіоністська організація
ППС	– Польська партія соціалістична
ЦК	– Центральний комітет

ВСТУП

Обґрунтування теми дослідження. Дисертаційна робота сфокусована на вивченні історії єврейського національного руху у 1920-ті рр. у час, коли суспільно-політичні трансформації, зумовлені Першою світовою війною та розпадом Австро-Угорської імперії, створили умови для докорінних змін у свідомості частини єврейського населення Східної Галичини. Війна та наслідки повоєнної економічної кризи, відсутність інституційного захисту населення та послідовна націоналізаційна політика польського режиму сприяли дальшій трансформації традиційної свідомості місцевого населення в модерну форму ідентичності.

Унаслідок розпаду Австро-Угорщини й Російської імперії та виникнення на їхніх колишніх територіях національних держав утворився, зокрема, цілком новий політичний та суспільний простір міжвоєнної Другої Речі Посполитої. Для Східної Галичини – це був цілковито новий досвід співіснування національних меншин в умовах політичних, національно-культурних утисків держави, що, зрештою, змушувало їх «захищати свою ідентичність».

Вивчення історії національних меншин – одна з ключових засад комплексного розуміння української історії. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю дослідження наступних факторів: (а) скрупульозного вивчення особливостей «модернізації» як Галичини загалом, так і її єврейства – зокрема; (б) формування концепту співіснування галицького міжетнічного суспільства; (в) всебічного дослідження впливу національних меншин, зокрема Крайової сіоністської організації (КСО), на політичні та суспільні процеси як на регіональному, так і державному рівні.

Для повноцінного розуміння місця КСО в політичному просторі галицького єврейства, у дисертації розглянуто головні аспекти діяльності цієї організації, окреслено умови, що забезпечили їй тривалу і стабільну підтримку серед єврейського населення регіону, розкрито ступінь присутності лідерів в

політичному / публічному просторі та реконструйовано головні категорії якими мислили прихильники ідеології східногалицького сїонїзму. Головна ідея дослідження полягає у відповіді на запитання – як політика КСО (не)впливала на модернізаційні процеси в середовищі галицьких євреїв?

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота реалізована в рамках навчально-дослідницької програми Єврейських студій Українського католицького університету та підспеціалізації кафедри історії гуманітарного факультету цього закладу вищої освіти (ЗВО).

Мета дослідження – комплексний аналіз базових напрямів діяльності КСО Східної Галичини упродовж 1918 – 1929 рр.

Реалізація мети передбачає виконання низки **завдань**:

– простежити витоки національного руху єврейської світської молоді та подальшу трансформацію східногалицького сїонїзму в ідеологію;

– охарактеризувати повоєнне становище та суспільно-політичні трансформації галицького єврейства, зумовлені розпадом Австро-Угорщини, та місце КСО в цих процесах;

– визначити особливості структурної трансформації КСО;

– розглянути політичну вагу сїонїстської організації, її роль і значення для мобілізації єврейського суспільства;

– проаналізувати причини та шляхи інтеграції місцевого єврейського населення до політичної сфери діяльності КСО;

– дослідити парламентську діяльність львівських сїонїстів упродовж 1922 – 1929 рр. та її вплив на польсько-єврейські взаємини.

Об'єкт дослідження – сїонїстський рух у міжвоєнній Східній Галичині ХХ ст., а **предмет** – діяльність КСО упродовж 1918 – 1929 рр. у політичній, економічній, фінансовій, культурній, освітній та благодійній сферах.

Територіальні рамки дослідження охоплюють географічні межі сфери впливу КСО, яка існувала на території трьох воєводств (Львівського, Тернопільського і Станіславського). Західна межа проходила по річці Сян, яка

відділяла Східну Галичину від Західної, де функціонувала Крайова сіоністська організація Західної Галичини та Сілезії (такий поділ впливу був встановлений у листі до лондонської езекутиви Сіоністської організації від 9 вересня 1919 р., у якому повідомлено про поділ Сіоністської організації Галичини на два незалежні осередки).

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1918 – 1929 рр. Нижня межа зумовлена завершенням Першої світової війни, що спричинило докорінні зміни не тільки у суспільно-політичному житті єврейської спільноти Східної Галичини, а й у світогляді місцевих євреїв. Зміни в житті галицького єврейства трансформували настрої в спільноті та зумовили перетворення національної ідеї у формі загального сіонізму в ідеологію масового руху. Верхня межа дисертації визначена смертю багаторічного керівника Сіоністської організації Л. Райха та появою нових тенденції в політичній діяльності КСО: (а) припинено активний синтез двох напрямків діяльності у політичній програмі, а саме поєднання діаспорного націоналізму та палестинського напрямку діяльності; (б) втрачено вплив на парламентарному рівні; (в) провалено спробу поширення впливів організації у Центральній Польщі; (г) толеровано політику дистанціювання від створення єдиної сіоністської організації в міжвоєнній Другій Речі Посполитій тощо.

Теоретико-методологічний апарат дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході та працях представників різних гуманітарних наук. Зокрема, використано концепцію розвитку модерних політичних рухів М. Дюверже, типологію єврейських громад у Європі Е. Мендельзона, схему стадій національного відродження М. Гроха, а також критерії конструювання смислових рамок та публічного дискурсу, запропоновані Р. Ентманом.

Наукова новизна.

Уперше в українській історіографії:

– всебічно проаналізовано історію КСО Східної Галичини (1918 – 1929 р.) у контексті суспільно-політичних процесів у Другій Речі Посполитій;

– здійснено комплексний аналіз формування нових суспільних тенденцій в єврейському середовищі міжвоєнної Східної Галичини, зумовлених синтезом двох ідеологій – діаспорного націоналізму та сіонізму;

– з’ясовано головні засоби комунікації КСО з місцевим населенням та способи пропаганди ідеології загального сіонізму серед широких верств населення;

– показано важливість участі загальних сіоністів в економічному, культурному, соціальному та політичному житті галицького єврейства для формування його модерної національної свідомості.

Удосконалено:

– вивчення зв’язків КСО з іншими сіоністськими організаціями як у Східній Галичині зокрема, так і Другій Речі Посполитій – загалом;

– розуміння шляхів адаптації Базельської програми Всесвітньої сіоністської організації до місцевих умов східногалицького єврейства;

– методичку дослідження впливу геополітичних факторів на розвиток сіонізму в Польщі та Східній Галичині.

Отримали дальший розвиток:

– дослідження історії єврейського національного руху Східної Галичини в період від 1918 до 1929 р.;

– вивчення політичних дискурсів в парламентському середовищі Єврейського клубу;

– визначення головних причин фрагментації єврейської національної політики в сіоністському середовищі міжвоєнної Польщі.

Практичне значення дисертації полягає у тому, його наукові результати, висновки та фактографічний матеріал можуть бути використані для написання загальних та спеціальних праць з новітньої історії України, підготовки спецкурсів для ЗВО, а також для розробки наукових програм та методичних рекомендацій. Методологічні підходи та результати дослідження можуть використовуватися для написання синтезів з історії галицького єврейства та порівняльної історії сіонізму в Центрально-Східній Європі.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри історії Українського Католицького Університету, міжнародних та всеукраїнських наукових форумах: Методологічний семінар з єврейських студій (Львів, 2016); 17-й Світовий конгрес єврейських студій (Єрусалим, 2017); VII Міжнародна конференція єврейських студій (Варшава, 2017); Методологічний польсько-український семінар з єврейських студій «Історія і спадщина галицьких євреїв» (Краків, 2017); XI конгрес європейської асоціації юдаїки (Краків, 2018); Методологічний семінар «Дослідження єврейської політики у 1772 – 1991» (Одеса, 2019); Методологічний семінар в Інституті Візенталя (Відень, 2022); Науковий воркшоп «Євреї в Транс-імперській Україні: релігійні, економічні, культурні та національні аспекти» Голдштайн-Горен наукового центру діаспори (Тель-Авів, 2023).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображені у 4 фахових публікаціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі списку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг рукопису становить 210 сторінок, із них 188 – основний текст.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРАЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історія вивчення проблеми

В науковій історіографії наразі відсутнє дослідження модерної трансформації єврейського суспільства Східної Галичини. Також відсутнє дослідження як КСО, модерний рух з найбільшою підтримкою в регіоні серед місцевих євреїв, впливала на суспільні настрої та взаємодіяла із населенням. Поєднання в одному дослідженні цих аспектів важливе з двох причин. Перш за все воно допомагає пояснити історичну важливість феномену східногалицького сіонізму в контексті єврейської національної історії, та як власне ця ідеологія відповідала потребам часу. Також цей підхід дозволяє прослідкувати, які зміни в єврейському суспільстві Східної Галичини відбувалися після Першої світової війни.

Частково історія КСО висвітлена в роботах Кінги Венгжин [245], [244], яка запропонувала оригінальну концепцію зародження сіоністської ідеології, та найголовніше – вона зосередила свій аналіз на парламентській діяльності КСО, зокрема на участі делегатів у Єврейському клубі. Проаналізувавши діяльність галицьких парламентаріїв, дослідниця реконструювала умови та можливості розвитку єврейського політичного життя в міжвоєнній Польщі на найвищому державному рівні. Проте безпосередня суспільна діяльність галицьких сіоністів на рівні практики в провінції не була включена до аналізу в цьому дослідженні.

Тому, аби перевірити сформульовану мною тезу, що КСО була головним агентом модерних трансформацій у галицькому єврейському суспільстві, в цьому дослідженні використано ряд публікацій, які висвітлюють єврейське політичне життя в Східній Галичині та міжвоєнній Польщі.

Історіографію проблеми можна поділити на п'ять тематичних блоків: 1) суспільно-культурна історія євреїв Центрально-Східної Європи; 2) взаємини єврейської меншини з державами та панівними націями; 3) напрямки єврейської політики; 4) єврейська політика в міжвоєнній Польщі; 5) суспільно-політичне життя євреїв Східної Галичини. Запропонована категоризація вивчення історії польського сіонізму видається більш прийнятною, ніж звичний історико-хронологічний підхід вивчення історії сіонізму [185], бо дозволяє виокремити та розвинути в ширшому контексті найважливіші теми в історіографії питання.

Суспільно-культурна історія євреїв Центрально-Східної Європи. Історію австрійського єврейства вивчав відомий ізраїльський історик Ісраель Барталь [252]. У своєму дослідженні він проаналізував тенденції розвитку єврейства колишньої Речі Посполитої після її розпаду у XVIII ст. та здійснив спробу порівняння історичного контексту існування єврейських спільнот у складі трьох імперій. Також у цій концептуальній статті, написаній у співавторстві з Ентоні Полонським, Ісраель Барталь стверджує, що саме в австрійський період було закладено формування початків галицької єврейської свідомості, сформовано поняття і нову сучасну концепцію модерного «галичанина» (Galicianer), яке проіснувало до Голокосту [253]. Визначальною рисою цього нового феномену, на думку Ягоди Вежейської, було те, що йому бракувало національного піднесення (патосу) та почуття ворожнечі до інших національних груп [249].

Не менш важливу роль для розуміння контексту діяльності Сіоністської організації Східної Галичини мають дослідження, присвячені вивченню культурного контексту польських євреїв. Зокрема дослідження освіти Камілем Кієком [199], [200], академічних товариств Патриком Томашевським [242], сіоністських молодіжних рухів Ісраелем Опенгаймом [217] та зміни в ортодоксальній свідомості Шаулем Штамфером [235] дають краще розуміння сприйняття сіоністської ідеології на різних рівнях соціального і культурного життя євреями.

Взаємини єврейської меншини з державами та панівними націями. Аби всебічно оцінити розвиток політичної діяльності Крайової сіоністської організації особливу увагу у дослідженні було присвячено взаєминам єврейської меншини й держави, як Австро-Угорської імперії, так і II Речі Посполитої. Такий підхід допоміг оцінити не лише контекст існування єврейської меншини в правовому полі, а й можливості для легальної політичної діяльності в межах дозволених законом і міжнародним регулюванням.

Концептуально важливими є праці Езри Мендельзона, де дослідник розділяє європейське єврейство на дві групи: східноєвропейське і західноєвропейське та аналізує відображення цих моделей в країнах Центрально-Східної Європи [212], [206]. Більш детально випадок міжвоєнної Польщі він розглядає у статті, присвяченій розвитку єврейського політичного життя в нових політичних кордонах [211].

Краще зрозуміти політичне становище єврейської національної меншини в Австрійській імперії дозволяє дослідження Геральда Штурца [275]. Його монографія була цікавою в порівняльній перспективі ставлення держави до різних національних меншин та дискусій щодо використання національних мов в державному управлінні. Власне цей критерій – визначення нації за визнанням мови – був лейтмотивом в австрійський період, і навколо нього розвивалися найважливіші дискусії стосовно єврейської модерної нації.

Український історик Іван Монолатій здійснив аналіз соціальної та економічної інтеграції єврейського населення в австрійську бюрократичну систему та прослідкував вплив політичної модернізації імперії на початок національно-єврейського руху в регіоні [266].

Важливий аспект політичної ситуації у відновленій Польщі з огляду на впровадження пакту прав нацменшин вивчала Керол Фінк [184]. Її дослідження цікаве з перспективи міжнародного аналізу повоєнних подій і законодавчого врегулювання прав нацменшин. Гершон Девід Гундерт проаналізував політичне становище євреїв після 1918 р. в Східній Європі

[193]. Важливе значення для розуміння співіснування між державною нацією, урядом і національними меншинами мають праці істориків Ентоні Полонського [222], Єжи Томашевського [241] та Збігнева Ландау [239]. Згадані праці, написані в соціоекономічній перспективі, тому не лише аналізують економіку після Першої світової війни, а й намагаються визначити місце єврейського населення в окремих секторах зайнятості. Доповнює цю історіографію фактографічними даними стаття Ар'є Тартаковера [237], де вміщено статистичні дані демографії та професійної зайнятості єврейського населення міжвоєнної Польщі.

Вивчення зміни суспільно-політичних настроїв та ставлення польських політичних сил до вирішення єврейського питання – одна із ключових тем досліджень останніх років. Монографія американського соціолога Селії Геллер була важливою з двох перспектив: детального аналізу історичних відмінностей між різними єврейськими громадами та аналізом польських моделей антисемітизму (державного, ендецького і клерикального), а також ставлення різних польських політичних сил до вирішення єврейського питання [189].

Охарактеризовані вище аспекти польсько-єврейського співіснування більш детально проаналізовані у дослідженнях Брайана Портера [223] та Джоани Міхліц [214]. Вони поглиблюють розуміння змін і ставлення різних провідних політичних сил Польщі до вирішення єврейського питання. Також у цій перспективі краще зрозуміти причини міжетнічного антагонізму допомагає дослідження Лоренс Вайнбаум, яка сфокусувалась на вивченні передумов зародження сіонізму-ревізіонізму як одного із проявів політичної кризи в лоні загального сіонізму за соціоекономічних реалій II Речі Посполитої [246].

Ставлення уряду і польських політичних сил до вирішення єврейського питання у своїх дослідженнях висвітлили Павел Ґрата [186], Джефрі Копштейн та Джейсон Віттерберг [201]. Вони досліджували різні аспекти польсько-єврейських відносин у відновленій Польщі. Дослідники Єва Плях [221],

Ґжегож Кшивец [202], та Яцек Валіцький [243], вивчали різні аспекти міжетнічних стосунків у Польщі після травневого перевороту в 1926 р. Хоча в цих дослідженнях акцент зроблений на діяльності варшавських сіоністів, на їхній основі можна зробити висновки, яку позицію займали львівські сіоністи під час ключових подій державного перевороту та перших місяців опісля.

Також для цього дослідження було ключовим проаналізувати важливість іноземних інвестицій, від яких залежала стабільність польської економіки після Світової війни та присутність інвестицій американських євреїв. З перспективи діяльності КСО це мало два важливі аспекти: організація займалася формуванням нових інституцій в регіоні на кошти отримані ззовні; також ці інвестиції у перші повоєнні роки були однією із причин, чому польський уряд в 1925 р. пішов на переговори з Єврейським клубом. Дослідження Галини Парафіновіч допомогло побачити не лише головні джерела фінансових надходжень, а й визначити ступінь інвестування єврейськими фондами польської економіки на початку 1920–х рр. [219].

Напрямки єврейської політики. Аби краще зрозуміти контекст і настрої в середовищі єврейського політикуму кінця XIX – початку XX ст., потрібно звернутися до оцінки трьох головних соціокультурних та політичних течій, які були поширені в Галичині – асиміляторів, ортодоксів та націоналістів.

Загалом під терміном «асиміляція» розуміють сукупність соціокультурних та політичних модерних процесів в єврейській соціальній та культурній трансформації, та як одну із відповідей на вирішення єврейського питання. Прихильниками ідей асиміляції були представники середнього класу, переважно світські євреї. На відмінну від таборів ортодоксального та національного спрямування, асимілятори вбачали потребу в цілковитому прийнятті культури панівної нації [277]. Першим суспільно-культурним осередком асиміляційного руху в Східній Галичині прийнято вважати товариство Ахудас Ахім (1882).

Найперші прояви в історії галицького єврейства політичної діяльності були характерні в 1883 р. для представників ортодоксальної течії. Їхніми

головними цілями були збереження існуючої релігійної форми існування громади та блокування впливу нових тенденцій на традиційне єврейське населення. Протягом двох десятиліть головною формою політичної активності ортодоксів була співпраця з місцевою владою. Власне перша партія ортодоксів була сформована в 1912 р. в Катовіце. В міжвоєнний період ХХ ст. в Польщі існувало декілька партій, які дослідники відносять до ортодоксального спрямування. [279, s. 13], [174, p. 25].

Зрозуміти основні вимоги та ставлення асиміляторського руху до молодого націоналістичного, мені допомогли дослідження Рейчел Манекін [205] та Езри Мендельзона [207], [208]. Їхні розвідки окремих випадків інтеграції молодого єврейського покоління в польську або німецьку культуру допомагають краще зрозуміти, які мотиви й цілі відомих публіцистів і політичних діячів впливали на їхній вибір. Ставлення асиміляторського руху до національного осередку докладно описав Вільгельм Фельдман [183], який в кінці ХІХ ст. прогнозував швидкоплинність цієї нової ідеології. Тему місця асиміляційного руху в суспільно-політичному житті в міжвоєнний період ХХ ст. досліджував Вацлав Вежбенец [247]. У своїй розвідці дослідник прослідкував тенденції занепаду асиміляційного світогляду серед молоді, та пояснив чому молоде покоління стало більше підтримувати сіоністську ідеологію.

Тема аналізу формування модерної єврейської політики продовжена у статтях Лейли Еверет [181] та Марші Розенбліт [225]. Дослідниці сконцентрували свою увагу на ролі єврейської національної політики в австрійському парламентаризмі. Розвідка австралійського політолога Ріка Куна присвячена вивченню поширення лівих ідеологій на території Східної Галичини, де автор розглядає головні причини чому вони не були адаптовані та прийняті єврейським населенням [203].

Не менш важливим є вивчення розвитку політики традиційного (ортодоксального) єврейства, яка протягом кінця ХІХ – початку ХХ ст. мала найбільшу підтримку серед місцевого єврейського населення. Дослідження

Гершона Бекона показує вплив і поширення ортодоксальної політики серед місцевого населення протягом міжвоєнного періоду ХХ ст., допомагає зрозуміти тенденції, які відбувалися в традиційному середовищі серед євреїв [174].

Загальна історія сіонізму. Історія Сіоністської організації Галичини декілька разів була у фокусі уваги дослідників, які аналізували окремі аспекти її діяльності. Найбільший внесок у розуміння природи та становлення сіонізму в Галичині здійснив Джошуа Шейнз, який у своєму дослідженні вивчав аспект ідеологічного формування єврейського націоналізму, його культурну та соціальну динаміку, однак упустив аналіз організаційного виміру існування руху [233]. У своєму дослідженні Шейнз показує, що єврейський націоналізм в Галичині був набагато ширшим феноменом, аніж сіоністська ідеологія. Зокрема автору вдається прослідкувати, як закладалося формування єврейської модерної нації в Галичині. Також його окремі розвідки стосуються переосмислення впливу преси на масову свідомість єврейського традиційного населення [273]. Монографія Шейнза хронологічно завершена подіями в 1911 р., та підтвердила, що початок політичної фази національного руху не збігся з масовою підтримкою Єврейської національної партії населенням регіону. Тому важливим є вивчення політичної діяльності КСО в міжвоєнний період ХХ ст., коли політичний контекст зумовив нові умови масової підтримки сіоністів у Східній Галичині.

Зрозуміти генезу сіоністського руху та його ідеологічні інтерпретації допомогли праці Шломо Авінері та Гідеона Шимоні. Науковий доробок останнього дає фундаментальне розуміння розвитку сіоністської ідеології, її різновидів і спроб уніфікації руху [234], [274]. У своїх дослідженнях Шимоні намагається прослідкувати трансформацію ідеї й показує, чому інтерпретацій сіонізму було декілька. Шломо Авінері проаналізував основні праці авторів, яких дослідники вважають передвісниками та теоретиками єврейського націоналізму, та чиї доробки впливали на формування нової політичної ідентичності світських євреїв в кінці ХІХ ст. [251]. Історичні спостереження

Тоні Джадта були цінними для нас з точки зору переосмислення невдач сіонізму в Польщі в міжвоєнний період ХХ ст. [260, с. 31, 41, 127].

Серед важливих синтетичних праць, присвячених історії формування і розвитку сіоністського руху, потрібно згадати дослідження Майкла Станіславського [236]. Автор показав лінійний розвиток історії Всесвітньої сіоністської організації, заснованої Теодором Герцлем, яка протягом півстоліття мала найбільшу підтримку порівняно з іншими сіоністськими осередками Європи.

Фундаментальне дослідження Йонатана Френкеля присвячене формуванню сіоністської ідеї в Російській імперії, де ця ідеологія мала власну історичну традицію та була тісно переплетена з соціалістичним рухом [271]. Дослідження сіонізму на територіях Російської імперії важливе тому, що підтверджує тісні зв'язки євреїв зі смуги осілості Російської імперії з галицьким середовищем та допомагає простежити інтелектуальну генезу догерцлівського плану переселення в Палестину. Користі з фактологічного погляду також праця Говарда Сакера [229] та довідник за редакцією Гершель і Авраама Едельгайтів [281], які детально розглядають історію формування герцлівського сіонізму.

Загалом, дане дослідження я розглядаю певною мірою продовженням вивчення єврейського національного руху, яке раніше здійснив американський історик Джошуа Шейнз [233], зокрема розширивши хронологію предмета вивчення, а також використовуючи інший методологічний інструментарій.

Єврейська політика в міжвоєнній Польщі. Порівняно більшу увагу дослідників привернула єврейська політика міжвоєнної Польщі. Увага до цього періоду та проблематики пояснюється перш за все різким сплеском політичної активності, існуванням численних політичних партій та газет, які забезпечують добру джерельну базу. Так, наприклад, єврейська парламентарна репрезентація в міжвоєнний період ХХ ст. тривалий час привертала чи не найбільшу увагу дослідників. Праці таких польських істориків як Войцех Яворський [197], [198] та Шимон Рудніцький [228],

фокусують увагу на дослідженні діяльності різних єврейських політичних партій в Сеймі та Сенаті.

Важливий фактографічний матеріал вміщено у дослідженнях Александра Гафткі [187] та Єжи Гольцера [192]. У статті А. Гафткі вміщені відомості про більшість єврейських партій та угруповань 1920–х рр., які діяли в межах II Речі Посполитої, тоді як у дослідженні Є. Гольцера наведено відомості про найбільші єврейські партії та їхню пресу.

Фундаментальним дослідженням розвитку сіоністського руху у відновленій Польщі є монографія Езри Мендельзона [213]. Окрім важливого аналізу діяльності різних сіоністських угруповань (а у міжвоєнній Польщі їх діяло у різний час близько десяти), дослідник стверджує, що найбільшу популярність сіоністські організації змогли утримувати лише до 1926 р., після чого їхня роль у єврейському суспільстві пішла на спад. Дослідження широкого спектра діяльності сіоністського руху різних угруповань дає можливість оцінити популярність різних політичних осередків серед населення, простежити їхні головні ідеологічні переконання та визначити причини сильної фрагментації єврейського політичного життя.

Суспільно-політичне життя євреїв Східної Галичини. Для кращого розуміння зміни соціокультурних цінностей галицьких євреїв, важливою є історіографія, присвячена ключовій події в історії єврейської громади Галичини – листопадовому погрому в 1918 р. Наслідки цього погрому можна вважати фактором, який змінив свідомість місцевого єврейства. Ключовими працями, які розкривають цю проблему є монографії Крістофа Міка [216] та Александра Прусіна [224]. Монографія першого дослідника присвячена вивченню та аналізу співіснування національних меншин у Львові протягом 1914 – 1947 рр. Для цього дослідження особливо важливою була частина, присвячена періоду Першої світової війни та повоєнному врегулюванню міжнаціональних відносин, де автор аналізує політичні тенденції та причини антисемітизму серед місцевого населення. Тематика організованого та спорадичного насилля на мікрорівні, висвітлюється у дослідженні

американського історика Александра Прусіна. Він проаналізував умови кількох окупацій.

Більш детально про міжетнічні конфлікти під час українсько-польської війни та стан єврейського населення протягом 1918 – 1919 рр. у своїх наукових розвідках пишуть Олег Павлишин [267], Лукаш Ястжоба [196] та Александра Іміловська-Дума [194]. Концептуальний аналіз Йоанни Міхліц-Корен [215], Єжи Томашевського [240] і Ягоди Вежейської [249] спонукає переосмислити розуміння причин зміни самосприйняття єврейської меншини в результаті чергової хвилі антисемітизму.

Саме події 1918 – 1919 рр. у Східній Галичині та сплеск антисемітизму викликали хвилю обговорення на Паризькій мирній конференції, де єврейська делегація Східної Галичини активно популяризувала інформацію про стан меншини в регіоні. Питання місця Паризької мирної конференції на її наслідки детально розкрили у своїх монографіях Оскар Яновський [195] та Г'ю Сетон Вотсон [232]. Роль єврейської делегації в обговоренні майбутніх домовленостей про відновлення польських кордонів висвітлена у розвідках Юджина Блека [177] та Гарольда Темперлі [173].

Окремий блок історіографії присвячений історії єврейського суспільно-політичного середовища міжвоєнної Східної Галичини. Зокрема польський історик Вацлав Вежбенец [248] опрацював значний фактографічний матеріал щодо єврейського самоврядування в Перемишлі, що стало прикладом для історичної реконструкції управління в інших містах Східної Галичини. Аналіз міжетнічних відносин та пов'язаних з ними суспільно-політичних настроїв у Львові зроблено у статтях істориків Джона-Пола Химки [191], Філіпа Тера [238], Максима Гона [257] та Ігоря Смольського [269].

Володимир Меламед здійснив перший узагальнюючий аналіз історії євреїв Львова, зокрема й щодо досліджуваного періоду [264], [265]. Описуючи міжвоєнний період ХХ ст., дослідник побіжно звертається до опису єврейського політичного життя, де поміж всіх політичних сил дає неоднозначну оцінку як історії виникнення КСО, так і її політичної структури:

«Засновниками сіоністського руху у Львові на початку ХХ ст. були Гершон Ціпер, Абрагам и Якуб Коркеси, Маркус Брауде, Леон Райх. [...] З 1920 р. у Львові знову стала діяти Крайова сіоністська організація (по Східній Галичині), яка координувала роботу більшості сіоністських партій і груп» [264, с. 162].

Щодо першого аспекту, то у його викладі виникнення сіонізму є декілька неточностей стосовно періодизації зародження руху, оскільки рух виник не на початку ХХ ст. як зазначає автор, а в 1892 р., тобто коли було створено Єврейську національну партію. Також Володимир Меламед неточно називає засновників руху, оскільки Озіяш Тон та Леон Райх належали до другого покоління сіоністів. Наступна неточність автора полягає в ствердженні, що КСО відновила свою діяльність в 1920 р., при чому автор не пояснює причин переривання її діяльності. Хоча це може пояснюватися закінченням Першої світової війни, або ж українсько-польського конфлікту, чи навіть поверненням Леона Райха з мирної конференції в Парижі, однак це твердження суперечить іншим фактам про те, що львівські сіоністи були присутні у Львові у воєнні роки, а в 1918 р. на з'їзді проголосили відому позицію нейтралітету, а згодом в 1919 р. започаткували газету «Хвіля» («Chwila»), яка виходила протягом всього міжвоєнного періоду ХХ ст.

Інше непідтверджене фактами твердження В.Меламеда стосується структури самої КСО, до складу якої, за словами автора, входили: «різні партії та організації входили до складу Крайової сіоністської організації» [264, с. 163]. Власне які партії входили до її складу, автор не вказує. З його ж власного викладу історії сіоністського руху в Галичині, зрозуміло, що рух був представлений загальними сіоністами (тобто КСО), партією релігійних сіоністів «Мізрахі» та сіоністською партією праці «Хітагдут» [264, с. 139], хоча фактично вони функціонували як окремі політичні сили. Окремо автор згадав про існування фракції радикальних сіоністів, які ніколи не відділилися від КСО, та побіжно згадав про появу відділу сіоністів-ревізіоністів у Галичині. Щодо організацій, які входили до

складу КСО, твердження, ймовірно, правильне, адже КСО була модерною політичною інституцією, тому протягом існування в її полі впливу постійно з'являлися окремі культурні, освітні та спортивні організації, якими займалися конкретні відділи екзекутиви – це допомагало їхній політичній діяльності здобувати прихильників серед різних верств населення. Однак за статутом не було врегульовано включення до складу КСО окремих одиниць – це могли зробити окремі індивіди, досягнувши 21 року та сплачуючи щорічні партійний та шекелеві внески.

Загалом дослідження В.Меламеда охоплює головні аспекти життя львівської єврейської громади. Однак з перспективи політичної та модерної історії, підходи яких вимагають інших запитань, вивчення ролі єврейського націоналізму досі залишаються відкритими. Саме на ці запитання я намагаюся дати відповіді у цьому дослідженні.

Доповнюють розуміння історії загального сіонізму в Східній Галичині історичні розвідки Магдалени Врубель [250] і Барбари Лентохи [263]. Перша дослідниця проаналізувала публіцистичну діяльність керівника КСО Леона Райха, тоді як інша – здійснила першу спробу аналізу газети галицьких загальних сіоністів «Хвіля».

Попри широке звернення істориків до вивчення діяльності галицьких сіоністів у політичному житті міжвоєнної Польщі, досі залишаються відкритими такі важливі питання як: яким чином КСО здобула свій вплив, як організація втримувала свою цілісність в умовах постійних політичних криз, чому їй вдалося отримати підтримку серед місцевого населення та як КСО співіснувала в політичному просторі, де за увагу єврейських виборців змагалися десятки ідеологій?

1.2. Огляд джерел

Всебічне вивчення діяльності Крайової сіоністської організації та її впливу на єврейське суспільство Східної Галичини неможливе без залучення широкого кола архівних матеріалів, як власного походження, так і органів державної влади та інших політичних сил. Поєднання аналізу на інтерпретації джерел різного походження забезпечує цілісну картину суспільно-політичної діяльності львівських сіоністів, їх можливостей, успіхів та невдач у реалізації власної політичної програми.

Хоча у процесі дослідження було залучено архівний фонд Крайової сіоністської організації, його матеріальна база не давала вичерпних і достовірних даних для подальшої інтерпретації наукового спостереження. Через це було залучено архівні та опубліковані матеріали органів державної влади на всепольському, воєводському та повітовому рівні. Такий підхід забезпечив доступність альтернативної точки зору на єврейську політику та надав фактологічні дані діяльності галицьких сіоністів на рівні взаємодії зі своїми прихильниками.

Основну джерельну базу складають документи шести архівів:

- Центрального державного історичного архіву України у м. Львів (далі ЦДАЛ);
- Центрального сіоністського архіву в Єрусалимі (CZA);
- Архіву нових актів у Варшаві (AAN);
- Державного архіву Львівської області (ДАЛО);
- Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО);
- корпус відцифрованих матеріалів архіву «Джойнту».

Зокрема у них містилась службова і таємна інформація про ставлення органів державного управління до діяльності політичних та громадських організацій, в тому числі й КСО.

Дослідження діяльності Сіоністської організації Східної Галичини потребує залучення широкого кола опублікованих і неопублікованих джерел з відповідним рівнем подальшого аналізу та інтерпретації. Наше завдання полягало у віднайденні даних, які б дозволили проаналізувати головні тенденції діяльності галицьких сіоністів на трьох рівнях: локальному, державному та міжнародному.

Використані джерела також мали допомогти прослідкувати причинно-наслідкові зв'язки історичних подій, як в Східній Галичині, так і в ширшому контексті повоєнного періоду. Комплекс джерел, який нам вдалось опрацювати можна поділити на окремі групи:

- документи політичних партій (насамперед, КСО) та громадських організацій;
- документи державних органів;
- міжнародні договори;
- документи особового походження (спогади);
- матеріали преси (зокрема ідеологічні статті та публікації).

Таким чином, загальну основу вивчення становили неопубліковані джерела, які зберігаються в архівах трьох країн. Їхній зміст та зміст якісно розширив розуміння політичної діяльності Крайової сіоністської організації, а також забезпечив широке поле для історичної реконструкції події досліджуваного періоду.

Основу дослідження становили джерела партійного походження. Серед матеріалів, які зберігаються в ЦДІАЛ Було опрацьовано декілька фондів – зокрема 338, 457 та 342. Фонд 338 «Крайова сіоністська організація» – це масив матеріалів оригінального походження [32], [33], [34], [35], [36], [37], [38], [39], [40], [41], [42], [43], де важливими для дослідження були матеріали підготовки крайових конференцій, листування, а також розвиток палестинської діяльності в регіоні. Охарактеризовані джерела відображають

головні тенденції, що відбувалися у структурі організації (наприклад, причини повільного розширення та опозиційні настрої). А звіти про палестинську діяльність дають розуміння про кількість прихильників політичної ідеології (статистика продажу шекелів), а також форми реалізації власної культурно-освітньої програми (через відкриття курсів, шкіл, бібліотек та читалень, які мали забезпечити національну і професійну підготовку).

У матеріалах Центрального сіоністського архіву в Єрусалимі зберігається основний масив інформації про діяльність КСО, її політичну та міжнародну активність, архів керівника КСО Леона Райха, а також інформація про звітність та зв'язки з виконавчою Всесвітньої сіоністської організації (яка спочатку знаходилась в Копенгагені, а потім – в Лондоні).

Матеріали архіву допомогли встановити та проаналізувати місце КСО серед інших сіоністських організацій (фонди L9/269, Z3/640 [10]). Звіти та протоколи львівської виконавчої дали можливість окреслити стан єврейського населення в різний період часу (F3/4) [8], а також зрозуміти головні тенденції розвитку сіоністського руху в регіоні (фонд Z4/40947) [12], [13], [14]. Вирізки газет з різних країн Європи та Північної Америки про польське і галицьке єврейство (Z4/42696) [15], [16] допомогли визначити ключові проблеми місцевого єврейства з перспективи міжнародної преси та благодійних організацій. А статuti сіоністських організацій та фондів (Z3/812) [11] стали основою для розуміння їх напрямків діяльності.

Цінним виявився фонд A14 [1], [2], [3], [4], [5], [6] у якому зберігаються особисті та ділові матеріали керівника КСО – Леона Райха. У фонді зберігаються джерела про його суспільно-політичну діяльність у Галичині та участь в засіданнях Виконавчого комітету Всесвітньої сіоністської організації.

Архіви інших суспільно-культурних товариств розкривали детальніше можливості структурно-функціональної діяльності львівських сіоністів. Фонд 457 «Товариство освіти єврейської молоді "Nechaluc" (Піонер), 1920 – 1939 рр.» [45] та фонд 342 «Організація сіоністської молоді "Ахва"

(Братерство), Львів» [44] зберігають інформацію про діяльність молодіжних організацій, які підтримували ідеологію загального сіонізму.

Загалом матеріали, вміщені у цих фондах, були цікаві в процесі дослідження з точки зору співпраці КСО із молоддю. Саме головні діячі КСО та її члени заклали початки та сприяли розвитку діяльності цих молодіжних організацій в Східній Галичині. Зокрема справи цих фондів допомогли краще зрозуміти яким чином КСО реалізовувала палестинський напрямок своєї діяльності в Східній Галичині. Також ці документи були цінними з перспективи аналізу кооперації з різними невеликими молодіжними організаціями та товариствами, кількість яких у міжвоєнний період ХХ ст. була великою, а напрямки діяльності – різноманітними, і стосувалися розвитку національної, професійної та освітньої діяльності.

Наступну категорію джерельної бази складають матеріали державних органів влади, які зберігаються у Львові в ДАЛО та Архіві нових актів у Варшаві (Archiwum Akt Nowych). Вони допомагають встановити ставлення державних органів влади до політичної і парламентської діяльності сіоністів КСО протягом досліджуваного періоду.

У ДАЛО зберігаються донесення про діяльність різних суспільно-політичних єврейських організацій. Зокрема справи фонду 110 (описи 1 і 4) [46], [47] – це звіти суспільно-політичного відділу Львівського міського староства. Попри те, що у цих донесеннях присутні фактичні та описові неточності, вони дали можливість встановити ставлення органів державної влади до діяльності різних суспільних та політичних єврейських організацій, товариств та партій.

Також було використано джерельні матеріали, які зберігаються в Архіві нових актів – це передусім матеріали Відділу національностей Міністерства внутрішніх справ, який регулярно звітував про суспільно-політичну діяльність національних меншин, відстежував важливі тенденції та ключові події в єврейському політичному житті та слідкував за публічним діалогом

політичних партій з урядом. Згадані матеріали містять перегляд ключових подій в масовій пресі нацменшин.

Адміністративні документи станіславського повітового управління забезпечили вадливий масив статистичних даних [48], матеріали прокуратури Станіславського окружного суду забезпечили дане дослідження інформацією стосовно політичної активності єврейських партій у воєводстві, а місячні звіти поліції безпеки дали ширше розуміння контексті суспільно-політичної активності робітничих та інших товариств в регіоні [49], [50], [51].

Важливим масивом джерелоної бази стали опубліковані матеріали – зокрема спогади та репортажі. Доповнює джерельну базу про діяльність єврейських політичних партій збірка документів, опублікована Чеславом Бжозою [168]. Опрацьований ним матеріал був згрупований за критеріями, запропонованими раніше [135] та повторно використаними в довідниковій праці Аліції Белціковської [134]. Головний принцип цієї класифікації полягав у висвітленні дев'яти головних ідеологічно відмінних єврейських партій. Такий підхід упустив важливий момент – загальні сіоністи, яких на початку існування Польщі було чотири організації, згуртовані під однією назвою – «сіоністи». Така неточність ускладнює розуміння фрагментарності єврейської політики, адже саме організації загального сіонізму, попри ідеологічну близькість, мали незалежні політичні програми і як показало дане дослідження – не були готові до об'єднання.

Цей масив інформації дав можливість оцінити стан і значення діяльності КСО на фоні інших єврейських політичних осередків та ставлення до їхньої діяльності державних та правоохоронних органів.

Окрему категорію формують спогади делегатів міжнародних місій в Галичину протягом 1918 – 1920 рр. Так, опублікований щоденник поїздки в Галичину Ізраеля Коена [60], спогади Макса Блокзеля [57] та Юзефа Бендова (справжнє прізвище – Тененбаум) [54] містять інформацію про стан єврейської меншини під час українсько-польської війни протягом 1918 – 1919 рр. Американський єврейський конгрес разом з Комітетом захисту євреїв Польщі

та інших східноєвропейських країн в 1919 році опублікували збірку матеріалів і свідчень очевидців про погроми в Польщі та Україні. Звіти цього комітету допомоги та свідчення про погроми в 1918 р. [74] дають нові відомості про ситуацію в регіоні, тоді як «Американсько-єврейський щорічник» містить повідомлення про масові мітинги проти єврейських погромів у Польщі та у Галичині [73]. Інтерпретація і обґрунтування права на національно-культурну автономію єврейського населення Польщі було виконано з точки зору історичної перспективи львівським сіоністом та учасником політичного життя в міжвоєнний період Міхаелем Рінгелем [226]. Важливий фактографічний матеріал представлений у мемуарах Рубена Фана [172].

Вищезгадані джерела особового походження дали можливість оцінити ставлення до єврейського національного руху з різних перспектив – деякі з них були написані в апологетичному стилі, однак містили важливі фактографічні дані, інші – представників опозиційного руху – детально описували ставлення до нової політичної сили в регіоні, а спогади міжнародних спостерігачів дали нову перспективу аналізу суспільно-політичної ситуації в регіоні.

Великий корпус матеріалу становить пресовий орган КСО – щоденна газета «Хвіля» [52], [53], [55], [56], [58], [59], [61], [62], [63], [64], [65], [66], [67], [68], [69], [70], [71], [72], [75], [77], [79], [80], [81], [82], [83], [84], [86], [87], [88], [89], [90], [91], [93], [94], [95], [96], [97], [98], [99], [100], [101], [102], [103], [104], [107], [108], [109], [110], [111], [112], [113], [114], [115], [116], [117], [118], [119], [120], [121], [122], [123], [124], [126], [127], [128], [129], [130], [131], [132], [136], [137], [138], [139], [141], [142], [143], [144], [145], [146], [147], [148], [149], [150], [151], [152], [153], [154], [155], [156], [157], [158], [159], [160], [161], [162], [163], [164], [165], [166], [167], [169], [170], [171].

Дослідження фактографічного та дискурсивного матеріалу показало, що газета відіграла ключову роль в інформуванні єврейської модерної ідентичності, адже повоєнний період був часом, коли суспільно-політичні настрої змінилися, єврейська меншина втратила відчуття інституційного

захисту австрійського періоду, а формування і розвиток модерної свідомості і активної участі в політичному житті став невід'ємним фактором міжвоєнного життя ХХ ст. Тому, газета «Хвіля», будучи головним публічним органом КСО, забезпечувала основу для формування власного публічного дискурсу ідеології загального сіонізму та інформувала про головні події в державі та суспільстві.

Окремі дискурсивні статті, вміщені в єврейській непартійній газеті «Наша опінія» [76], [105], [106], [133] забезпечили розуміння важливих економічних та суспільно-культурних змін в регіоні.

Представлені опубліковані і неопубліковані джерела допомогли проаналізувати напрямки діяльності КСО, її роль в суспільному просторі та визначити тенденції багатонаціонального суспільства міжвоєнної Галичини ХХ ст.

1.3. Теоретико-методологічні засади

Міждисциплінарний методологічний апарат підходів вивчення діяльності львівських сіоністів протягом досліджуваного періоду, дозволив розглянути предмет вивчення в політичному, культурному, соціальному, економічному та міжнародному контексті. Така перспектива дослідження робить вивчення історії трансформації галицького єврейства перспективною галуззю у сфері гуманітарних наук.

Дисертацію виконано на межі дослідження модерної історії України, всесвітньої історії Центрально-Східної Європи, формування публічної сфери та її впливу на політику, розвитку громадянського суспільства, історії співіснування національних меншин.

Ключова ідея дисертаційного дослідження полягала у перевірці гіпотези впливу діяльності Крайової сіоністської організації Східної Галичини та трансформаційні процеси галицького єврейства, порівнянні впливу різних модерних єврейських партій як на політичному рівні, так і на практичному.

Використання різноманітного методологічного інструментарію забезпечило вичерпний підхід до роботи з джерельною базою та концептуальною основою. Під час роботи над дослідженням було застосовано міждисциплінарний підхід з елементами аналізу модерної історії, політології, культурології, філософії, риторики та когнітивістики. Поєднання таких підходів якісно доповнило використані принципи наукової об'єктивності та загальнонаукові методи історизму.

Принцип історизму було використано для реконструкції ключових історичних явищ та подій, які мали тривалі наслідки на суспільні та політичні процеси. Використання принципів наукової об'єктивності, завдяки багатовекторному підходу вивчення проблеми, забезпечило основу для аналізу історичних явищ та процесів поза суспільними та політичними

дискурсами. Висновки дослідження формулювалися виключно на встановлених історичних фактах.

Для більш детального вивчення окреслених вище дослідницьких питань, було використано спеціально-наукові й конкретнонаукові методи аналізу джерельної бази та реконструкції контексту.

Структурно-функціональний аналіз Моріса Дюверже. Аби зрозуміти яким чином КСО формувала власну мережу впливу та які чинники забезпечували її стійкість, я використала теорію та методи політолога Моріса Дюверже. Його аналіз зосереджений навколо розуміння політичних рухів модерного періоду, а також шляхів їхньої легалізації в суспільстві. Опіраючись на результати соціологічних дослідників своїх попередників, М.Дюверже охарактеризував основні способи становлення масових політичних рухів, природу їхнього виникнення, способи утвердження в публічному просторі і трансформацію розуміння влади в модерний період. Дослідник виокремив основним критерієм якісної оцінки діяльності партій це використання інститутів демократичного суспільства через структурно-функціональну єдність організації. Всі ці аспекти я вивчала та намагалася зобразити у контексті суспільно-політичного життя євреїв Галичини.

Початково в основу єврейської партії лягли місцеві культурні товариства, які на першому з'їзді в 1892 р. підтримали політичну програму «Якою має бути єврейська молодь». Це стало початком нового рівня діяльності єврейського націоналізму в Галичині – політичного. Перехід від філософських обговорень національно-культурного відродження до політичних організаційних рішень можна вважати першим проявом модерної свідомості громадянського суспільства. Таке виникнення партії, коли жоден із її членів не є дотичним до чинних інститутів влади та управління, було важливим атрибутом ціннісних перетворень інтелектуальної еліти, яка самостійно ініціювала зміни у суспільстві. Французький політолог Моріс Дюверже відносить такі політичні партії, утворені без допомоги органів влади до модерних політичних партій не парламентарного зразка [261, с. 29].

Спостерігаючи за тим, як змінюється політична система в кінці XIX ст., Дюверже обґрунтовує два види походження модерних політичних партій: парламентарний та електоральний [261, с. 22–28]. Власне спосіб організації останнього виду дозволяє проаналізувати контекст австрійського періоду, властивий політизації діяльності раних єврейських націоналістів в Галичині. Ці спостереження дозволяють зрозуміти які головні аспекти та підходи стали ключовими для формування впливу галицьких сіоністів як політичної сили.

Власне запропонований М.Дюверже структурно-функціональний аналіз [261, с. 92–99] використаний у дослідженні, аби зрозуміти декілька питань: 1) як КСО формувала свою структуру; 2) як її утримувала, особливо в умовах внутрішніх криз та потенційних розколів, яким чином відбувалася інтеграція елементів на різних рівнях партійного існування; 3) як партія комунікувала з власними прихильниками та яка роль децентралізації обов'язків.

Оскільки керівництво партій має природню тенденцію до утримання влади у своїх руках, модерні політичні партії стають схильними до утворення «внутрішнього кола». За теорією, вибори мали забезпечити галицьких сіоністів від узурпації влади, проте виборці схильні обирати відомих для себе кандидатів, через що необхідна ротація кадрів не відбувалася [261, с. 205–210]. Власне такий процес прослідковувався і в середовищі КСО в 1920–ті рр., і він був чітко помітний в декількох аспектах діяльності: міжпоколінній кризі, формуванні дискурсів та в провалі уніфікації сіоністського руху в міжвоєнній Польщі.

Загалом цей підхід до аналізу політичного суб'єкта та методи дослідження його діяльності допомагають систематизувати розуміння способів діяльності КСО на декількох рівнях: як передбачена в статуті структура реалізовувалася на практиці, як існуюча ієрархія зберігала стійкість партії від розколів та які джерела комунікації, важливої складової модерної партії, КСО використовувала, окрім публічного рівня.

Концепція фреймінгу Роберта Ентмана. Аби зрозуміти яким чином обґрунтована в 1892 р. політична програма раних єврейських націоналістів

була адаптована до реальних умов в міжвоєнній Польщі, я частково використовувала підхід, запропонований Робертом Ентманом [180, р. 51–58]. Його аналіз комунікативного поля, зокрема тексту, полягав у визначенні головних елементів та їхнього впливу на формування політичної парадигми та сприйняття реальності серед прихильників. Цей підхід чудово допомагає зрозуміти яким чином львівські сіоністи актуалізували власну політичну програму в міжвоєнний період ХХ ст., натомість подальший аналіз допоміг прослідкувати, як декларовані тези впроваджувалися на практиці. Таке спостереження забезпечує важливу основу розуміння нових для суспільства концепцій та важливих практик, а також потенційних змін з метою покращення стану євреїв у Східній Галичині.

Такий синтез ідей Р.Ентман називає «фреймінгом», окресленням реальності, що пропонує спосіб описати силу комунікаційного тексту [180, р. 51] в певний момент часу. Цей аналіз допомагає виокремити головні ключові концепції про які йде мова в дискурсі, показати, як лідери політичної партії окреслюють проблемне поле та які рішення пропонують для вирішення проблеми.

Власне системний аналіз за допомогою фреймінгу допомагає описати актуальність комунікативного тексту, а подальший аналіз підтверджує силу або нездатність реалізувати дискурс в житті [180, р. 51]. Зокрема фреймінг, зроблений на дискурсивному рівні автором, передбачає виділення проблеми та окреслення її головних характеристик, аби зробити проблему більш помітною. Виразність означає також зробити частину інформації більш значущою або такою, що запам'ятовується аудиторії. Таке окреслення виразності підвищує ймовірність того, що одержувачі сприймуть інформацію потрібним для політичної партії чином. Загалом такі тексти роблять фрагменти інформації більш помітними, асоціюючи їх із культурно знайомими символами [180, р. 53]. Цей текст, який піддається подальшому аналізу, має містити такі структурні елементи як: 1) виявлення проблеми; 2) її оцінка, перш за все моральна; 3) призначення рішення [180, р. 52].

Аналізуючи тексти КСО за таким підходом, можна системно виявити головні культурні норми та звичаї, які вони формували, постійно наголошуючи на вирішенні певних проблем, при цьому опускаючи потребу як вирішити інші. Саме тому фреймінг, як засіб комунікації, є важливим для політичного поля новин. Розуміння послідовного використання концепції фреймінгу в інформаційному полі допомагає висвітлювати як емпіричні, так і нормативні прояви діяльності суб'єктів політики [180, р. 51–55]. Дослідження такого поля комунікації дає розуміння яка політична парадигма реальності створювалася, і які її аспекти вдавалося реалізовувати на практиці.

Теоретичні моделі Мірослава Гроха та Роджерса Брубейкера. Концептуально це дослідження розглядається з перспективи схеми формування і розвитку національного руху, запропонованої Мірославом Грохом [272, с. 121–145], однак власне аналітична частина дослідження стосується розробки останньої, третьої стадії. Її розвиток у випадку євреїв Східної Галичини припав на міжвоєнний період ХХ ст., і стосувався здобуття масової підтримки серед місцевих євреїв, опираючись на раніше розроблену політичну платформу та переосмислення світоглядних змін після Першої світової війни. Всі ці ідеї і їхня реалізація базувалася на принципах палестинофільства та діаспорного націоналізму.

Аби зрозуміти складність політики галицьких сіоністів, я прослідкувала головні елементи комунікації КСО з місцевим єврейським населенням, не лише в політичній сфері, а передусім в економічній (створення і підтримка мережі кооперативів та кредитних спілок), культурній (формування нових інституцій освіти, започаткування професійних курсів та початкових шкіл), ідейній (формування ідеї світської єврейської ідентичності) та власне сіоністської діяльності (підтримка та підготовка до переселення в Палестину). Хоча за теорією Гроха масова політика передбачає включення широкого кола населення у сферу виборів, у своєму дослідженні я намагалася прослідкувати більш стійкі зв'язки комунікації КСО зі своїми прихильниками. Зокрема цей

аналіз краще допоміг побачити наскільки КСО дійсно була суб'єктом, який змінював суспільний лад серед галицьких євреїв.

Зосереджуючи увагу на сіоністській політиці в період існування II Речі Посполитої, також я використала запропонований Роджерсом Брубейкером підхід, що наголошує на важливості взаємодії трьох елементів: державного націоналізму, націоналізму нацменшини та зовнішньої національної вітчизни [255, с. 20]. Власне міжвоєнний період ХХ ст. був часом, коли Центрально-Східна Європа зазнала першу масову реконфігурацію політичного простору за національним принципом та зробила можливим використання запропонованої Роджерсом Брубейкером концепції аналізу історичних подій.

Ці три елементи залишилися в тісній взаємодії між собою, постійно перебували в динаміці та не були фіксованими. Тому згідно з аналітичним підходом Брубейкера національна меншина – це динамічна політична позиція, а не статична етнодемографічна умова. Головна мета національної позиції в цьому контексті – активне відстоювання колективних та культурних прав [255, с. 91]. Власне навіть така коротка характеристика відображає стислу картину діяльності львівських сіоністів у міжвоєнний період ХХ ст.

Націоналізаційна держава як окремий об'єкт аналізу в підході Брубейкера передбачає набір позицій, характерною рисою питань якої є тенденція бачити державу як нереалізовану національну державу, якій судилося стати національною, але яка насправді не є такою, та супутнє бажання виправити такий стан речей [255, с. 94–95]. Власне цей підхід коротко описує головні властивості державного управління, а також наміри та настрої впровадження нової політики стосовно національних меншин, зокрема єврейського населення в різних сферах життя.

Зовнішня національна вітчизна – це активний учасник політичного процесу, позиція дій якої окреслюються ідеєю аксіоми про спільний статус нації, попри кордони держави та інше громадянство. Власне ідея спільної етнічної національності робить зовнішню вітчизну відповідальною в деякому сенсі за своїх співвітчизників, навіть якщо вони не є громадянами однієї

держави та одного правового поля. Логіка такого втручання відштовхується від критерію про «родову» позицію вітчизну та її уявленням про умови існування тих кого вона має намір захищати [255, с. 100]. Власне це позиція, яку потрібно більш детально пояснити з точки зору цієї роботи. Я розглядаю Всесвітню сіоністську організацію як зовнішню національну вітчизну не за наявними характеристиками держави як сутності, а за тими функціями, які організація виконувала протягом міжвоєнного періоду ХХ ст. в потрібному вузлі співіснування. Оскільки Брубейкер відкидає статичне і жорстке окреслення акторів цієї взаємодії, і власне сам адаптує свою концепцію спостереження на контекст розпаду Югославії без чітких характеристик трьох елементів, а власне звертається до намірів та дій між сербами та косоварами, моя адаптація також зберігає ключові аналітичні запитання стосовно існування сіоністського руху в Польщі.

Термінологічні зауваги. Найбільша пастка в написанні політичної історії – це неточне визначення термінів, зважаючи на їхнє вільне використання учасниками досліджуваного процесу. Використання терміну «сіонізм» в політичному дискурсі міжвоєнного періоду ХХ ст. є розмитим і вільним, тоді як науковий аналіз вимагає аналітичного і чіткого окреслення терміну. Визначення терміну «сіонізм» часто викликає плутанину серед науковців, перш за все через існування різних форм сіоністської ідеології. Тому для більш точного окреслення змісту терміна, варто почати з розрізнення використання поняття «сіонізм» на рівні практики та рівні теорії. Опираючись на аналітичний підхід, запропонований Роджерсом Брубейкером та Фредериком Куппером [254], під використанням поняття на практиці мається на увазі, як термін розуміли під час його активного використання з певними цілями учасники політичного процесу. Рівень теорії окреслює, як поняття інтерпретується науковцями.

Уперше цей термін ужив Натан Бірнбаум в 1890 р., а протягом наступного десятиліття його популяризував на своїх сторінках журнал «Самоемансипація» [278]. Цей термін почали використовувати делегати

першого Всесвітнього конгресу сіоністів у Базелі в 1897 р., і цим надали терміну нового виміру – політичного, а не лише ідейного. Однак надалі термін не зазнав помітних змін у використанні і вживався для ідентифікації прихильників відродження єврейської Палестини паралельно із більш раннім терміном, поширеним в єврейських колах – «палестинофільством».

Історично склалося так, що сіонізм, поряд із фолькізмом і діаспорним націоналізмом, стали головними формами модерного єврейського націоналізму. Фолькізм – ідеологія обґрунтована Шимоном Дубновим. На відмінну від сіоністів, фолькісти вважали своєю батьківщиною країну проживання, де прагнули організувати національно-культурну автономію. У міжвоєнній Польщі ідеологія фолькізму лежала в основі діяльності Єврейської народної партії і мала чимало спільних ознак з культурною програмою Бунду [268, с. 105–106].

У широкому значенні «сіонізм» означає модерний політичний рух, мета якого полягала у досягненні незалежності єврейської нації. В сучасній історіографії його прийнято поділяти за окремими ідеологічними напрямками діяльності.

Через розвиток сіоністського руху та стихійне виникнення нових осередків сіоністської ідеології, які не підтримували Базельську програму, прийняту конгресом 1897 р., з часом виникали нові напрямки сіонізму: релігійний сіонізм «Мізрахі» («Mizrahi» акронім з івр. «merkaz ruhani» (духовний центр)), різні типи лівого або робітничого сіонізму («Поале Сіон» (з івр. «Po'ale Tsiyon» – «Робітники сіону»), «Цірей Сіон» (з івр. «Tse'ire Tsiyon» - «Молодь сіону»), «Хітагдуд» (з івр. («Hitahdut» – «Єдність», також використовувалися інші назви, зокрема Miflegeth Awodah Syjonith, Sjonistyczna Partja Pracy, також «Ludowy sjonizm»)) та ін.) та сіонізм-ревізіонізм. У такому різноманітті сіоністських ідеологій, прихильники та послідовники Герцля та Базельської програми отримали назву «політичного сіонізму», або ж «загального сіонізму». Щодо власне їхнього розмежування у публічному просторі в міжвоєнний період ХХ ст. на шпальтах єврейських

газет прихильників Герцля називали «сіоністами» або ж «загальними сіоністами», релігійне крило сіонізму називали «Мізрахі», «мізрахісти» і «релігійний сіонізм», лівих сіоністів через їхню ідеологічну різноманітність називали похідним іменем від офіційної назви: «хітагдутівці», «поале-сіоністи» або ж «сіоністи-ревізіоністи».

Натомість щодо наукового розмежування терміну «сіонізм», в історіографії використовуються окрім вищезгаданих назв такі терміни як «лівий сіонізм», «правий сіонізм», «радикальний сіонізм», «загальний сіонізм» та «ліберально-демократичний сіонізм».

Ще один термін, який при аналізі процесів модерного періоду, може вводити нас в оману – це поняття «партія». Через вільне і взаємозамінне використання понять «партія» і «організація» на рівні практики, ці терміни не відповідають сучасному розумінню своїх відповідників. За Морісом Дюверже, в роботі використовується наступне розуміння поняття «партія». Партія – це політична організація, яка бореться за владу і вплив серед населення [261, с. 21].

Інший термін, який потребує роз'яснення – це «діаспорний націоналізм». Політично сформований в догерцлівський період націоналізм галицьких євреїв був рухом, скерованим переважно на культурну і політичну роботу в діаспорі та здобуття рівних національних прав. На відміну від сіонізму, орієнтованого на відродження єврейської Палестини, діаспорний націоналізм вбачав вирішення єврейського питання в Європі [233, р. 11] шляхом здобуття рівних прав. Для галицького єврейського середовища ці два феномени в кінці XIX – на початку XX ст. часто були взаємозамінними та поєднуваними. Дослідниця Марша Розенбліт у своєму дослідженні про віденське єврейство, розділяючи єврейських націоналістів на «діаспорних націоналістів» та «сіоністів», вказувала на їхнє паралельне членство і діяльність у двох напрямках, де розрізнення були ледь помітними [225, р. 161 – 193]. Як покаже подальший аналіз ідеології галицьких сіоністів, їхня політична платформа була сформована в

австрійський період переважно на засадах діаспорного націоналізму з мінімальним акцентом на палестинофільство, а в міжвоєнний період ХХ ст. прослідковувався чіткий перехід до засад духовного сіонізму письменника і філософа родом з Київщини Ахад Га-ама.

Історично галицькі сіоністи декілька разів змінювали офіційну назву партії. Перші кроки своєї культурно-освітньої діяльності ранні націоналісти в Галичині здійснювали в рамках діяльності студентських товариств «Мікра кодеш» і «Сіон». Від культурної діяльності вони перейшли до політичної, і в 1892 р. створили Єврейську національну партію (die Judische National Partei). З невідомих нам причин цю назву перестали використовувати ще в австрійський період існування сіоністського руху, однак важливо наголосити, що після офіційної підтримки ранніми галицькими націоналістами ідей Герцля та створення Всесвітньої сіоністської організації в 1897 році, в єврейській пресі їх паралельно називали «Сіоністською організацією».

Після закінчення Першої світової війни та повоєнного врегулювання кордонів, в 1919 р. в структурі руху відбулись важливі зміни: Сіоністська організація Галичини була розділена на два незалежні осередки, один діяв у Східній Галичині, а інший – на території Західної Галичини та Сілезії. Щодо використання назви у міжвоєнний період ХХ ст., то взаємозамінними назвами були Крайова Сіоністська організація Східної Малополющі та Сіоністська організація. На таке використання назв очевидно вплинуло багатомовне середовище, бо використання назви німецькою було більш звичним для галицьких сіоністів зі Всесвітньої сіоністською організацією, тоді як назва Крайова сіоністська організація Східної Малополющі була польськомовним еквівалентом.

Однак паралельно із публічним простором Галичини та відновленої Польщі, протягом всього міжвоєнного періоду ХХ ст. в офіційному листуванні з лондонською ексекутивною використовувалися назви німецькою мовою та івритом «Сіоністська організація Східної Галичини». Така ж назва івритом була надрукована на офіційних бланках організації. Тому у нашому дослідженні

ми використовували назви «Крайова сіоністська організація Східної Малопольщі» (КСО), Сіоністська організація Східної Галичини та загальні сіоністи як взаємозамінні.

Транслітерація та власні назви. Простір Східної Галичини міжвоєнного періоду ХХ ст. не був уніфікований за мовними та нормативними принципами. Його жителі якої користувалися принаймні п'ятьма мовами – як в політиці та культурній сфері, так і в побуті. Часто таке мовне різноманіття зумовлювало різне використання одних і тих самих назв і прізвищ. Тому для когерентного використання інформації, яка подана в джерелах різними мовами, у цьому дослідженні було дотримано такого принципу транслітерації:

- імена галицьких сіоністів, якщо вони мали різне написання залежно від мови, транслітеровані в український текст з їдишу;
- офіційні назви сіоністських організацій, якщо під час їхнього існування був відсутній еквівалент польською мовою транслітеровані з івриту.

Запропонований апарат методологічної бази забезпечив основи для перевірки гіпотези та детального аналізу поставлених у дослідженні завдань. Зокрема такий міждисциплінарний підхід допоміг розширити аналітичну складову інтерпретації суспільно важливих подій та реконструювати важливі малопомітні явища для об'єктивного аналізу діяльності КСО.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Вивчення історії галицького єврейства є важливою складовою розуміння міжетнічних відносин в регіоні. Попри це, в сучасній історичній науці присвячено не так багато уваги феномену модерних процесів в єврейському суспільстві. В цій перспективі, особливого значення для розуміння останнього є власне дослідження виникнення та функціонування найбільш впливової політичної сили та агента змін в єврейському суспільстві – львівських сіоністів. Досі питання львівського сіонізму та ідеології східногалицького сіонізму вивчали у перспективі співставлення з іншими сіоністськими рухами Австро-Угорщини та Другої Речі посполитої. Тому постановка питань про самобутність феномену місцевого сіонізму та його ролі в єврейському суспільстві Східної Галичини відкриває потенційне поле для подальшого дослідження проблеми модерної ідентичності світських євреїв.

Висновки та тези дисертаційного дослідження опираються на презентабельну джерельну базу. Охарактеризовані вище матеріали мають різне походження, тому забезпечують можливість підтвердити власні судження та спростувати окремі раніше існуючі тези стосовно розвитку сіонізму в Східній Галичині. Зокрема, джерельна база представлена оригінальними матеріалами Крайової сіоністської організації (КСО), особистим архівом керівника Леона Райха, кореспонденцією КСО зі Всесвітньою сіоністською організацією (ВСО) та оригінальними документами ВСО, документами польських органів влади та безпеки (Міністерства внутрішніх справ, консульських та посольських матеріалів, Львівського та Станіславівського воєводських управлінь, Львівського міського староства, Прокуратури Станіславівського округу), періодики (як єврейської, так і неєврейської), матеріалів дотичних молодіжних організацій «Ахва» та «Гехалуц» та опублікованих раніше архівних та статистичних матеріалів. В цілому, така джерельна база дозволила комплексно розкрити поставлені

переді мною завдання та реконструювати історичний контекст діяльності КСО в міжвоєнний період ХХ ст.

Авторська концепція розкриття поставленої проблеми, а власне визначення взаємозв'язків між діяльністю КСО та формуванням модерної свідомості галицьких євреїв, опирається на міждисциплінарні методи дослідження суспільних явищ. Запропонована методологічна основа забезпечила інструментарій для розкриття поставлених дослідницьких завдань та створила можливість реконструювати оцінку діяльності та впливу КСО у ширшому контексті, зокрема загально польському та світового сіонізму.

РОЗДІЛ 2

СІОНІСТСЬКИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ ДО 1918 РОКУ

2.1. Національний вибір: створення першої національної партії галицького єврейства

Аби зрозуміти передумови єврейського модерного руху в Східній Галичині, основи суспільних трансформацій протягом міжвоєнного періоду ХХ ст., слід прослідкувати трансформації в європейській історії, що вплинули на виникнення єврейського націоналізму. Початок процесу єврейської модернізації пов'язують з ідеями Великої французької революції. Їхня суть полягала у тому, щоб віднайти спосіб подальшого співіснування євреїв з неєврейським суспільством. Попередньо пропонований варіант акультурації був можливий у Західній Європі, в Східній Європі ситуація була іншою.

Ідеї акультурації були розвинені відомим філософом Мозесом Мендельзоном, з іменем якого пов'язують початок єврейського просвітництва – Гаскали. Головна ідея його філософії полягала у формуванні подвійної ідентичності, яка мала інтегрувати євреїв в європейські суспільства, без заперечення приналежності до етнічної групи. Це була спроба відродити єврейське суспільство через прийняття просвітницьких європейських цінностей, а також через переосмислення історичної інтерпретації біблійного юдаїзму та створення позитивного образу єврейської ідентичності. Історики називають таке бачення запропонованого світогляду відносно консервативною модернізацією юдаїзму, золотою серединою між традицією й асиміляцією [233, р. 26–27].

Історично склалося таким чином, що понімення єврейського населення Галичини було тривалим процесом, започаткованим ще в період

правління імператрицею Марією-Терезією. Аспірації абсолютистського правління в той час доповнювалися синхронною суспільною тенденцією, привезеною з німецьких земель. Тому в Галичині погляди Мендельзона перейняла частина світських євреїв [233, р. 20–23].

Загалом, найважливішим досягненням цього періоду розвитку імперської панівної культури в галицькому середовищі було відкриття німецькомовних шкіл – в середині ХІХ ст. в 14 містах Галичини існували німецькомовні школи закладені маскілімами [233, р. 29]. Їхнім найважливішим історичним внеском було те, що саме з цього середовища вийшла єврейська молодь, яка поклала початок єврейського політичного націоналізму.

Аналіз нового світогляду, який розділяли світські євреї, дозволяє виділити головні постулати філософії, яку розділяли євреї середнього класу та абсолютистська монархія. Загалом прихильники єврейського просвітництва (маскілім) возвеличували роль сучасної держави та цілковито пов'язували своє існування з її принципами заради зміни старого управління в єврейських громадах [231, р. 204–211]. Однак їхня просвітницька діяльність розвивалася в соціальній та культурній площині існування, тоді як перші національні принципи почали формуватися після 1848 р. [233, р. 34].

Наслідком революції стали перші поступки для «неісторичних» народів, зокрема визнання за лінгвістичним принципом десяти народностей [275, с. 43], куди євреїв не включили. Таким чином, молоде покоління маскілім, які десятиліттями намагалися інтегруватися в імперську культуру з метою рівноправного співіснування, почало переосмислювати програму запропоновану Гаскалою, що надалі привело до боротьби за національні права і політизації їхньої діяльності (за спостереженнями історика Джошуа Шейнза протягом п.п. ХІХ ст. світські євреї, окреслювати свої вимоги в термінах природного права, а не національного [233, р. 33]).

Вивчення питання існування подвійної ідентичності серед світських євреїв доводить, що програма інтеграції євреїв в німецьку культуру

проіснувала в Галичині лише одне покоління. Революція в 1848 р. та поступки з боку Австрійської імперії нацменшинам, зумовили занепад імперської культури, тому німецькомовні євреї почали інтегруватися у польську культуру. Запропонований Мозесом Мендельзоном підхід подвійної ідентичності справдився частково. Філософ не передбачив вагомих факторів – одночасного розвитку національної свідомості інших народів, впливу промислової революції на суспільно-політичну ситуацію, а найбільше – результатів революцій «весни народів».

Показовою є історія двох поколінь сім'ї, яка існувала на грані панівних німецької й польської культур, – сім'ї Носсігів. Ігнацій Носсіг, німецькомовний єврей, був чиновником єврейської громади. Він також був членом товариства «Шомер Ісраель», заснованого в 1868 р., програма якого просувала основи Гаскалі [207, р. 521]. Його портрет як емансипованого єврея про якого писав Мендельзон, повністю вписується в модель єврейського просвітництва.

Однак така прони́мецька орієнтація в Галичині виявилась малоперспективною після 1867 р., коли державне управління перейшло на польську мову [207, р. 522]. Підтримати культурний континуїтет поколінь стало неможливим. Тому життя його сина, відомого публіциста Альфреда Носсіга, було розділено політичними подіями: закінчивши німецькомовну школу в час посилення польського елемента в управлінні, він не міг продовжити сімейної традиції працювати чиновником і власне бути корисним суспільству [207, р. 523]. Натомість А. Носсіг декілька разів змінював свою ідентичність і політичну орієнтацію: від польського романтизму до прихильника сіонізму і національного відродження єврейської держави.

Аналіз генези зародження єврейського націоналізму в Галичині встановив, що головні тенденції, які можна вважати початком системної суспільно-політичної діяльності, припали на кінець XIX ст., коли ідея відродження охопила інтелектуальні кола трьох національностей. Це був час, коли обіцяні в 1867 році рівні права де-факто не виконувалися через одночасне

існування інших законів та обмежень. Саме в таких умовах виникли перші ідеї єврейського націоналізму, які протягом 1880 – 1890-х рр. розвивалися спочатку в рамках діаспорного націоналізму і палестинофільства, а згодом – ідеології сіонізму.

Яким би складним не здавалася реалізація рівних прав для євреїв [175, s. 26], цей процес дав поштовх для формування перших національних осередків у галицьких містах. Попри те, що найяскравішим способом вирішення єврейського питання тоді вважалася істориками їхня асиміляція у польську культуру і надання євреям рівних прав [223, p. 38], була ще одна, однак менш помітна тенденція серед молоді, яка й зумовила початок національного руху, який в кінці XIX ст. став називатися сіонізмом.

Прихильниками цієї нової версії єврейської політики були світські євреї, які походили з лав тієї самої німецькомовної гімназії, де навчався Носсіг. Згодом вони стали ядром нового руху, майбутніми єврейськими націоналістами – Адольф Штанд, Єгуда Тон, Маркус Броде та Маркус Еренпрайз, які на відміну від першого не підтримали зближення з польською культурою. Сучасні історики Ентоні Полонськи та Ізраель Барталь називають цей період вирішальним у формуванні галицької єврейської громади, а також у розвитку культурного й соціального образу модерного «галичанина» [253, с. 33], і особливо яскраво він проявлявся у культурній мозаїці міжвоєнної Польщі.

Аналіз інтелектуальної спадщини та світоглядних змін у середовищі активної галицької єврейської молоді показав, що у той час існувало насправді дві ідейні течії, підтримані світськими євреями. Більша частина світської єврейської молоді обрала шлях польської асиміляції, інша, і менш помітна частина – німецькомовна – переосмислила досвід батьків-маскілім і почала розвивати національну платформу. Поступова втрата впливу імперської культури, а також «відкриття» власного народу, мови й фольклору, повернули молодих євреїв до свого коріння та змусили шукати відповіді у національній перспективі, цього разу без компромісу з іншими ідентичностями.

Першим молодіжним товариством, з яким Джошуа Шейнз пов'язує появу єврейського націоналізму, було «Мікра кодеш» (1883). Воно мало на меті сприяти поверненню акультурованого єврейства до власної традиції та історії. В 1888 р. товариство «Мікра кодеш» розділилося, і одна частина, молодих «бунтівників», створила товариство «Сіон». У цей час ранні націоналісти більш чітко говорили про необхідність «єврейського ренесансу» [233, р. 83] та розвитку нової ідентичності задля підготовки до повернення в Палестину. Попри такі цілі, це товариство не мало чіткої політичної орієнтації [233, р. 86].

Існування товариства «Сіон» передувало створенню політичної партії. Воно мало чітко виражені палестинофільські настрої, що їх тоді лише почали популяризувати першими перші мандрівники на Близький Схід. Дослідник польського єврейства Езра Мендельзон, характеризує товариство «Сіон» як групу протонаціоналістів, яка, виникнувши одночасно з романтизованим поколінням прихильників асиміляції в польську культуру, надала абсолютно нового значення своїй єврейській спадщині, активно почавши переосмислювати і впроваджувати в життя єврейські традиції (тобто дотримувалися раціоналістичного підходу переосмислення власної історії, характерного просвітникам). Так, наприклад, вони підтримували відкриття сучасної релігійної школи імені Мозеса Монтефйорі у Львові в 1882 р., та активно впроваджували святкування макавейських вечорів, показуючи цим самим важливість і життєздатність єврейської культури [207, р. 527]. Святкування Маккавейських вечорів (фестивалей) було розвинене ранніми націоналістами. Суть заходу полягала у комеморації перемоги євреїв над римлянами. Власне наголос на боротьбі був новим щодо релігійної інтерпретації Біблії. В майбутньому ці святкування стали важливою частиною традиції сіоністського руху.

До того ж, галицький сіоніст Ісаак Фельд був автором пісні «Там, де кедри» (Dort wo di Zeder), популярність якої в міжвоєнний період ХХ ст.

поширилася за межі Галичини й стала важливою частиною культурної пам'яті про героїчну боротьбу Маккавеїв під час ханукальних свят [230, р. 104].

Аналіз суспільних поглядів молодих єврейських націоналістів показав, що діяльність товариства «Сіону» розвивалася переважно у культурно-освітньому напрямку, проте мала помітний наголос на вирішення єврейського питання політичним шляхом. Схожі товариства утворювалися й в інших містах – «Шохре тошіа» (Стрий, 1887 р.) та «Ха-івріт» (Дрогобич, Станіславів, Тарнів та Коломия) [205, р. 77–87]. Їхня діяльність свідчила про формування політичної свідомості. Ці товариства мали два завдання: повернути асимільовану молодь в єврейське середовище та займатися просвітою серед ортодоксальної спільноти [266, с. 164].

Такий філософський та радикальний підхід до національної ідентичності вимагав нового розуміння, переосмислення поняття власної «єврейськості», властивого всім модерним рухам європейського просвітництва. Надалі цей підхід до «створення модерної ідентичності» складав конкуренцію поширеній системі ортодоксальної освіти, яку забезпечували впливові місцеві хасидські громади. Згодом використання освіти як способу формування власного кола підтримки була важливим інструментом для всіх політичних та суспільних рухів міжвоєнної Польщі. Так зокрема, Шауль Штамфер показав, що зміни до освітньої сфери сталися навіть в традиційному середовищі: вони сформували нову форму польської ешиви, яка відрізнялася від довоєнної, подекуди впроваджуючи світські предмети [235, р. 4–5].

Аналіз причин виникнення нової течії в єврейській політиці встановив, що найбільший вплив на формування єврейського націоналізму мали погроми в Російській імперії та поява великої кількості біженців в Галичині [271, с. 89, 152]. Цей образ ставлення російської влади до євреїв в 1880–х рр. глибоко вкорінився в уявленні галицьких євреїв. Зокрема цьому знаходиться підтвердження в масовій поведінці єврейського населення з початком Першої світової війни – російський наступ на Галичину в 1914 р.

спричинив масову втечу декількох тисяч євреїв вглиб Австро-Угорської імперії.

Дослідження ідей, які впливали на формування нового світогляду встановило, що окрім філософії Гаскали в еволюції політичних поглядів, відіграли також і палестинофільські настрої. Останні набули особливої уваги в середовищі австрійських євреїв переосмислюючи досвід еміграції частини євреїв до Палестини після погромів у Російській імперії в 1881 – 1882 рр. та викликів, з якими стикнулися нові переселенці.

Також вивчення основ нового світогляду дає підстави вважати, що важливу роль необхідно відвести ідеям та впливу, який здійснив письменник Ашер Броде. Зокрема він порушив питання народного відродження, а також важливості збереження власної мови та культури [93, s. 7]. У кінці XIX ст. схожі ідеї у єврейському середовищі розвивали Мартін Бубер, Натан Крохмаль та Перец Смолескін. Хоча початкова культурна програма єврейських націоналістів передбачала лише освітню діяльність (при тому, що вони часто не мали доступу до державних чи релігійних шкіл), пізніше вони розвинули цю освітню концепцію до ідеї національної рівноправності.

На основі здійсненого аналізу політичного та культурного контексту варто припустити, що тривалі дискусії навколо необхідності інституалізації народних мов на імперському рівні в управлінні також вплинули на єврейську молодь. Починаючи з 1848 р. акцент на визнанні рідної мови та її використанні в державному апараті, та як на політичному атрибуті національності був важливим елементом дискусій в Цисляйтанії (австрійській частині імперії) [275, с. 30, 44]. Тому здобуття підтримки початкової освіти народною мовою вважалось хорошим критерієм розвитку національної свідомості.

На цій основі, переосмислюючи власний історичний, політичний, культурний та соціальний досвід співіснування в галицькому суспільстві, ранні єврейські націоналісти почали конструювати основу для модерної ідентичності, якої надалі вимагала їхня політична активність.

Аналіз перший десятиліть існування нового модерного руху серед євреїв дає підстави стверджувати, що новий політичний рух підтримала переважно єврейська світська молодь [181, р. 157–158], цьому сприяло декілька факторів. Передусім це було покоління, виховане в традиціях маскілім – просвітницької філософії, згідно з якою світські євреї відчували приналежність до держави в якій народилися більше, аніж до традиційної культури. Вони належали до заможних родин, навчалися в університетах, і лише деякі мали традиційну освіту, тоді як переважна більшість не володіла івритом. На фоні дихотомії традиційного середовища та тенденцій асиміляції євреїв в польську культуру, ця нечисленна німецькомовна молодь стала основою для виникнення національного руху [207, р. 521–534].

Глибший аналіз питання розвитку світогляду ранніх єврейських націоналістів показав, що шукаючи нового вектору існування, світська молодь не мала іншого вибору, як сформулювати політичні засади в національному дискурсі. Потенційний варіант асиміляції в іншу більшість – русинське суспільство – був малоімовірним з різних причин. Перш за все тому, що асиміляція як форма існування передбачала доступ до соціальних змін, до покращення суспільного, економічного та культурного становища. Натомість асиміляція в українську культуру не розв'язувала ці головні проблеми.

Вивчення ширшого міжетнічного контексту співіснування світської єврейської молоді також дає підстави стверджувати, що у формуванні нової програми важливу роль відіграло спостереження за національними рухами інших народів. Ця молодь була свідком розвитку двадцятилітнього прагнення національних меншин імперії отримати політичне визнання [232, р. 40]. Становище, у якому вони опинилися, сучасник сіоністського руху у Східній Галичині, Рубен Фан, описує так: «Єврейська молодь зіткнулася з загадкою. В одне вухо їй кричали, мовляв, ви взагалі не євреї, а «поляки Мойсеєвого віросповідання», а в друге вухо зневажливо вигукували: мовляв, ви, євреї – люди «другого гатунку». І вона розв'язала цю загадку в модерний єврейський

спосіб. Щоб реабілітувати єврейську гідність, з'явився єврейський національний рух» [172, с. 54].

В процесі дослідження встановлено, що перші завдання, які ставили перед собою ранні націоналісти вписуються в схему національного руху Мирослава Гроха: розвиток національної культури, використання власної мови в освіті та управлінні, отримання громадянських прав та створення соціальної структури, яка б пронизувала всю етнічну групу [272, с. 124].

Тому політичне оформлення руху пов'язане зі створенням Єврейської національної партії (ЄНП) у Львові в 1892 р. Утворення власної партії було знаковою подією – поряд з асиміляційним та ортодоксальним рухами, відбулось перше поширення національних ідей в політичній сфері. Аби цей рух набув масового характеру та здобув значну кількість прихильників, знадобилося понад тридцять років. Однак вже в кінці XIX ст. виникнення національної течії політики стало відповіддю на важливі соціокультурні зміни в єврейському середовищі.

Встановлено, що виникнення в 1892 р. ЄНП відбулося навколо товариства «Сіон», та політичної програми «Якою має бути програма єврейської молоді» [85, с. 9–29]. Її ідеї були синтезом двох ідеологій – сіонізму та діаспорного націоналізму, які рідко дослідниками осмислювалися як взаємодоповнюючі, і завжди розглядалися окремо [185, р. 47–80]. Натомість близькість та взаємодоповнення їхніх основ впливає зі спостережень сучасника подій, Рубена Фана. Зокрема він стверджував, що суть програми ЄНП полягала не стільки в палестинофільських настроях, скільки в економічному та культурному відродженні єврейства Галичини, зокрема боротьбі проти асиміляції [172, с. 55], хоча палестинофільські настрої лежали в основі цієї програми.

Аналіз ідеологічної платформи встановив пріоритети політичної діяльності та вектор майбутнього розвитку модерного світогляду єврейського націоналізму. Для початку програма передбачала розвиток єврейства тут і зараз, використовувала риторичку не лише єврейського націоналізму, а й

австромарксизму – течій, популярних серед молоді, яка навчалась в університетах Відня. У їхніх міркуваннях чітко відстежуються ідеї австромарксизму, який лише зароджувався та не був систематизованою ідеологією. Майбутні австромарксистки власне відкидали категоричні імперативи лівого радикалізму та ролі пролетаріату в суспільному прогресі, наголосі на революції, ролі класів як головного критерію розвитку та необхідності тотального державного контролю. Натомість вони розробляли бачення нового суспільного ладу через децентралізацію та формування сильного місцевого самоуправління, реформацію суспільних відносин та розвиток економічної сфери, зокрема банківської та кооперативної системи. В майбутньому ці ідеї використовувалися для формування принципів національно-культурної автономії як механізму співіснування держави та національних меншин.

Тому частина політичної програми раних єврейських націоналістів в Галичині логічно вкладалася в систему їхнього світогляду. Натомість питання Палестини, про яку мало що тоді було відомо, в політичній програмі 1892 р., виглядало розмитою уявною мапою, і раних націоналісти не пропонували чітких рішень подальшої розбудови нових територій.

Про те, що ідеологія галицького сіонізму була синтезом європейських політичних ідей і переосмисленням власної історії свідчать роздуми А. Штанда про те, що таке сіонізм для нього:

«Шлях мого життя? Як у всіх інших. Найперше – пустка, потім сіонізм, потім незадоволення від того, що на загал називалося сіонізмом, і в кінці якась синтеза між сіонізмом та суспільним життям. Ми є євреями і дітьми сучасності, патріотами і європейцями. Любимо наш народ і цінуємо наших духовних лідерів. Якого роду є мій сіонізм? Одним словом: жадання єврейської надлюдини. Ми колись мали цей тип, коли була наша вітчизна ... і якщо є потреба відшукання землі, то тільки для того, аби цей тип випродувати. Він і створить нові культурні цінності. Це все. Але щоб цього досягти, маємо відкинути всі стереотипи, гартувати тіло і дух і виховувати

нашу іншість. Наша увага має бути скерована на те, що діється в Європі, на те, що відбувається на вершинах її культури і ловити відгомін в собі... Мусимо всім тим просочитися, все те в собі переробити і таким чином з'єднати основний елемент палестинізму із сучасним Заходом. Це скелет, це контури мого сіоністського мислення» [142, s. 7].

З цього уривку очевидно, що Штанд був класичним представником центральноєвропейської інтелігенції, вихованої в атмосфері Відня – тобто попри свою прихильність до сіонізму та палестинської ідеї, він також не заперечував, що був європейцем.

Дослідження ідеології дозволило встановити та окреслити ставлення галицької світської молоді до Палестини, яке було відображене в офіційній програмі. Перш за все образ Палестини був важливим аспектом «подвійної програми», «яка розглядала розбудову єврейської батьківщини у Палестині як довготермінову мету, та спрямовувала свою нинішню діяльність на те, щоб жити "єврейську національну свідомість" та охороняти єврейські національні права на Галичині» [273, с. 113]. Подальший аналіз ролі Палестини в ментальній мапі львівського сіонізму доводить, що її образ став основою культурно-освітнього аспекту руху, ідеї якого перегукувалися з культурним сіонізмом, поширеним в міжвоєнний період ХХ ст.

І хоча прихильник асиміляторського руху Вільгельм Фельдман вважав розвиток сіонізму цілковито був «дитиною погромів», історик Езра Мендельзон розглядав появу третього табору єврейської політики більш комплексно і зазначив, що саме позиція польського суспільства, частина якого не хотіла співпрацювати з асимільованими євреями, підштовхнула львівську єврейську еліту «дезертирувати» до національного табору [208, р. 108].

Таким чином, новостворена політична партія стала розвивати організаційно-пропагандистську діяльність, з акцентом на культурній активності, організації курсів вивчення івриту та історії, святкуванні вечорів Хануки, як нової традиції єврейської ідентичності [233, р. 67]. Тому новою сферою діяльності галицьких націоналістів стала їдишська преса, аби

ознайомлювати широкий загаль із національною політичною програмою [273, с. 122]. Серед різноманітної кількості нових газет, першим політичним органом стала газета «Майбутнє» («Przyszłość») [37, арк. 9], яка стала трибуною для поширення нового бачення єврейської політики.

Найвизначнішою постаттю сіоністського руху в Галичині був Адольф Штанд (1870 – 1919). Він був одним із перших, хто підтримав ідею Герцля скликати Всесвітній конгрес, за що його називали духовним батьком галицького сіонізму [92, s. 61–62]. Сучасники описували Штанда як ідеаліста, що повністю віддавався ідеї національного відродження [92, s. 62–63]. Попри свої палестинофільські настрої, Штанд активно захищав інтереси євреїв в Галичині, був першим єврейським депутатом до Райхсрату [52, s. 1]. Поєднання таких протилежних ідеологічних поглядів було невласивим, ані для сіонізму, ані для діаспорного націоналізму в кінці XIX ст. Кожна із цих ідеологій формувала політичну риторіку навколо вирішення проблем єврейського існування або в діаспорі, або ж на Близькому Сході. Їхнє ідейне зближення відбулося лише після Першої світової війни, на конференції в Сан Ремо.

Активну підтримку політичної ініціативи Теодора Герцля Штанд висловив в період, коли єврейський націоналізм в Галичині перебував в стані стагнації. Тому коли 1896 р. вийшла книга «Єврейська держава», Штанд одним із перших визнав Герцля лідером сіонізму як загальноєврейського руху [52, s. 1] і закликав його не боятися «переходити Рубікон» [55, s. 8] та політизувати сіонізм. Описуючи застій сіонізму в Галичині, Штанд обґрунтовував потребу в харизматичному натхненникові [55, s. 8].

Конгрес 1897 року в Базелі, участь у якому взяли галицькі сіоністи, мав історичне значення. На ньому були присутні 204 делегати національних товариств з Російської імперії, Європи і Америки, які підтримали ідею Герцля про відновлення єврейської державності [229, р. 271]. Вони визнали центральним органом національної діяльності Виконавчий Комітет Всесвітньої сіоністської організації та прийняли основи сіоністського руху,

Базельську програму. Про актуальність цих ідей свідчить факт, що лише за рік кількість сіоністських товариств у світі зросла зі 117 до 913. Фактично одразу виникли дискусії з євреями, які вважали релігійну ідентичність в модерний час основою для майбутнього покоління. Надалі прихильники такого погляду об'єдналися в сіоністському русі «Мізрахі», який ще називали релігійним сіонізмом. Хоча перший осередок мізрахістів був створений в 1902 р., їхня перша крайова конференція відбулася в Варшаві в 1917 р.. На території Східної Галичини «Мізрахі» як окрема політична партія з'явилася лише в 1920–ті рр. [168, s. 94].

Аналіз ідеологічних основ показав, що власне погляди Герцля і Штанда збігалися лише на деяких аспектах майбутньої ідеології. Першою проблемою, яку вони по-різному оцінювали, була програма розвитку регіональної роботи, якою Герцль очевидно нехтував, а галицькі сіоністи вважали ключовою. Інша позиція, щодо якої Штанд і Герцль не дійшли згоди – це план переселення Уганди. За спостереженнями дослідника сіонізму на терені Російської імперії, Йонатана Френкеля, ця згода Герцля на план Уганди в 1904 р. стала початком найбільшого антагонізму в сіоністському середовищі [271, с. 215].

Аналіз розвитку ідеї створення власної держави показав, що за п'ять років переговорів Герцлю не вдалось наблизитися до реалізації плану єврейської держави в Палестині. Ключовою подією, яка спонукала його змінити перспективу на іншу територію, став кишинівський погром 1903 р., після якого Герцль запропонував Уганду, як тимчасовий центр переселення євреїв. Загал сіоністського руху сприйняв ідею не однозначно, тому це спричинило перший розкол на територіалістів і палестинофілів [271, с. 191], до числа останніх належали галицькі сіоністи.

Про поєднання у світогляді галицьких сіоністів ідеології діаспорного націоналізму та сіонізму свідчить їхня участь у виборах до австрійського парламенту з наміром відстоювати політичні права євреїв. Ставши парламентським депутатом в 1907 р. [269, с. 410], Адольф Штанд вже не повернувся до Галичини, але різними способами підтримував галицький

сіонізм: під час Першої світової війни він виконував функції віцепрезидента XI конгресу у Відні [171, s. 2] та активно допомагав біженцям із Галичини, потім він очолив Єврейську національну раду Східної Галичини (Nationalräts für Ostgalizien) [172, с. 96], яка захищала права євреїв після розпаду імперії.

Малопопулярну серед інших австрійських сіоністів парламентську діяльність львівських сіоністів варто вважати успішною з декількох причин. Вимоги політичних прав в Австрійській імперії були незвичною частиною політичної платформи галицьких сіоністів. На середину 1890–х рр. єврейський національний рух із безліччю об'єднань і близько 4000 членів по всій провінції заручився підтримкою єврейської світської інтелігенції Галичини, однак навряд чи він міг претендувати на те, щоб представляти сотні тисяч традиційних євреїв провінції [273, с. 109]. Оскільки єврейський націоналізм у 1897 р. залишався малочисельним рухом, який підтримувало кілька тисяч осіб [233, р. 50], участь у виборах мала стати початком політизації єврейського населення Галичини.

Порівняльний аналіз дозволяє констатувати, що попри малі успіхи в здобутті масової підтримки сіоністами, інші політичні рухи, що пропонували свій варіант вирішення єврейського питання, не мали такого успіху як націоналісти. Аналізуючи передумови перших національних єврейських осередків, Іван Монолатій порівняв популярність національних та робітничих товариств у Львові, Дрогобичі та Стрию, де виникли робітничі гуртки «Світ», «Рівність» і «Братство», в яких євреї брали активну участь [266, с. 165]. Таке порівняння соціального складу нових національних осередків доповнюється спостереженнями політолога Ріка Куна, який наголошував на недостатній кількості єврейських робітників для формування руху [203, р. 1–21]. Попри різноманітність політичних рухів, які виникали в середовищі галицького єврейства, жоден із них не побудував ефективної стратегії комунікації, яка б здобула широку підтримку.

Тому спостерігаючи за динамікою розвитку політичних осередків та успіхами інших політичних сил, можна стверджувати, що попри часткові

успіхи, політична діяльність львівських сіоністів була найуспішнішою серед інших єврейських політичних партій. Хоча реконструюючи діяльність сіоністів, Джошуа Шейнз показав наскільки повільним було поширення нових ідей серед населення. Вибори в 1907 і 1911 рр. свідчили про недостатнє залучення місцевого населення до голосування, а ті випадки, коли сіоністські кандидати були обрані, стали можливими через коаліцію з українцями [172, с. 55].

Низька активність у виборах серед євреїв не давала приводів говорити про те, що національний рух став помітним серед місцевого населення в австрійський період. Тому, яким би важливим фактором для розвитку національної ідеї не виявився I Сіоністський конгрес, оцінка Вільгельмом Фельдманом поширення сіоністської ідеї однозначно була перебільшеною: «Серед галицьких міст і містечок Герцль швидко став легендарним героєм, його дія в одних пробудила гарячі надії, в хасидів, що вірили лише в божий промисел ... Маса, які навіть не знали про існування Сейму у Львові, захоплювалися виборами на конгрес в Базелі; люди, які не мали уявлення про топографію власного міста, про географію і історію рідного краю, ламали собі голови над завданнями міжнародної дипломатії і колоніальної політики» [183, s. 289].

Проаналізувавши зміни та невдачі у єврейській політиці австрійського періоду, можна стверджувати, що говорити про цілковитий програш національного руху неправильно. Показово, що в 1913 р., Гершон Ціпер зумів зібрати велику суму коштів, 100 тис. франків [77, s. 8], на закладення гімназії в Єрусалимі, а в 1914 р. він став ініціатором відкриття регіонального відділення Єврейського фонду «Керен каємет» [70, s. 6]. Також до початку Першої світової війни галицькі сіоністи продовжували розвивати молодіжний і кооперативний рухи із наголосом на національній рівноправності євреїв.

Розвиток єврейського національного руху був тривалим процесом. Львівським сіоністам довелося популяризувати свою політичну програму в час, коли поширеними були тенденції асиміляції в польське середовище і

збереження традиціоналізму серед хасидських і ортодоксальних громад. В таких умовах замкнених суспільств формувати коло прихильників нової ідеології було важко. Однак трансформаційні процеси, зумовлені змінами в політичному середовищі Австро-Угорщині та культурними змінами в єврейському суспільстві, забезпечили послідовний розвиток культурно-освітніх осередків. Головна ідея, що лежала в політичній програмі в 1892 р. полягала в тому, що євреї мають усвідомити свою національну окремішність і боротися за політичне визнання себе як нації. Попри низьку підтримку нової програми місцевими євреями в австрійський період, ситуація змінилася в наслідок Першої світової війни, що зробило цю політичну лінію головною у їхній суспільно-політичній діяльності в міжвоєнний період ХХ ст.

2.2. Синтез галицького єврейського націоналізму і віденського сіонізму (1892 – 1914 рр.)

Дослідження генези східногалицького сіонізму доводить, що інтелектуальна атмосфера Відня, Львова та Берліна кінця ХІХ ст. вплинула на єврейське просвітництво, а й надала йому нових форм діяльності. Переосмислення Гаскалі, фундаменту просвітництва, було зумовлено поширенням філософських ідей, зокрема австромарксизму, соціалізму, расизму та раннього націоналізму серед світської єврейської молоді.

Аналіз формування головних постулатів східногалицької ідеології доводить, що просвітницькі ідеї в єврейському середовищі набули форм діаспорного націоналізму та сіонізму. Хоча виникнення єврейського національного і сіоністського рухів не збіглося у часі, ці ідейні світогляди вдало зуміли доповнювати політичну платформу один одного. Ранній єврейський націоналізм в Галичині виник під впливом погіршення соціально-економічного стану населення, звісток про єврейські погроми в Російській імперії протягом 1881-1882 рр. та хвилею біженців. Про сильний вплив новин про погроми в Галичині свідчить той факт, що доходи в 1892 р. від продажу брошури «Якою має бути єврейська молодь» мали бути передані для вигнаних з Росії в 1881 – 1882 рр. євреїв [85, s. 29].

Адаптуючи головні ідеї Гаскалі, єврейська світська молодь по-своєму розвивала єврейське питання в Австрійській імперії. Галицький єврейський націоналізм, сформований до сіоністського руху Теодора Герцля, описаний в першій політичній програмі «Якою має бути єврейська молодь» (1892) – за п'ять років до конгресу у Базелі (1897) та за чотири роки до публікації праці Герцля «Єврейська держава» (1896) – головних подій, які об'єднали навколо останнього єврейську суспільну думку. Попри існування власної політичної програми, галицькі сіоністи взяли участь у Першому сіоністському конгресі, а

подальше поєднання Базельської програми з власною політичною платформою стало можливим через розмитість першої.

Сіоністський рух Герцля, ідеї якого були закладені Базельською програмою 1897 р., органічно доповнював раніше сформовану палестинську візію галицьких націоналістів. Протягом всього часу свого існування Єврейська національна партія підтримувала політичну лінію Всесвітньої сіоністської організації (ВСО), оскільки вона не суперечила частині програми, присвяченої крайовій діяльності.

У цьому підрозділі здійснена спроба аналізу природи та цілей політичної програми «Якою має бути єврейська молодь», що об'єднала культурні товариства навколо Єврейської національної партії в 1892 р. Після цього ми здійснимо її порівняльний аналіз з Базельською програмою аби зрозуміти чому був можливим синтез ідеї обох напрямків.

Важливим аспектом дослідження також є аналіз впливу на програму єврейських націоналістів популярних в той час ідеологій: які інтелектуальні середовища вплинули на формування позиції молодих єврейських націоналістів? Як їм вдалося поєднати антагоністичні ідеї австромарксизму, націоналізму та єврейського просвітництва? Чи відповідали ці ідеї потребам часу?

Єврейський націоналізм як політичний рух походить із культурно-освітнього руху Гаскала, який передбачав формування нового типу єврея із західними цінностями, модою та звичаями [252, с. 141]. З чітко розмежованими державною «політичною» та національною «культурною» сферами, Гаскала заклала основи для єврейського раннього націоналізму [252, с. 142–143]. Ототожнення себе з імперською культурою та європейськими цінностями мало стати вирішенням єврейського питання в Австрійській імперії. Проте наступне покоління не змогло асимілюватися у німецькомовне середовище, тому переосмислило ідеї Гаскала та трансформувало їх в національний рух.

Вивчення розвитку суспільно-політичних настроїв показало, що акценти відмінного світогляду єврейських націоналістів почали прослідковуватися з кінця 1880–х рр. Тоді ідея подвійної ідентичності змінюється концепцією повноцінної єврейської національної ідентичності. Цей світогляд і ліг в основу створення товариства «Сіон», яке мало чіткіший напрямок діяльності серед наявних товариств, що згодом викристалізувався в політичний рух. До його складу ввійшла світська молодь, яка й стала поколінням перших сіоністів: Адольф і Карл Штанди, Абрагам і Якуб Коркіси, Маркус Еренпрайз, Озіаш Тон, Макс Ландау, Давид Мальц. Спільною рисою для більшості галицьких сіоністів було їхнє походження – всі вони належали до заможних сімей, мали університетську освіту, яку здобували у Львові, Відні, Берліні чи Парижі, де й формували нову ідентичність та ментальну карту майбутнього східногалицького сіонізму. Таким чином єврейська молодь, яка втратила зв'язок з власною традиційною громадою, все одно відчувала відповідальність за її існування.

Тому і відповіді на запитання яким має бути єврейське суспільство вони знаходили поза традиційним світоглядом. Описуючи своє історичне минуле, активісти звертаються не лише до спадщини Мойсея, Гілея та Маймоніда, а й посилаються на Карла Маркса та Фердинанда Лассаля, емансипованих євреїв, які втратили зв'язки з громадою. Пізніше, очільник національного руху в Галичині Адольф Штанд, роздумуючи про природу власного сіонізму, поєднав принципи різних філософських традицій, як єврейських, так і неєврейських, серед яких називав Спінозу, Маркса, Лассаля, Гауса Онеланда та Ніцше [142, s. 7]. Описуючи таким чином власне бачення рівноцінного співіснування євреїв з іншими націями, основане на синтезі європейської філософії та єврейської історії, Штанд обґрунтував програму руху, яка з перспективи ХІХ ст. виглядала радикальною.

Аналіз політичної програми 1892 р. показав, що раннім єврейським націоналістам відгукувалися ідеї філософських та політичних дискусій, які зароджувалися серед західних та центральноєвропейських інтелектуалів: у ній

було звернення до ідей еволюції, прогресу, романтичне оспівування минулого і звісно ж – необхідність у переломному моменті національної історії, який вважався єдиним варіантом збереження самобутності єврейського народу в модерну добу. Така політична програма стала переплетенням риторики різних дискурсів. Описані вище інспірації відобразилися у брошурі «Якою має бути програма єврейської молоді», що стала синтезом ідей вирішення єврейського питання.

Автори політичної програми – Адольф Коркіс, Давід Мальц і Гершон Ціпер – по-своєму проінтерпретували політичний, економічний та культурний стан галицького єврейства. Шукаючи спроби розв'язати єврейське питання, автори наголошують на найбільшій проблемі – асиміляції. Цікаво те, що автори використовували марксистські категорії і робили акцент на економічному аспекті, протиставляючи темне минуле можливостям сучасного. Таке політичне трактування єврейського питання виглядало новим не тільки на фоні риторики ортодоксів та асиміляторів, а й на фоні більшості культурних товариств, які ще не перейшли в політичну сферу діяльності.

Аналіз семантичного рівня програми показав, що її головні постулати були зверненням до молоді, однак її автори були переконані, що з часом вона охопить всі верстви населення. Її головною ціллю було досягнути суспільної справедливості. Зміст програми складався із двох частин: одна була розроблена для покращення соціального, економічного та культурного становища євреїв у Галичині, а інша – менш чітка, описувала розвиток Палестини як майбутньої єврейської держави.

Апелюючи до національного пробудження народу «від Норвегії до Камчатки» [85, s. 9], автори аналізували чотири аспекти єврейства: економічний чинник, релігійний і расовий аспект, можливості подальшого розвитку єврейського суспільства та місце Палестини. З програми очевидно, що акцент зроблений на двох загрозливих моментах єврейської екзистенції: економічному занепаді та проблемі асиміляції.

Показово для такого діалектичного світогляду є і те, що попри економічний занепад, єврейські націоналісти вбачали в цій ситуації майбутні позитивні зміни – створення кооперативів та початок організаційного об'єднання євреїв – чого їм вдалося досягнути в міжвоєнний період ХХ ст. Цікаво що лозунги в програмі були схожими до революційних та марксистських: «Євреї всіх країн солідаризуйтеся», «Боріться за свої права, бо хто не відстоює своїх прав, не гідний володіти ними» [85, с. 9]. Така асоціація була не єдиною схожістю з марксизмом – у програмі було чимало категорій і порівнянь, властивих марксистському світогляду. Оскільки автори програми розмірковували в рамках національного питання, можна припустити, що на них вплинули перші представники австромарксизму, які не відкидали категорії нації у своїй філософії.

Вивчення змісту політичної програми єврейських ранніх націоналістів виявило, що найбільш чітко обґрунтованим був економічний аспект життя єврейства. Молоді націоналісти вбачали необхідність у розвитку національної економіки, яка мала зупинити зубожіння місцевого єврейства. Цей аспект політичної програми завжди був важливим, адже саме завдяки сприянню розвитку економіки майбутні сіоністи змогли заручитися підтримкою серед ремісників та торгівців, вийшовши таким чином за рамки молодіжного руху.

Окрім марксистської риторики якою, ймовірно, захоплювався Абрахам Коркіс, у програмі згадуються ідеї світського публіциста Переца Смолескіна (1842 – 1885), головного критика просвітницького руху єврейської інтелігенції. Певний час Смолескін проживав у Відні, центрі інтелектуального і студентського життя, частиною якого була і єврейська молодь з Галичини. Його головні філософські ідеї стосувалися проблеми релігії і національного виховання [271, с. 67]. Смолескін, аналізуючи умови, не вбачав в релігії основи для національної єдності, оскільки в результаті Гаскали світські євреї відкололися і не ототожнювали себе більше з релігійним культом. Існування цього прошарку світських євреїв, які не ідентифікували себе з юдаїзмом, на думку Смолескіна, мало зумовити формування нової об'єднавчої ідеї – нації

[251, с. 101]. Цей концепт був ширшим аніж звичний біблійний контекст і релігійні практики з якими пов'язували євреїв.

На світогляд ранніх націоналістів вплинули погляди Ахад Га-ама. Його головні спостереження й ідеї про стан єврейства та бачення вирішення ситуації, які лягли в основу культурного сіонізму окреслені у двох фундаментальних есе «Не той шлях» («Lo Zeh-Derech», 1889 р.) і «Правда з Землі Ізраїля» («Emet me-Eretz Israel», 1891 р.).

Його головні тези стосувалися становища євреїв, які пережили дві важливі кризи: втрата єдності (Zarat ha-Yehudim) та кризи юдаїзму, тобто релігії, яка більше не об'єднувала всіх євреїв (Zarat ha-Yahadut) [281, р. 37]. Зокрема Ахад Га-ам вважав, що створення національної держави не зможе повністю вирішити єврейського питання, однак Ерец Ізраель міг би бути хорошим символом для всього єврейства в діаспорі. Він аргументував потрібність розвитку духовного сіонізму, який би вирішив головну проблему єврейства – релігійну кризу юдаїзму. Філософія Ахад Га-ама була покладена в основу сіоністського руху в міжвоєнний період ХХ ст., коли в Східній Галичині почали відкриватися різноманітні національні товариства, школи та культурні осередки.

Згідно з цілями програми, покращення єврейського становища мало реалізовуватися через політичне, матеріальне та моральне виховання населення. Вперше з 1880–х рр., від часу зародження єврейського національного руху в Галичині було сформовано повноцінну політичну стратегію. Ще до поширення ідей Герця галицькі націоналісти наголошували на необхідності власного представництва в органах влади з метою боротьби за рівноправ'я:

«В політичному плані: а) здобути в кагалах найбільшу підтримку нашої ідеї; в) створити мережу єврейських гмін з метою спільної діяльності; с) здобути відповідну кількість представників в парламенті та в управлінні; d) вимагати національних прав, які нам належать як окремій нації;

е) досягнути загального рівноправ'я євреїв – як в теорії, так і на практиці...» [85, s. 23– 24].

Також, продовжуючи традицію Гаскалі, автори програми розробили головні засади культурного виховання єврейської молоді, аби закласти нову основу для формування національної ідентичності:

«...а) пропагування єврейської історії, івриту, літератури; в) виховування молоді в єврейському дусі; с) реформи хедерів, впровадження в публічних школах для єврейських учнів обов'язкових предметів – єврейської історії та івриту; d) створення семінарії для рабинів; е) поширення серед єврейського населення точних і природничих наук, історії та соціальної економіки; f) розвиток єврейського письменництва через присудження премій» [85, s. 24]. Реалізація цих задумів припала переважно на міжвоєнний період ХХ ст. Тоді в Галичині за сприяння сіоністів відкривалися курси вивчення івриту, приватні школи для молоді, професійні училища та було закладено рух гахшари – професійної підготовки ремісників та фермерів, які з необхідними навичками мали емігрувати до Палестини.

Перша частина програми стосувалася вирішення крайової програми, далі автори розвивали палестинське питання. На відміну від критичного аналізу становища євреїв в Галичині та Європі, стає очевидним, що ментальна мапа майбутньої єврейської держави неточна, а розуміння близькосхідного контексту швидше відсутнє, бо опирається на біблійні історії, і поодинокі розвідки мандрівників. Автори наївно стверджували, що:

«...Палестина, населена спорідненими народами, тому там не виникне расової боротьби і релігійних антагонізмів» [85, s. 27].

Таке формулювання свідчить про недостатній аналіз питання та слабе розуміння контексту регіону галицькими євреями. У час, коли ранні націоналісти писали свою програму, у них не було уявлення що таке Палестина. Гершон Ціпер, один зі співавторів та лідерів руху, був першим, хто здійснив подорож на Близький Схід лише двадцять років потому.

Оскільки Палестина мала стати місцем відродження модерної єврейської ідентичності, галицькі націоналісти всіляко підтримували переселення охочих на Близький Схід: розробили стратегію розвитку Палестини, організували еміграційну діяльність, підтримували біженців із Росії й Румунії, сприяли заснуванню сільськогосподарських поселень, створювали аграрні школи та відкривали благодійні асоціації для підтримки колоністів [85, s. 28]. Проте пояснення механізмів функціонування майбутньої єврейської держави, як і її чіткі межі майбутні галицькі сіоністи не запропонували. Це був яскравий, але розмитий образ державності, від якого галицькі сіоністи ніколи не відмовилися – навіть коли Герцль прийняв план Уганди, запропонований Великою Британією.

Аналіз політичної програми дозволив встановити, що ранні націоналісти комбінували бажання модернізації єврейського суспільства з романтичним відродженням минулого, що було фактично головними властивостями для формування європейського націоналізму XIX ст. [176, p. 92]. Навіть з часом, коли галицькі націоналісти влилися до всесвітнього сіоністського руху, в довшій перспективі вони не відмовилися від виконання цієї програми. Галицькі сіоністи пояснювали свою політичну діяльність у діаспорі як необхідну допомогу для місцевих євреїв, а й також як ключ, що поширить їхню сіоністську програму у традиційне суспільство, яке вороже ставилося до ідеї еміграції, бо очікувало на прихід месії.

У своїх рефлексіях історик Тоні Джадт слушно підмітив один аспект політики Герцля: він ніколи не зрозумів, що галицькі сіоністи мали справу з єврейством, яке потерпало у бідності, і якого було непропорційно багато, порівнюючи з іншими регіонами імперії. Джадт розмежував контексти, які формували євреїв Габсбурзького періоду: «з одного боку це був урбаністичний і прогресивний контекст, міський оазис імперії, а з іншого – загадка» [260, с. 31]. Це був перетин двох ліній єврейської історії, провінційної східноєвропейської і космополітичної центральноєвропейської [260, с. 41].

Тому Герцля можна вважати умілим організатором, однак не ідеологом: він спромігся об'єднати навколо себе частину національних організацій, утворених раніше, проте сильної ідеологічної платформи, яка б відображала потреби, а не його власні сентименти, Герцль не створив, що і стало в майбутньому проблемою для розвитку руху. Термін «сіонізм» виник вже декілька років перед тим, як Герцль зайнявся політичною діяльністю – поняття «сіонізм» було введено в літературний обіг у 1890 р. Натаном Бірнбаумом на шпальтах газети «Selbstemanzipation». Герцль лише надав йому нового політичного та організаційного значення.

Якщо шукати головні причини, чому галицький націоналізм підтримав ідеї Герцля, це було пов'язано з повільним розвитком руху: перед конгресом 1897 р., єврейський націоналізм лише подекуди увійшов у третю фазу розвитку – створення політичних партій та осередків. Саме на такій стадії були галицькі сіоністи. Тому, коли вийшла книга Герцля «Єврейська держава», його ідеї активно підтримали різні товариства – віденська «Кадіма», частина «Хібат Сіону», а також і галицькі сіоністи, особливо їхній лідер Адольф Штанд.

Базельська програма вважалась офіційною платформою Всесвітньої сіоністської організації. Її нечітке формулювання дало приводи для розгалуження руху на різні течії сіонізму, від лівої до правої ідеології. Ця програма передбачала загальну характеристику майбутньої діяльності:

«...Сіонізм прагне створення для євреїв правового притулку у Палестині. Задля досягнення цієї мети, конгрес рекомендує: 1. Сприяти поселенню єврейських хліборобів та робітників у Палестині. 2. Організацію та об'єднання всього єврейства за допомогою локальних і міжнародних установ, які б не перечили законам кожної держави. 3. Розвивати й укріплювати єврейську національну свідомість. 4. Впровадження необхідних правових і дипломатичних кроків для отримання згоди урядів задля здійснення своєї мети» [280, р. 43].

Стисле формулювання програми не вичерпало важливих аспектів дискусії серед націоналістів, однак Герцль наполягав на висвітленні лише

головних цілей [280, р. 43]. Ймовірно, саме тому у програмі немає жодної згадки про «державу», особливо «єврейську державу». Використаний німецькомовний термін «Heimstätte», тобто «садиба» або «житло», що не містив політичного навантаження [236, р. 30], виглядав з одного боку як вдалий риторичний маневр, а з іншого – став причиною для майбутніх дискусій.

Аналіз контексту встановив, що діяльність перших років існування ВСО була направлена на налагодження дипломатичних зв'язків, а не на уніфікацію руху, тому галицький сіонізм і далі розвивався у руслі власної інтерпретації. Протягом 1897 – 1904 рр., коли ВСО керував Герцль, галицькі сіоністи розробляли власні погляди на національний рух, вміло об'єднуючи їх із програмою, прийнятою в Базелі. Її універсальність ніяк не перечила тому, про що йшлося у політичній програмі 1892 р. Таке поєднання політичних платформ стало проблематичним лише в міжвоєнний період ХХ ст., коли третє покоління сіоністів стало проявляти власну позицію і не погоджуватися з поточною політикою.

Після смерті Герцля в 1904 р. і до вибуху Першої світової війни, в історії ВСО відбулися важливі інституційні зміни, підтримані галицькими сіоністами. Так, наприклад, у 1914 р. за ініціативи Гершона Ціпера було відкрито філію «Керен каємет» у Львові, яка успішно працювала до початку війни. На прикладі її існування діаспорний націоналізм та сіонізм не лише сумістилися у політичній діяльності галицьких сіоністів, а й успішно доповнювали одна одну. Ця тактика у міжвоєнний період ХХ ст. мала неоднозначні наслідки. Перш за все вона допомагала поширити партійний вплив, популяризуючи діяльність фондів «Керен каємет», однак небажання втратити контроль над цим фондом стало однією із причин, чому важлива і потрібна уніфікація сіоністського руху в Польщі не була досягнута.

Початок війни приніс значні зміни в сіоністському русі. Виникнення Другої Речі посполитої створили абсолютно новий політичний простір, який також став викликом для львівських сіоністів, які культивували політику

австрійського лібералізму довоєнного часу. Також сталися зміни в управлінні світовим сіонізмом. Перш за все центр сіонізму перенісся із Відня до Лондона, і це вплинуло на розвиток майбутньої політичної діяльності руху. Ймовірно, що це рішення було прийнято задля ефективнішої комунікації з британським урядом, який отримав мандат на Палестину, і тому був головним урядовцем на Близькому Сході. Не менш важливе значення в діяльності сіонізму після світової війни відіграло прийняття Декларації Бальфура (1917), прийняття нових резолюцій на конференції в Сан-Ремо (1923), а також створення інституцій, які мали популяризувати ідею еміграції до Палестини.

Проголошення Декларації Бальфура мало два важливі аспекти вирішення єврейського питання в геополітичному плані. Перш за все після 1917 р. можна говорити про нову стадію розвитку сіонізму, під час якої рух отримав підтримку не лише міжнародної спільноти, а й нової влади у Палестині. Такого прогресу свого часу не вдалося досягнути Герцлю. Другий аспект, важливий власне для поширення сіоністських ідей серед традиційного єврейського населення, яке перед Першою світовою війною повільно сприймало національні ідеї. Затяжна війна, листопадовий погром у Львові та демонстрація міжнародної підтримки майбутньої еміграції на Близький Схід були важливими факторами, які зумовили сплеск ідей сіонізму в першій половині 1920–х рр. в Польщі. Декларація Бальфура вперше давала гарантії відбудови єврейської Палестини, що використовувалося надалі галицькими сіоністами у міжвоєнний період ХХ ст.

Цілі сіонізму Герця зміг досягнути лише після Світової війни новий керівник Сіоністської організації, Хаїм Вайцман [236, р. 43] і забезпечити цим початок нового періоду в розвитку сіонізму.

Досвід показав, що питання національної автономії євреїв у міжвоєнній Польщі було для єврейських політиків не менш важливим, аніж відродження Палестини. Навіть більше: внутрішні кризи, які виникали в самій організації доводили той факт, що боротьба за автономію і діяльність в діаспорі подекуди була набагато інтенсивнішою, аніж їхня пропалестинська діяльність.

2.3. Діяльність сіоністів під час Першої світової та польсько-української воєн

Історія сіонізму в австрійський період закінчується, не досягнувши своїх головних цілей: національний рух не став масовим, євреї не були визнані окремою національністю Австро-Угорщини, а головний їхній противник – асимілятори – продовжував переважати у політичному просторі. Розвиток останньої стадії національної свідомості в ХХ ст. був зумовлений наслідками Першої світової війни. У своїй статті про українське націєтворення історик Марк фон Гаген влучно використав метафору «війна творить нації» [188, s. 279–290], яку можна вважати виправданою й у випадку галицького єврейства.

Подальший аналіз політичної діяльності львівських сіоністів показав, що протягом воєнних років галицькі євреї стикалися із викликами, які змінили їхні уявлення про суспільні порядки та політику. Перш за все, специфікою початку Першої світової війни для галицьких євреїв була масова втеча значної частини населення вглиб Австро-Угорської імперії [216, p. 23]. Це була реакція євреїв на страх перед антисемітизмом, який постійно спалахував у російських провінціях в 1881-1882 та 1907 рр., та сформував негативне ставлення галицьких євреїв до російської влади.

Підтвердження щодо обмежень, які могли бути накладеними на євреїв, прослідкував у своєму дослідженні Александр Прусін, який виділив дві форми насильства: контрольоване, яке передбачало зменшення ймовірного їхнього впливу в Галичині й неконтрольоване, що виникало спонтанно серед населення, і які влада ігнорувала. Впроваджувана владою русифікація передбачала пропаганду [224, p. 32–33] образу єврея-шпигуна, окупаційна влада закривала навчальні заклади та натомість відкривала російськомовні школи [224, p. 35], а активним представникам єврейської інтелігенції загрожувала депортація [224, p. 50–51]. Саме тому вже в перші місяці окупації

1914 р. було введено дискримінаційні закони, які обмежували звичні основи існування галицького єврейства.

Детальний аналіз впливу воєнних років на суспільні настрої показав, що розрухи та відсутність державних інституцій стали тим політичним вакуумом, де модерні рухи змогли проявити свою діяльність і здобути підтримку місцевого населення. Історична реальність 1914-1920 рр. стала трампліном, який дозволив КСО здобути найбільшу підтримку в регіоні, що підтверджувалося на виборах та в продажах шекелів.

Дослідження показало, що в умовах, коли єврейство втратило підтримку держави, засоби існування та інститути політичного захисту, галицькі сіоністи продовжували активну діяльність у цих галузях. Першим проявом їхньої діяльності стала ініціатива пошуку фінансової підтримки, яку вони шукали за кордоном. На основі цієї політики виникли перші рятункові комітети на початку 1915 р., які продовжували діяти в міжвоєнний період ХХ ст. коштом інвестицій благодійної американської організації «Джойнт» протягом всього періоду війни.

Подальший аналіз політичної сфери доводить, що розпад Австро-Угорщини й тривалий стан окупації зумовили глибокі економічні та світоглядні зміни в житті єврейського населення. Світова війна та її наслідки стали головними причинами, чому єврейський національний рух в Галичині набув нових форм існування та став масовим. Зокрема галицькі сіоністи зуміли отримати підтримку більшості завдяки ініціативній діяльності та створенню представницьких органів на території всього регіону. Ця підтримка з боку місцевого населення декілька разів підтверджувалася внаслідок місцевих чи парламентських виборів. Тому можна стверджувати, що цьому сприяла їхня активна економічна діяльність в період 1914 – 1920 рр.

Аналіз контексту доводить, що під час війни єврейське населення залишилося без соціальної допомоги, державного захисту і стабільного заробітку. Така ситуація стала тип полем діяльності, де нечисленні сіоністи, які не були мобілізовані, сконцентрували діяльність на матеріальній допомозі

та пошуку фінансування благодійної підтримки за кордоном. Перші рятункові комітети утворені у 1915 році, діяли на двох рівнях – у Відні та у провінції [17, s. 72]. Загалом феномен існування Єврейського рятункового комітету мало важливе значення в історії галицького єврейства. Спершу – це була ініціатива, яка займалася благодійною підтримкою постраждалим від окупації та погромів. Це було одним із факторів, які забезпечили згодом підтримку львівським сіоністам серед місцевого населення. У повоєнний період мережу Рятункових комітетів трансформувалася в мережу кредитної допомоги.

Найпершою проблемою воєнного часу, з якою зіткнулися сіоністи, була необхідність врегулювати потік великої кількості біженців. Лише євреїв з Галичини було близько 300 тис. [184, p. 72]. Попри те, що влада намагалася забезпечити їх всім необхідним, сіоністи відкрили у Відні перші комітети допомоги [224, p. 25]. Також вони відкривали публічні їдальні та професійні школи для сиріт і бездомних [224, p. 45]. Спочатку фінансування комітетів здійснювалося з Петербурга [10, s. 2], одним із посередників був відомий письменник Семен Ан-ський [249, p. 174], пізніше кошти надходили від «Джойнту».

Подальший аналіз економічної підтримки, ініційованою сіоністами, показав, що згодом благодійна діяльність в міжвоєнний період ХХ ст. набула нової форми підтримки – створення єврейського кооперативного руху. Трансформація діяльності була зумовлена двома важливими факторами. Фінансування «Джойнту» у міжвоєнний період ХХ ст. передбачало не тільки одноразову допомогу, а й інвестиції у розвиток місцевої єврейської економіки, яка б в якийсь момент стала самостійною. Інший фактор – це власне націоналізуюча політика уряду, яка не лише надавала підтримки єврейським підприємцям, а й скорочувала сфери діяльності, в яких євреї були зайняті. Таким чином інвестиції закордону були важливим джерелом підтримки місцевих євреїв в умовах нових обмежень з боку влади.

Утворений на початку 1915 р. львівський рятунковий комітет очолив Якуб Діаманд, соціал-демократ та голова кагалу, куди окрім нього ввійшло ще 20 активістів [216, р. 39]. Виконавчий склад комітету не мав політичної приналежності, з часом сіоністи стали виконувати головні функції в установі. Загалом комітет опікувався 18 інституціями [17, s. 72]. Згідно зі статутом рятункового комітету, до його функцій входили: відкриття кухонь, утримання сирітських будинків, надання безплатної медичної та юридичної допомоги, опіка над емігрантами та матеріальна підтримка культурних ініціатив [8, s. 1]. Час показав, що ця допоміжна інституція стала хорошою основою не лише для допомоги постраждалим євреям, а й для поширення сіоністських ідей.

У ході дослідження було встановлено, що галицькі сіоністи через Відень намагалися допомагати місцевому єврейському населенню вижити, та ще більш визначальною і широкою стала їхня діяльність після проголошення перемир'я 1918 р. Системна організаційна робота із зовнішніми зв'язками розпочалась в лютому 1919 р., після того, як провідних львівських сіоністів Леона Райха, Міхала Рінгеля і Йозефа Таненбаума було звільнено з польської в'язниці [60, р. 151], і вони поїхали на з'їзд у Швейцарії як делегати від Східногалицької ЄНР [172, с. 123]. Це був ініційований ВСО з'їзд [226, s. 226] за участі представників з Росії, Польщі, України та Австро-Угорщини, які мали прийняти спільну програму перед Паризькою мирною конференцією [20].

Ширший аналіз суспільно-політичного контексту після 1918 р. встановив, що ці Рятункові комітети та діяльність делегації в Парижі виконували важливу роль підтримки з початком масових погромів в Галичині під час українсько-польської війни. Активна міжнародна діяльність галицьких сіоністів була одним із ключових факторів, чому львівський листопадовий погром 1918 р. став відомий широкому загалу і надалі виконав важливу роль у формуванні майбутньої геополітики. Сіоністи активно інформували світову громадськість про стан єврейської меншини в регіоні [7]. Також вони видавали різноманітну інформаційну пресу різними мовами [1, s. 1–2] аби довести цим

необхідність захисту єврейських національних прав в майбутньому. Одним із відповідальних популяризаторів листопадових подій був сіоніст Йозеф Таненбаум. За його даними у погромі було вбито 72 особи, понад 400 було поранено та 25 тис. мешканців лишилось без житла [172, с. 23].

В ході вивчення питання місця галицьких сіоністів у підтримці постраждалих, було виявлено, що одразу після погромів львівські сіоністи організували у Відні збори коштів для постраждалих [7]. Також вони активно збирали допомогу на відновлення економічного стану львівських євреїв – від «Джойнту» очікувалися кошти для соціокультурної та економічної відбудови, а від Американської адміністрації допомоги Гувера – харчові продукти та одяг. Також наприкінці квітня 1919 р. з'явився шанс щомісячно отримувати від «Джойнту» 500 тис. австрійських крон для бідних мешканців частини Східної Галичини, що мали бути розподілені по всіх містах і містечках.

Крім цього, Віденська делегація ЄНР звернулася до Союзу допомоги німецьких євреїв, щоб здобути робочі інструменти та сировину [172, с. 200]. Таким чином, протягом свого перебування в Парижі, сіоністи також займалися пошуком джерел фінансування, які допомогли в наступні роки закласти основу корпоративній мережі кредитних спілок, якими займалися галицька КСО.

У ході аналізу допомоги постраждалим також було вивчено різні ініціативи, не лише сіоністські. Так, наприклад, було виявлено, що в контексті економічної допомоги в ході українсько-польської війни висвітлення потребує діяльність ще одного допоміжного комітету, наступника рятувального комітету [17, s. 72]. Новий комітет виник 28 листопада 1918 р. [72, s. 3] як реакція на листопадовий погром у Львові – це був Єврейський комітет допомоги жертвам заворушень і пограбувань (офіційна назва: *Żydowski komitet dla niesienia pomocy ofiarom rozruchów i rabunków w listopadzie 1918 we Lwowie*). До його складу увійшли найвідоміші як представники асиміляційного руху – Тобіаш Ашкеназі, Еміль Парнас, Віктор Хаес [216, р. 169], – так і представники КСО, зокрема Мойзес Шор, Абрагам Коркіс, Мойзес Догілевський, Леон Райх,

Маурицій Гаусман та Йозеф Таненбаум [108, s. 2]. Також діяли сіоністи по вже відомих для них джерелах – Еміль Шморак їздив збирати кошти для постраждалих до Відня в грудні 1918 р. [60, р. 153].

Назва новоутвореного Комітету викликала надмірну увагу влади. Перша проблема стосувалася слова «погроми». Польський уряд вважав безпідставним використання такої назви, тому використовувати термін було заборонено [259, с. 169]. Польський дослідник Гжегож Гауден вважає, це була спроба уникнути паралелі із попереднім використанням слова, яке потрапило та освоїлося в англійській та французьких мовах після хвилі погромів у Російській імперії 1881 – 1882 рр. [259, с. 226] та хвилі єврейських біженців на Захід. Це була спроба уникнути асоціацій, які могли б нашкодити польській державі.

Інший аспект стосувався власне назви комітету, де було вказано кому він допомагав – «жертвам заворушень і пограбувань». Через деякий час цю розгорнуту назву, яка вказувала на де-факто постраждале населення, також довелося змінити. Гжегож Гауден стверджує, що згодом назву довелося скоротити, оскільки вона почала дратувати владу [259, с. 228].

Подальший аналіз політичної діяльності у сфері економіки виявив цілком інший напрямок розвитку економічної програми сіоністів став реальним у міжвоєнний період ХХ ст. Тоді пріоритети їхньої платформи благодійної підтримки трансформувалася у тривалу ініціативу створення кооперативів. Така діяльність і надалі полягала у пошуку джерел фінансування закордоном – одну із перших повоєнних поїздок до Америки з метою зібрати кошти на відновлення економіки в 1920 р. здійснили львівські сіоністи Міхал Фростіг і Йозеф Таненбаум [9]. Даний напрям діяльності мав вагоме значення для єврейських ремісників і торгівців, які не могли здобути необхідні для бізнесу кредити, адже в умовах відновлення економіки, польський уряд проводив жорстку політику націоналізації, і євреї, як й інші національності, не могли розраховувати на потрібну їм допомогу від держави. Власне така

державна політика зумовила й розвиток кооперативного руху серед українців [191, р. 356].

Описана вище лінія економічної підтримки місцевих євреїв стала актуальною не лише згідно з поставленими цілями політичної програми у 1892 р. Ініціативу економічної діяльності сіоністів згодом підтримала організація «Джойнт», створена в роки війни з метою допомоги нужденним євреям Східної Європи [179, р. 23–24] (протягом 1914 – 1919 рр. Галичина отримала 753 тис. доларів) [73, р. 196]. Після війни свої ресурси вони направляли як на благодійну діяльність [17, s. 1], так і на програми реконструкції господарства у Східній Європі та Палестині [179, р. 24].

Загалом масштаби допомоги стали черговим проявом вирішення єврейського питання у кожній країні, де євреї потребували допомоги. Так, наприклад, значна сума виділялася на створення аграрних єврейських колоній на території південно-східної УСРР. У випадку Польщі, кошти американських філантропів надходили на закладення кооперативів для малого і середнього бізнесу.

Дослідження показало, що різні стратегії фінансування та допомоги виявилися актуальними в нових політичних умовах націоналізаційної держави, де сіоністи виконували роль головного джерела підтримки приватного сектору єврейського бізнесу в регіоні, де мали місцеві комітети. Необхідність розвитку стабільного осередку підтримки для місцевих підприємців була очевидною: в травні 1920 р. принаймні половина єврейського населення Східної Галичини залежала від благодійності [14, s. 2], і лише у самому Львові допомоги потребували 41 тис. осіб [17, s. 71].

Хоча попередній аналіз показав, що представники асиміляційних ідей долучилися до Рятункового комітету в листопаді 1918 р., нових приводів для поширення впливу цієї ідеології серед єврейського населення в Східній Галичині не спостерігалось [194, р. 119]. Однак не лише події львівського погрому стали причиною зменшення тенденції до асиміляції. Перш за все потрібно враховувати, що асиміляційний рух не мав контакту з широкими

верствами єврейського населення [168, s. 43]. Відсутність необхідної комунікації з прихильниками та неможливість сформувати структурну політичну мережу можна вважати одним із ключових аспектів розрізнення політичного середовища австрійського і польського періодів: асиміляційний рух ХІХ ст. не мав жодних засобів поширення власних ідей на широкі маси населення. Водночас саме поширення ідеології серед широкого кола прихильників було важливим елементом політики міжвоєнного періоду ХХ ст.

Ще одним фактором послаблення тенденції асиміляції було те, що паралельно з відродженням Польщі 1918 р. на цих територіях підіймалася нова хвиля антисемітизму [189, р. 47]. Лише британська місія, яка приїхала до Польщі, задокументувала сотні випадків погромів в містах і селах протягом трьох місяців, з листопада 1918 по січень 1919 р. [189, р. 50]. Хоча ствердження, що польська влада відповідальна за погроми, не було підтверджено, також не було наведено фактів, що вона їх стримувала [57, р. 4]. Загалом, дослідники вирізняють чотири хвилі антиєврейського насильства в міжвоєнний період ХХ ст. [215, р. 35], кожна по-своєму впливала на культурні та світоглядні вибори молодого покоління. Вацлав Вежбенец навіть зазначає, що в наступні роки, через брак підтримки цієї ідеї польським суспільством, асимілятори не проявляли значної діяльності, а смерть найбільш яскравого представника руху, Натана Льовенштайна в 1929 р., стала символом кінця руху львівських асиміляторів [247, s. 175–176].

Таким чином, вважати, що асиміляційні тенденції в міжвоєнний період ХХ ст. мали таку ж силу, що й в період австрійського лібералізму, є неправильним. До того ж події пов'язані з війною та розпадом імперій стали ключовими факторами, які спричинили зміну у соціокультурній орієнтації місцевого населення. Власне галицькі сіоністи намагалися використати ці настрої та заручитися ширшою підтримкою місцевого населення, аби отримати доступ до управління з метою подальшої реалізації політичної програми через створення нових і необхідних для суспільства інституцій.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Виникнення сіоністського руху було пов'язане з соціокультурними процесами Галичини, зокрема в середовищі світської молоді. В процесі аналізу було доведено, що статус національної меншини, необхідність вирішення єврейського питання та розширення політичних прав – були головними умовами формування третьої тенденції в єврейській політиці – поряд з асиміляційним та традиційним рухами з'явилася течія національної політики. Головними факторами виникнення національних осередків було нівелювання конституційних прав євреїв в Австро-Угорській імперії та загострення кризи в Російській імперії після погромів 1881 – 1882 рр.

Здійснений аналіз умов виникнення галицького сіонізму в австрійський період забезпечує чітке розуміння політичного, суспільного та культурного контексту ситуації в якій опинилися світські євреї Галичини. Було виокремлено погіршення економічного становища єврейської меншини, назрівання демографічної проблеми через переселення регіону та нівелюванням австрійською владою впровадження обіцяних політичних прав. Це умови лягли в основу появи національного руху, політична програма якого проявила свою життєздатність протягом п'яти десятиліть – від створення в 1892 р. до ліквідації партії в 1939 р.

Окрім дослідження контексту існування галицьких євреїв, було також проаналізовано позиціонування політики львівських сіоністів з більш глобальними суспільними та міжнародними тенденціями протягом австрійського періоду існування. Зокрема співставляючи політичну програму 1892 р. з положеннями Базельської програми 1897 р., було визначено головні точки синтезу політичних ідей та основи подальшої співпраці між віденським сіонізмом та галицьким єврейським націоналізмом.

На завершення, у дослідженні проаналізовано головні прояви сіоністського руху серед широкого кола прихильників та ключові проблеми

поширення ідеології. Зокрема описано головні тенденції повільної зміни світоглядного розуміння політичного простору перед Першою світовою війною серед місцевих євреїв.

Такий аналіз австрійського періоду існування львівських сіоністів забезпечив розуміння умов існування політичної сили, яка стала найбільш масовою серед модерних рухів в міжвоєнний період ХХ ст. Було доведено, що власне в цей період відбулося формування головних положень для остаточного формування ідеології східногалицького сіонізму, який поєднував в собі ідеї діаспорного націоналізму та ідеї сіонізму.

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ КСО ПІСЛЯ ВІЙНИ

3.1. Відновлення сіоністського руху в Східній Галичині після Першої світової війни

Після завершення всіх бойових дій та операції на території трьох галицьких воєводств, ключовим завданням для збереження свого існування було відновлення та розвиток організаційної мережі КСО в провінції. Наслідки Першої світової війни спричинили значне руйнування комунікаційної інфраструктури та зміну політичного середовища. Також під час аналізу питання було встановлено, ще одну закономірність модерного руху – необхідність заручитися підтримкою серед місцевих євреїв, аби досягнути головного завдання – легітимізувати статус масового руху. В перші повоєнні роки КСО змогла відновити організаційну мережу відносно швидко, та попри внутрішні розколи й втрати підтримки в окремих місцевостях, львівські сіоністи мали найбільшу кількість представництв в провінції.

Хоча в міжвоєнний період ХХ ст. масова підтримка була для політичних рухів фундаментом існування та джерелом змін, далеко не завжди вдавалося зберегти власну мережу впливу. Найбільш вагомим подієм в історії Сіоністської організації Галичини став її розкол на дві сіоністські організації, Східну і Західну. Таке рішення було зумовлено двома важливими факторами: повоєнною розрухою і перебігом українсько-польської війни.

Під час дослідження було встановлено, що в 1916 р. один із лідерів Всесвітньої сіоністської організації, Артур Гантке, подорожуючи регіоном, зауважив різну динаміку розвитку галицького сіонізму у Львові та в Кракові. У своїх листах до бюро Всесвітньої сіоністської організації в Копенгагені та до благодійної організації в Нью-Йорку, він вказував на дві важливі умови

існування галицького єврейства: по-перше, сіоністський рух, попри економічну розруху регіону, краще розвивався у Львові, аніж у Кракові. По-друге, Гантке зазначав, що Західна Галичина менше потребувала фінансової допомоги, аніж Східна. У цьому листі наголошувалося, що у Львові проявлявся більший інтерес до палестинського життя, який не вщухав навіть за відсутності постійного керівництва. Ще одним проявом міцніших позицій сіоністів у Львові Гантке називав створення ними рятункових фондів, які допомагали постраждалому населенню. Зі слів комісара міста Еміля Парнаса, сіоністи робили небезпечну і важливу роботу, а також створили єдиний комітет допомоги, який діяв навіть під час російської окупації. Крім того він наголосив, що сіоністи виконують більшу частину допоміжної роботи [10, s. 2].

Загалом ця поїздка Артура Гантке до Галичини була зумовлена необхідністю оцінити стан місцевого єврейства і зробити про звіт для американського «Джойнту» – потенційного жертводавця в 1916 р. Надалі кошти на благодійність від «Джойнту» надходили до Східної Галичини в ході різних програм. Дослідження показало, що політична діяльність сіоністів та впровадження благодійних коштів закордону протягом всього міжвоєнного періоду ХХ ст. було тісно взаємопов'язане. Зокрема вкладання коштів в підтримку галицьких євреїв було життєвонеобхідною ініціативою в умовах націоналізуючої політики польських урядів.

Розділення Сіоністської організації Галичини на дві незалежні інституції сталося через ускладнення комунікації між Львовом і Краковом протягом українсько-польської війни 1918 – 1919 рр. У листі львівської екзекутиви від 9 вересня 1919 р. повідомлялося, що межа між зонами їхнього впливу проходила по річці Сян [12, s. 1–2]. Таке розділення сіоністської організації на дві відповідало чинному статуту [13, s. 1]. Перед Світовою війною, коли приймався статут, було встановлено 4 територіальні округи із центрами у Львові, Станіславові, Тернополі та Кракові. Останній на основі значної

кількості проданих шекелів (2 тис. щороку) зумів відділитися і стати самостійною сіоністською організацією Західної Галичини.

Згідно з положенням про утворення нового осередку, територіальна сіоністська організація могла створити власну ексекутиву за умови зібрання необхідної кількості шекелів на певній території. Власне це було підставою для доведення високого рівня підтримки [11].

Оскільки Східна Галичина була в стані розрухи в результаті українсько-польської війни, тому це позначилось й на функціонуванні Сіоністської організації: локальні комітети втратили постійний зв'язок і часто діяли незалежно один від одного [12, s. 1–2]. Крім того, у ході війни архіви більшості місцевих організацій втрапилися, тому КСО зіткнулась із потребою відновлення та легалізації роботи локальних комітетів та інших установ. Лише після першої повоєнної крайової конференції в 1920 р. констатували відбудову мережі організації [14].

Важливим кроком, що обговорювався була необхідність оформлення статуту організації. Про що саме йшла мова у звіті за 1922 р. зрозуміти важко, адже ані в наступному році, ані пізніше новий статут не був прийнятий. Можна лише припустити, що необхідність переглянути статут була зумовлена загостренням політичної дихотомії в середовищі сіоністів. Адже в листопаді 1923 р. стався перший розкол – з'явився осередок сіоністської партії «Хітагдут», його підтримали деякі молодіжні товариства і робітничка партія «Цірей єгуда», акцентуючи на економічній діяльності [22, s. 12].

Проблеми в організаційній роботі спричинені війною стримували діяльність КСО декілька років після війни. Лише в 1922 р. було відновлено вплив в більшості місцевостей [35, арк. 3]: нові комітети були обрані на 14 окружних конференціях, а члени ексекутиви регулярно виїжджали до провінції з метою роз'яснення головних ідей сіоністського руху. На дев'ятнадцяти виїздах вони інформували місцевих сіоністів стосовно пріоритетних напрямків культурної роботи, наприклад, на необхідності розвивати єврейські школи та курси івриту [129, s. 4]. Зокрема це було важливо

для забезпечення власної системи освіти, потреба в якій обговорювалася з кінця XIX ст. та вперше була описана під час короткого існування Єврейських Національних Рад в 1918 – 1919 рр.

Власна система освіти в міжвоєнний період XX ст. була важливим інструментом формування модерної ідентичності молоді. Під час аналізу питання умов формування нової системи освіти було встановлено, що запропонована освітня політика була вдалою альтернативою на іншу тенденцію, поширену в єврейському традиційному суспільстві, чії діти попри відвідування державних шкіл не змогли інтегруватися в систему польського суспільства [199, р. 239], однак були відірвані від ортодоксального способу життя.

Важливим фактором було й те, що партійну мережу не вдалося відновити в ряді містечок, зокрема в Рава Руській, Сокалі, Стрию, Тернополі та Самборі [129, с. 4]. Ймовірно члени місцевих комітетів підтримали опозиційну фракцію, що в 1923 р. утворила партію «Хітагдут» на основі поміркованих соціалістичних сіоністських партій «Ха-поель ха-цаїр» («Ha-Poel Ha-Zair», від івр. «Молодий робітник») та «Цірей Сіон» («Zeirei Zion» від івр. «Молодь Сіону»).

Утворення першого осередку цієї партії у Східній Галичині зафіксовано в 1921 р. [47, арк. 1–2], а розкол 1923 року призвів до послаблення позицій КСО, коли частина комітетів підтримала лівий сіонізм [22, с. 33]. Загалом вплив «Хітагдуту» в Польщі, де діяли інші ліві сіоністські партії, був невисокий, проте певну підтримку вони отримали серед інтелігенції та молоді Східної Галичини [192, с. 207]. Вже у 1926 р. партія «Хітагдут» мала комітети у 42 місцевостях [15]. Тому в міжвоєнний період XX ст. у воєводствах Східної Галичини діяли локальні комітети трьох найбільших сіоністських організацій – КСО, «Мізрахі» та «Хітагдуту».

Згідно зі статутом, керівництво КСО мало переобиратися кожного року на з'їзді делегатів. Така зміна кадрів в керівному складі забезпечувала основу існування демократичних процедур та захищала від утворення «олігархії»

[261, с. 205], тобто утримання влади в одних руках протягом тривалого часу. Якщо ця ротація не відбувалася, керівники партії розвивали власний дискурс і бачення діяльності політичного руху, не прислухаючись до нових тенденцій та голосів. Власне такий шлях спіткав КСО в 1920–ті рр., коли виникали внутрішні кризи через різне бачення серед старшого та молодшого покоління стосовно того як мала розвиватися політична діяльність КСО в провінції та в підготовці до еміграції.

Під час аналізу проблеми було встановлено, що відсутність такої зміни керівного складу КСО була зумовлена декількома факторами: авторитетом і харизмою лідерів, відомих з періоду Першої світової війни, їхньою постійною постійними дописами в засобах масової інформації та присутністю на зустрічах, а також – через активну парламентську діяльність. У КСО була сформована міцна позиція верхівки, якій було властиво зосереджувати всі засоби комунікації у своїх руках та формувати власний політичний дискурс. Зокрема це дозволило старшому поколінню сіоністів протистояти внутрішнім кризам 1920–х рр.

Сіоністська організація вмiло захищала iнтереси євреїв на парламентарному рiвнi, а також заручалася пiдтримкою молодi через створення рiзних товариств. Всi цi товариства об'єднувала важлива риса модерного суспiльства – розумiння необхідностi стояти за власнi iнтереси. Власне КСО та її iдеологiя давала найбільш зрозумiле пояснення, як досягнути бажаних змiн у суспiльствi.

Загалом об'єднання навколо власної політичної програми різнобарвного соціального зрізу населення лише показало, що прихильники КСО по-різному бачили акценти розвитку політичної діяльності. Саме тому протягом 1920–х рр. в рамках КСО стався один розкол і два поколінні конфлікти в 1919 та в 1926 рр. До того ж, у складі Сіоністської організації завжди існувала слабка радикальна фракція, яка іноді намагалась вести самостійну політичну лінію, однак без видимих і важливих змін. Також через стрімкий ріст популярності сіонізму-ревізіонізму серед молоді в 1924 р. виникла сильна загроза чергового

розколу. Це зумовило намір лондонського офісу Всесвітньої сіоністської організації уніфікувати чотири існуючі сіоністські організації, аби посилити ідеологічний вплив і управління в регіоні. Однак такі наміри центрального Виконавчого комітету не змогли реалізуватися через суперечки сіоністів на локальному рівні.

Аналіз внутрішньої структури КСО виявив, що пережити всі ці потрясіння було можливо через міцні позиції керівного складу – хоча львівська ексекютива і переобиралась кожного року на крайовій конференції, щоразу обиралися ті самі представники. Тому, через демократичне голосування в КСО не відбувалось зміни керівництва, що призвело до формування «внутрішнього кола» чи «олігархії», представники якого були відповідальні за розвиток ідеології та політичної програми. Цю слабку тенденцію зміни старих керівників новими, М.Дюверже пояснює консервативністю виборців і тим, що делегатам щорічних з'їздів було властиво обирати знайомих для себе кандидатів [261, с. 216].

Таким чином можна стверджувати, що протягом 1918 – 1929 рр. успіх і невдачі Сіоністської організації Східної Галичини залежали від діяльності кількох осіб, які протягом більш як десятиліття не втрачали впливу у найвищих органах. Перш за все, це були керівники Сіоністської організації, а саме Гершон Ціпер (1918 – 1920), Леон Райх (1920 – 1929) та Еміль Шморак (1929 – 1939).

Керівний склад Сіоністської організації – ексекютива і партійна рада – обирався на річних конференціях. Партійна рада вважалась найважливішим органом [118, с. 2] та мала виборний склад делегатів, які контролювали діяльність ексекютиви, а також могла змінювати прийняті на річній конференції резолюції. Її члени узгоджували поточну політичну діяльність з ідеологічними постановами [33, арк. 1], перед нею звітували ексекютива [34, арк. 1] та послі [114, с. 3].

Першим керівником КСО в міжвоєнний період ХХ ст. став Гершон Ціпер (23 липня 1868 – 22 листопада 1921) [69, с. 1]. Він належав до старшого

покоління, яких часто називали радикалами, був одним із засновників єврейського національного руху догерцлівського періоду. Його постать вважалась символом ренесансу галицького єврейства [145, s. 1].

Біографія Ціпера була типовою для націоналіста кінця XIX ст.: він походив із сім'ї купця, який мав торговельні відносини з Росією [78, s. 273]. Тому можна припустити, що контакти з біженцями після погромів 1881 – 1882 рр. вплинули на його світогляд.

Важливим внеском Ціпера для сіоністського руху, була його участь у зборі коштів на відкриття гімназії в Єрусалимі. В той час мати власні навчальні заклади було вагомою рисою будь-якої модерної нації. Тому не дивно, що націоналісти на початку XX ст. планували побудувати університет в Палестині. Саме ці ідеї лягли в основу того, що гімназія перетворилася на Єврейський університет в Єрусалимі в 1925 р.

Також з ініціативи Ціпера у Львові було відкрито в 1914 р. регіональний відділ «Керен каємет ле Ізраель» (інші назви фонду: Єврейський народний фонд, та Żydowski Fundusz Narodowy). Його головна мета якого полягала в купівлі землі в Палестині. Цей важливий крок мав сприяти зменшенню впливу Відня на галицький сіонізм, однак через Світову війну діяльність «Керен каємет» була припинена і відновила з другої спроби лише в 1920 р. [70, s. 6].

Найбільшою заслугою Ціпера можна вважати участь у відновленні Сіоністської організації Східної Галичини, яка протягом 1914 – 1920 рр. втратила свою мережу функціонування. Ціпер був керівником КСО у найбільш складний період. Через збіг у часі, деякі дослідники вважали, що ідея створення газети «Хвіля» належала лідерам Єврейських національних рад [263, с. 263]. Однак випуск цієї газети, яка мала унікальний вплив у міжвоєнний період XX ст., здійснювався з ініціативи саме львівських сіоністів, і її головним натхненником був саме Ціпер.

Аналіз діяльності Ціпера показав, що його повна віддача ідеям сіонізму часто не збігалася з колективним баченням розвитку національного руху в Східній Галичині. За словами сучасників, Гершон Ціпер вважав себе «100 %

сіоністом», не прислухався до думок інших, тому автократично керував як ексекутивною, так і газетою [41, арк. 5]. Оскільки спосіб управління рухом Ціпера мало кому подобався, у 1919 р. стався перший міжпоколіннєвий конфлікт, який призвів до усунення Гершона Ціпера від його обов'язків керівника. В результаті новим лідером КСО став Леон Райх, а головним редактором «Хвілі» на короткий термін став Генрик Розмарін [41, арк. 4 зв.], а згодом на довготривалий період – Генрик Гешелес.

Однією із причин конфлікту 1919 р. стало повернення Леона Райха з Паризької мирної конференції. Він як голова ексекутиви КСО, мав входити до редакційного комітету газети «Хвіля», однак Ціпер не хотів його включати [41, арк. 5]. Ця внутрішня криза мала більше особистий характер, який вплинув на організаційну діяльність КСО, і закінчилась вона не домовленостями чи новими принципами діяльності, а смертю Ціпера від туберкульозу [263, с. 263].

Леон Райх народився в Дрогобичі в 1879 р., був прихильником сіоністського руху, і як співзасновник товариства «Огніско» був відрахований з гімназії [43, арк. 2]. Після закінчення Львівського університету подорожував Палестиною, та навчався в школі політичних наук у Парижі (протягом 1910 – 1912 рр.), де здобув ступінь доктора політичних наук [250, с. 90]. По поверненню в Галичину в 1911 р. він невдало балотувався до австрійського парламенту [43, арк. 2].

З початком Першої світової війни Леон Райх був мобілізований і працював у воєнному суді в Граці [43, арк. 2], а по поверненню до Львова в 1918 р. став одним із засновників Єврейської національної ради Східної Галичини. Під час українсько-польської війни разом з іншими активістами його було арештовано польською владою [125, с. 383].

Після свого звільнення Райх став віцепрезидентом Єврейського комітету на Паризькій мирній конференції, де він намагався довести необхідність надання рівних прав єврейській меншині в автономній Галичині. Згодом він також здійснив подорож Америкою, під час якої збирав кошти для галицьких

євреїв [152, s. 3]. По поверненню у Львів він очолив Організацію сіоністів у Східній Галичині.

Його сучасники неодноразово стверджували, що Райх мав талант красномовства [125, s. 382] і був блискучим публіцистом. Ще в австрійський період він працював журналістом газети «Всхуд» та упорядником «Єврейського альманаху», потім Леон Райх був активним дописувачем до найпопулярніших єврейських газет Польщі – «Хвілі», «Хайнт», краківської «Нової щоденної газети», «Дер їд» і «Тогблат».

Першим незалежним виходом його політичної риторики поза межі галицької аудиторії стало видання у Варшаві газети «Щоденник варшавський» в 1928 р., однак вона не проіснувала довго. Зокрема цю невдалу спробу почати видавати газету в регіоні, де КСО не мала впливу, можна пояснити втратою політичного впливу в Єврейському клубі, де з 1926 р. керівну роль перейняли варшавські сіоністи. Ймовірно, що попри втрату керівних посад в парламентській репрезентації, галицькі сіоністи прагнули знайти підтримку населення поза межами Східної Галичини та розширити свій вплив у Центральній Польщі.

Аналіз життя Леона Райха дозволив встановити, що піком його популярності, як політика і лідера польського єврейства, була поїздка до Америки, одразу після підписання польсько-єврейської угоди в 1925 р. У Вашингтоні його називали «батьком польсько-єврейського договору», адже сам факт цього компромісу заспокоював американське єврейство щодо майбутньої перспективи польського єврейства. Райха називали «Луїсом Маршалом Польщі», порівнюючи його з провідним американським сіоністом, а польсько-єврейську угоду – «Магна картою» східноєвропейського єврейства [6]. Це, ймовірно, мало вирішити проблему існування євреїв у Східній Європі й цим самим зменшити страх великої економічної міграції, відомої після погромів 1881 – 1882 рр. у смузі осілості.

Окрім обраних на конференції лідерів важливе місце у дискурсі займали послы та сенатори, які також входили до керівного складу КСО [112, s. 6].

Оскільки вони обиралися більшою кількістю населення, їхній вплив вважався навіть більш легітимним, аніж номінальних керівників [261, с. 240]. Вибори в 1922 р. сформували ширше коло авторитетних речників Сіоністської організації: Генрик Розмарін, Юліуш Вурцель, Давид Шрайбер, Абрагам Інслер, Фішель Ротенштрайх, Роза Мельцера, Еміль Зомерштайн, Міхал Фростіг та Міхал Рінгель [18]. Вони, отримавши депутатські мандати, стали активними дописувачами до місцевих газет.

Оскільки на виборах в 1928 р. послы та сенатори майже всі були переобрані, можна стверджувати, що керівне ядро КСО було сформовано протягом 1922 – 1923 рр. За результатами голосування 1930 р. КСО мала значно меншу підтримку – в 1922 р. їхній список отримав 197 274 (47,7%), а в 1928 р. – 240 780 (43,3 %) голосів, тоді як в 1930 р. – 184 969 (26,1%) [168, с. 138–139]. Тобто після смерті Леона Райха КСО не змогла утримувати підтримку населення через ряд причин, зумовлених політичною ситуацією в Польщі та у світі.

Послы та сенаторы постійно перебували в публічному просторі, а також були дописувачами до газет, вони були головними авторами вирішення політичних проблем протягом 1922 – 1929 рр. Тим що і як вони говорили, послы впливали на політичну програму східногалицького сіонізму, яка в 1920–ті рр. частково розходила з офіційною позицією Всесвітньої організації та вирізняла КСО з-поміж інших сіоністських організацій. Крім того, саме завдяки парламентаріям діаспорний націоналізм домінував в ідеології галицьких сіоністів протягом 1920–х рр.

Наявність такого «внутрішнього кола» це не є обов'язково негативним явищем. Однак воно може стати причиною непорозуміння, наприклад, якщо старше керівництво відмовляється прислухатися до молоді чи опозиції. Так сталось у 1926 р., у середовищі КСО відбулась друга криза через різні інтереси поколінь.

Якщо конфлікт в 1919 р. мав організаційний характер, то конфлікт 1926 р. – ідеологічний. Попри те, що у Львові діяло вісім студентських товариств,

підтриманих сіоністами [220, s. 586], головним опонентом чинної ексекютиви було студентське товариство «Ярденія», яке також було й найсильнішою опорою Іцхака Грюнбаума (1879 – 1970) у Львові [30, s. 36]. Грюнбаум був одним із найхаризматичніших очільників варшавської фракції радикальних сіоністів «Аль Гамішмар». Історично його роль в сіоністському русі значна і водночас контрверсійна – він користувався популярністю серед населення, однак часто власні погляди ставали на заваді цілям руху загалом. Його найяскравіші тези стосувалися радикальних дій в політиці, він виступав проти керівної лінії політики світового сіонізму, а також вважався співзасновником Блоку національних меншин [280, р. 66].

Дослідження показало, що головні дискусії та суперечності виникли на основі обговорення завдань сіоністського руху, який з погляду молодого покоління, мав свої вади, зокрема – це переважання локальної політики над сіоністською [59, s. 7]. Тому на партійній раді було прийнято резолюцію про необхідність оздоровлення стосунків в русі з метою «оновити почуття сіоністської ідеалізованої молоді» [16, s. 1].

Аналіз політичної програми львівських сіоністів показав, що зберегти підтримку молоді для КСО було надзвичайно важливо. Перш за все, це можна пояснити тим, що для міжвоєнного періоду ХХ ст. характерним була висока залученість молоді до суспільно-політичних процесів. Тому апеляція до захисту прав молоді була не так ідеологічною необхідністю, як тактичною. До того ж, університети в той час були чи не основним джерелом поширення пропаганди ендеків [227, р. 246], тому захищаючи інтереси єврейських студентів КСО отримувала важливу опору для власного руху і авторитету.

Загалом суперечності щодо політичної платформи між молодшим і старшим поколінням сіоністів не було вичерпано протягом наступних років – дискусії про організаційну структуру та ідеологію тривали й далі. В 1927 р. в газеті «Хвіля» знову вийшла стаття про занепад сіонізму [136, s. 7], де пояснювалася різниця, між поглядами старших сіоністів, сформованими австрійським лібералізмом та герцлівським сіонізмом, та поглядами молоді,

яка по-іншому вбачала національне відродження. Таким чином, в 1927 р. молоде покоління, збираючи власні з'їзди [24, s. 37], стало ще одним, потенційно впливовим, джерелом формування дискурсу про шляхи національного ренесансу, визначаючи які напрямки політичної діяльності мають бути пріоритетними.

Було встановлено, що головними вимогами молоді була «демократизація сіонізму» та уніфікація руху в міжвоєнній Польщі. На їхню думку, розкол в загальному сіонізмі був шкідливим для їхньої діяльності. Вони вимагали чіткішого розмежування крайової та палестинської діяльності (чого, на їхню думку, не було від початку існування сіоністського руху). До того ж переважання крайової діяльності над палестинською вважалося недоречним. Остання вимога молоді – проти зосередження в руках однієї особи декількох посад і мандатів [115, s. 8].

Вирішення антагонізму між поколіннями в середовищі КСО сталося в 1929 р. На крайовій конференції до центрального комітету були обрані представники молодіжних організацій «Ахви» та «Ярденії» [30, s. 133]. Проте ці зміни стали можливими не стільки через компроміс старшого покоління, а через зміну політичної орієнтації молоді, яка висловила недовіру Грюнбауму [30, s. 36].

Аналіз показав, що попри внутрішні суперечки, популярність руху зростала. В умовах націоналізаційної політики уряду, євреї сприймали власний націоналізм як форму самозахисту. Однак через організаційні проблеми КСО не завжди встигала за аспіраціями населення. Внутрішня криза 1926 р. була зумовлена не лише організаційними проблемами у КСО та відсутністю кадрової ротації. Ця проблема могла потенційно вилитися в новий розкол в сіонізмі.

Більш масштабним, на рівні світового сіонізму, був ідеологічний конфлікт із Зеєв Жаботинським, авторитет якого стрімко зростав серед молоді, розчарованій у поступовій та ліберальній політиці загального сіонізму. Хоча його фракція сіонізму не змогла здобути значної підтримки в Східній

Галичині, він залишався потенційною загрозою нового розколу протягом тривалого часу.

Натомість керівний склад КСО підтримував політику Всесвітньої сіоністської організації (ВСО) протягом всього міжвоєнного періоду ХХ ст. Проте, в середовищі галицьких сіоністів від середини 1920-х рр. утворилася опозиція до ВСО – радикальні сіоністи [25, s. 75], яких у Східній Галичині підтримали чотири лідери КСО: Абрагам Інслер, Мойсей Фростіг, Міхал Рінгель та Фішель Ротенштрайх [182, s. 32].

Перші розходження між дискурсом Райха та радикальних сіоністів в середовищі КСО почали з'явитися після фіаско польсько-єврейської угоди в 1925 р. [182, s. 113]. З цього часу частина лідерів зблизилася з риторикою Грюнбаума, і стала його опорою в Східній Галичині. Вони навіть балотувалися на виборах до Сейму і Сенату в 1928 р. в одному списку із варшавськими сіоністами [182, s. 114], в Блоці національних меншин.

Ідея спільного списку з іншими національностями була малопопулярна в Галичині. Коаліція політичних угруповань непольських народів Польської держави 1922 – 1930 рр., сформована для спільної виборної акції та координації дій у сеймі. Утворена 17 серпня 1922 р. на нараді у Варшаві. До Об'єднаного виборчого комітету ввійшло по 3 представники від білорусів, євреїв, німців, росіян і українців (крім галичан, які бойкотували вибори) [282, с. 302]. Однак за результатами голосування в 1928 р., жоден із радикальних сіоністів не підтвердив свого посольського мандату.

Дискусії стосовно організації сіоністського руху та методів роботи відбувалися в період, коли керівником КСО був Леон Райх, який у своїй політичній діяльності радше робив акцент на діаспорній роботі і парламентській програмі, аніж на палестинській діяльності. Тому після його смерті в грудні 1929 р. та після обрання на посаду нового голови, Еміля Шморака, очевидно відбувся поворот руху до палестинської діяльності.

Зокрема такій зміні сприяла багаторічна діяльність Шморака у ролі головного референта з палестинських справ, а також зростання піонерського

руху в Галичині, та посиленням націоналістичних ідей серед молоді. Акцент на розвитку піонерського руху був важливим напрямком діяльності загальних сіоністів. Він вписувався в ідеологію культурного сіонізму, а також в поточну геополітичну ситуацію на Близькому Сході, і був направлений на підготовку емігрантів до виїзду в Палестину. Рухом опікувалася інституція «Гехалуц». Головний акцент робився на професійній підготовці майбутніх переселенців, вивчені мови та історії.

Наступний лідер КСО, Еміль Шморак, народився в Щирці біля Львова в 1886 р., вивчав право у Віденському університеті та певний час був головою студентського товариства «Бар кохба», члени якого були першими прихильниками створення національного єврейського руху. Повернувшись до Львова в 1911 р., він займався суспільно-культурною діяльністю, а протягом 1912 – 1913 рр. був генеральним секретарем Сіоністської організації.

Політична і публіцистична діяльність Еміля Шморака протягом міжвоєнного періоду ХХ ст. була сконцентрована на популяризації палестинської ідеї серед євреїв Галичини. Він був активним дописувачем до періодики, а в 1935 р. видав працю «Проблеми відбудови Палестини» [42, арк. 2]. На відміну від Леона Райха, який був одним із головних ідеологів розвитку діаспорного націоналізму та покращення умов існування євреїв в Польщі, Еміль Шморак завжди фокусував увагу на розвитку палестинського питання. Тому коли Шморак очолив КСО, очевидно відбулась зміна в політичній діяльності львівських сіоністів – вони стали менш активними в Єврейському клубі, та стали все більше розвивати культурно-освітню сферу єврейського життя, яка передбачала підготовку молоді до еміграції.

3.2. Формування структури КСО

У цьому підрозділі проаналізовано структуру КСО, здійснена спроба визначити роль кожного її елемента та пояснити чому вони були важливими. Аналіз питання показав, що вдалий розподіл функцій на місцях забезпечував не лише широку географію політичної діяльності КСО, а й також гарантував формування мережі КСО як впливової політичної сили. Важливим був і той факт, що впроваджена жорстка структура організації забезпечувала стійкість її політичного впливу в регіоні та зберегла КСО від розколів. Крім того, аналіз показав, що така мережа робила більш значущою КСО як політичну силу в публічному просторі, порівняно з іншими сіоністськими організаціями, які не приділяли значної уваги діяльності в публічному просторі та в провінції.

Постійними елементами Сіоністської організації були ексекютива і шість відділів (зокрема місцеві комітети та комісії довірених, окружні комітети, партійна рада, партійний суд). Також існували товариства, які підтримували важливі напрямки діяльності, такі як освіта (шкільна і професійна), комунікація з молоддю, підготовка до еміграції. Таким чином КСО сформувала продуману структурну мережу сіоністського руху, яка регулювала різні суспільні тенденції та політичні настрої.

Члени ексекютиви збиралися на загальні засідання двічі на місяць. До її складу входили: голова, три заступники, генеральний секретар та керівники відділів. Поряд з нею важливу роль виконували такі відділи: палестинський, відділ народного фонду, піонерський, еміграційний, господарчий, шкільництва, відділ роботи з молоддю, соціальної опіки, фінансовий та культурний. Іншим центральним органом Сіоністської організації була партійна рада (або центральний комітет). Вона наглядала за діяльністю ексекютиви та мала право змінювати політичні резолюції в період між річними з'їздами. До її складу, окрім ексекютиви входило від 36 до 70 осіб [36, арк. 2], [32, арк. 4 зв.], серед яких були головні редактори газет («Хвіля» та «Тугблат»),

керівники культурних та економічних інституцій регіону, делегати від кожного округу, послы та сенатори КСО.

Наступною ланкою в ієрархічній структурі КСО були окружні (районні) комітети, які підпорядковувалися ексекутиві у Львові, а також керували діяльністю місцевих комітетів та комісій у своєму окрузі [32, арк. 5]. На рівні округів відбувалися річні районні конференції, де при потребі приймали власний статут і обирали діючий актив. Через наявність місцевих статутів і певну децентралізацію в управлінні може виглядати, що Сіоністська організація складалась із різних політичних партій і товариств. Проте таке формулювання потребує уточнення: місцеві організації не мали політичної автономії, і тому не приймали самостійно жодних ідеологічних рішень. Також важливими елементами поширення впливу єдиної ідеології, яка об'єднувала ці місцеві товариства, серед населення були різноманітні гуртки – культурні, спортивні, освітні – які визнавали ідеологію загального сіонізму і діяли в його інтересах.

Аналіз ролі локальних комітетів в системі поширення ідеології та управління рухом виконував ключову роль у поширенні впливу КСО у суспільстві: вони були ключовими органами, які комунікували з місцевим населенням. Тому в міжвоєнний період ХХ ст., розбудова мережі комітетів була хорошим інструментом для підтвердження свого впливу та поширення ідей. Місцеві комітети та комісії довірених діяли на постійній основі. Вони формувалися за подвійною формулою: місцеві комітети утворювалися там, де продаж шекелів перевищував 30 одиниць, а у випадку недостатньої квоти на місцях створювалися комітети довірених із 3 представників [11, s. 2]. Офіційна назва кожного комітету відповідала прийнятій схемі, наприклад, «Сіоністська організація у Львові (або Дрогобичі)» [32, арк. 3]. Протягом 1918 – 1929 рр. у Східній Галичині діяло 14 окружних комітетів. Це була не просто найбільша кількість окружних конференцій в порівнянні з іншими політичними рухами, діяльність на такому рівні проводила лише КСО. Інші сіоністські організації мали або спільні конференції у Варшаві, або ж крайові конференції у Львові.

Дослідження ієрархії організаційного зв'язку встановило, що головним об'єднуючим фактором між територіальними та центральними осередками полягав у підтримці єдиної політичної програми та наданні фінансової допомоги. Їхня діяльність регулювалась статутами, які приймали кожне місцеве товариство. Для локальних комітетів був передбачений вузький спектр діяльності: адміністрування і вибір членів комітету, можливість створення молодіжної організації для поширення сіоністського руху в регіоні та виконання доручень від ЦК, які стосувались політичної й пропагандистської діяльності. Прикладом такої функціональної діяльності місцевих комітетів було створення товариств серед цільових груп. Наприклад, у Дрогобичі, аби поширити ідеї серед ремісничої й робітничої молоді, було створено при місцевій ексекутиві організацію «Ахва» [23, s. 319]. Натомість співпраця з «Езра» мала інше походження – це молодіжне товариство було створене власне ініціативною молоддю, але активно підтримувало діяльність КСО, що очевидно по їхній кореспонденції [44, арк. 4].

Аналіз публічної сфери встановив, що після розколу у 1923 р. виникла потреба покращити діяльність, направлену на молодь [34, s. 33]. Головний аспект цієї взаємодії передбачав сприяння вивченню івриту, культури та історії, заради національного відродження (що самі сіоністи називали «розвитком гебрайського руху») [34, s. 33]. Для реалізації цього напрямку діяльності було створено молодіжне товариство «Ярденія», мета якого полягала в популяризації власної історії серед населення [23, s. 102]. Загалом цей напрям діяльності був єдиним полем комунікації з молоддю, адже як показав досвід власне в політичний вимір діяльності молоде покоління доступу не мало, натомість керівний склад КСО активно сприяв розвитку молодіжних організацій – культурних, спортивних, професійних та ін.

Найважливішою інстанцією КСО вважалася щорічна крайова конференція, де участь брали представники місцевих комітетів (у співвідношенні 1 до 100 членів) [32, арк. 4]. Згідно зі статутом можливим було

також скликання Надзвичайного крайового з'їзду. Протягом 1918 – 1929 рр. у Східній Галичині відбувся лише один такий з'їзд – після війни.

На крайовій конференції вирішувалися головні поточні питання сіоністського руху в регіоні, а також відбувались звіти керівників, приймались резолюції, а також обирали членів виконавчих органів на наступний рік (екзекутиву та центральний комітет) [11, s. 4].

Вплив КСО поступово збільшувався. Про це свідчить кількість учасників конференцій: на першій повоєнній конференції в 1920 р. було 120 делегатів із 71 місцевості [138, s. 1], на наступній – із 73 місцевостей, в 1922 р. – вже 144 [129, s. 4]. Однак у 1924 р. на крайовий з'їзд прибуло 123 делегати із 60 міст [68, s. 2] – очевидно це було зумовлено розколом у 1923 р., в наслідок якого з'явився осередок партії «Хітагдуд» у Східній Галичині, що помітно вплинуло на популярність і вплив КСО в регіоні.

Ширший аналіз питання встановив, що після розколу 1923 р. в сіоністському русі в Східну Галичину приїздив інструктор Самуель Фрідман, з метою укріпити комунікацію локальних комітетів [83, s. 6]. Вже у 1927 р. ексекютива контролювала 175 місцевих комітетів [39, арк. 4]. В цей час партія «Мізрахі» мала представників у 54 місцевостях [30, s. 93], а «Хітагдуд» – в 68 населених пунктах [30, s. 294]. Для порівняння із загальною ситуацією в Польщі, то в 1929 р. варшавські сіоністи, в середовищі яких існувало дві сильні фракції, проводили крайові конференції кожної групи: «Ет лівнот» мала представників у 44 містах, а радикальні сіоністи Грюнбаума мали комітети в 36 містах [30, s. 151].

Дослідження сфер впливу львівських сіоністів дає підстави вважати, що мережа КСО була помітною репрезентацією сіоністського руху, яка поступово знаходила свою підтримку серед різних прошарків місцевого населення. Звісно таке порівняння мало відчутне, якщо взяти до уваги, що в 1928 р. ортодоксальна партія «Агудат Ізраель» мала представництво в 587 польських містах (та із 670 делегатів 135 були із Галичини) [29, s. 264]. Проте вважати,

що поширення сіоністського та ортодоксального руху було взаємовиключним теж не варто. Останній був роздроблений не менше, ніж модерні політичні партії, та й взагалі історична відмінність між центральною Польщею та Східною Галичиною прослідковується не лише в призмі модерних трансформацій, а й в співіснуванні ортодоксального середовища і їхньої мережі впливу. Так, наприклад, цікаве спостереження дослідника ортодоксальних партій в Польщі Гершона Бекона стосувалося проблеми поширення мережі «Агудат Ізраель» в Галичині. Зокрема історик вважав, що головною перепорою поширення мережі «Агудат Ізраель» поза межі Центральної Польщі був сильний вплив хасидського ребе з Белза [174, р. 91], а не модерних політичних партій.

Вже в 1927 р. КСО провела 14 окружних конференцій. Тому, попри розкол, КСО змогла принаймні кількісно утримати найкращі позиції. Конференції пройшли у Ходорові (куди з'їхалися учасники з 9 містечок), Золочеві (14 містечок), Чорткові (для 21 містечок), Дрогобичі (13 містечок), Коломиї (17 містечок), в Рава-Руській (19 містечок), Самборі, Станіславові (20 містечок), Бучачі (8 містечок), Стрию (16 містечок), Тернополі (14 містечок), Бережанах (8 містечок), Перемишлі (10 містечок) і Радивиліві [40, арк. 29–31]. На них обговорювались питання розвитку сіоністського руху в провінції. Найчастішою проблемою була невчасно сплачені шекелеві та партійні збори. В 1931 р. їхня кількість зменшилась до 12 окружних конференцій [36, арк. 8]. Про зменшення підтримки населенням свідчили й наступні парламентські вибори.

Структурно-функціональний метод дослідження існування партійної мережі допоміг встановити, що попри чіткі вертикальні зв'язки у структурі КСО (екзекутива, партійна рада, окружні комітети та місцеві комітети), організація була децентралізованою, і мала розділення повноважень між різними рівнями управління [261, с. 92–98]. Система функціонувала автономно, окружні комітети звітували щокварталу. Таку децентралізацію можна пояснити поганою інфраструктурою комунікації: через відсутність або

нестачу телефонів – найшвидшого способу зв'язку – зв'язок підтримувався листуванням або регулярними виїздами членів ексекютиви – з 1921 – 1922 рр. лідери КСО почали активно брати участь у зборах комітетів та на з'їздах окружних конференцій [162, s. 5].

Аналіз політичної сфери впливу КСО встановив, що висока підтримка серед місцевого населення також опосередковано впливала на політичну репрезентацію галицьких делегатів на річних сіоністських конгресах. Галицькі сіоністи протягом 1920–х р. постійно підтримували курс політики Вайцмана, тому чисельність їхніх делегатів мала вагомий вплив для утримання поточної палестинської політики. В 1929 р. на світовий сіоністський конгрес в Польщі було обрано 52 делегати в трьох округах (Центральна Польща (Конгресівка), Східна та Західна Галичина) від 11 сіоністських організацій. Результати виборів на світовий конгрес були наступними: на території Конгресівки «Мізрахі» відправили 12 делегатів, «Хітагдут» – 6, «Ет Лівнот» – 5, «Аль гамішмар» – 3, «Поале Сіон» (правиця) – 3. На території Східної Галичини загальні сіоністи здобули 6 мандатів, «Хітагдут» – 6, «Мізрахі» – 3. В Західній Галичині загальні сіоністи здобули 5 місць, «Мізрахі» – 2, «Хітагдут» – 1 [30, s. 168].

Аналіз партійного впливу львівських сіоністів також показав слабкі місця та втрату впливу в деяких місцевостях. Так, наприклад, позиція КСО в Східній Галичині не видається абсолютною, оскільки «Хітагдут» мав однакову кількість делегатів, однак місце і вплив КСО в публічному просторі був помітнішим, а її широка політична програма забезпечувала виборців з різних соціальних груп.

Проте впливовість ролі КСО у політичному просторі відмічалось навіть поліцією національної безпеки. Згідно зі звітами Міністерства внутрішніх справ Речі Посполитої, загальні сіоністи були найкраще сконсолідованою партією [30, s. 218]. Попри те, що КСО мала найбільшу мережу комітетів серед інших сіоністських організацій, і була найкраще представлена в публічному просторі, ця підтримка не давалась легко. Часто місцеві комітети працювали

погано, через перебої в комунікації переговори могли тривати довго [209, р. 11–12].

Дослідження структурних зв'язків показало стійкий вплив між існуванням різних товариств. Окрім мережевої діяльності, ексекютива КСО наглядала за «Керен каємет», «Керен хаєсод», палестинським відділом та піонерськими (підготовчими до еміграції) організаціями [32, арк. 4–5]. За спостереженнями львівського староства саме підтримка КСО була основою для існування «Керен каємет» та «Керен хаєсод» [47, арк. 3], і було пов'язане з мережею діяльності КСО [130, s. 4]. Незважаючи на те, що ці фонди були міжпартійними організаціями – про що свідчать спільні заяви [65, s. 3], – і що до їх складу цих фондів входили представники різних політичних сил, найбільшу підтримку вони все-таки отримували саме від сіоністів з середовища КСО. Протягом досліджуваного періоду «Керен каємет» очолював представник КСО, Арнольд Шварц (з 1914 до 1930 р.). Про залежність «Керен каємет» і «Керен хаєсод» від КСО свідчив ще той факт, що їхні представники звітували на партійній раді КСО у Львові (власне деякі представники цих інституцій були членами партійної ради) [113, s. 3]. Про те, чи відбувалися такі звіти на інших партійних засіданнях поки не відомо.

У процесі аналізу формування суспільного впливу КСО було встановлено, що у міжвоєнні роки ХХ ст. фонд «Керен каємет» відіграв важливу роль у поширенні сіоністської ідеології серед місцевого населення. За десять років свого існування «Керен каємет» вдало розвивав свою діяльність, незважаючи на те, що Галичина була бідним та постраждалим від війни регіоном [137, s. 7]. Товариство проводило різноманітні лекції, доповіді, створювало читальні та бібліотеки, займалось публіцистичною діяльністю та проводило просвітницькі акції на підтримку палестинських переселенців. Наприклад, регулярно була акція «Kaf Tamuz» – це день пам'яті Герцля в сіоністському русі [80, s. 1]. У 1923 р. було відкрито 250 комісій, які збирали пожертви. В подальші роки, незважаючи на фінансову кризу, кошти регулярно передавалися для підтримки галицьких поселень в Палестині [131, s. 4].

Діяльність фонду також підтримували численні професійні та молодіжні товариства, зокрема «Ха-шомер ха-цаїр», «Галуц», «Галуц Мізрахі», «Тірват Сіон», «Жіночий клуб», фахові школи й інституції «Яд харуцім», «Тірват Сіон», а також товариства купців [79, s. 4], кількість яких в 1927 р. сягнула 46 різних сіоністських партій і організацій [160, s. 8]. Фонд «Керен каємет», який був пов'язаний з діяльністю КСО, у 1931 р. мав локальні відділи у 220 місцевостях [36, арк. 4].

Пізніше до цих надпартійних органів було додано ще дві міжнародні інституції – Єврейську агенцію, створену 7 липня 1929 р., та яка виконувала медіативну роль у переговорах із британським мандатним управлінням у питаннях заселення Палестини. Агенція мала свій відділ у Львові, до її складу входили усі політичні сіоністські та не сіоністські угруповання, а також ВІЗО (WIZO, аббревіатура походила від англomовної назви: «Women International Zionist Organization» – «Міжнародної жіночої сіоністської організації») [187, s. 267]. Існування останньої організації стало важливим аспектом прояву модерного націоналізму, притаманного сіоністському рухові, який окремо окреслив сферу діяльності, в якій жінки були найчастіше залучені. Включення жінок до активної політичної діяльності було започатковано ще Єврейськими національними радами в 1919 р., коли їм вперше надали право голосу та продовжено загальними сіоністами.

Також під час аналізу були виявлені нові модерні тенденції політичного життя, зокрема активне залучення жінок до суспільно важливих ініціатив. Зокрема активна участь жінок у політичному житті міжвоєнної Галичини було ознакою зміни соціокультурної парадигми традиційного життя – жінка, яка за єврейською традицією підтримувала господарство, почала займатися ще й політичною діяльністю. Клуб єврейських жінок виконував важливі функції нагляду за сирітськими будинками, та організацію ремісничих курсів для дівчат. Під наглядом жіночого товариства перебувало в певний час 7 інституцій [147, s. 12].

В роботі доведено, що формування розлогої структурної мережі організації було одним із ключових засад, який забезпечував комунікаційну функцію КСО із місцевим населенням. Досвід її існування в міжвоєнний період ХХ ст. показав, що підтримувати жорстку і розлогу мережу було важливо з декількох причин. Так, наприклад, окрім прямого доступу до потенційних виборців, існування мережі в провінції давало можливість поширювати ідеологію та бачення своєї моделі національного виховання молодого покоління. Також існування розлогої мережі надавало статус найбільшого політичного руху в регіоні, хоча питання підтримки і якості цієї організаційної структури далеко не завжди була найкращою. Жорстка ієрархічна структура, яка сформувалася у міжвоєнний період ХХ ст., уберегла КСО від подальших потенційних розколів, які ставали потенційно можливими через виникнення нових напрямків сіонізму, таких як радикальний сіонізм та сіонізм-ревізіонізм.

3.3. Публічний дискурс Леона Райха: синтез загального сіонізму та діаспорного націоналізму

Після завершення Першої світової війни, повоєнний Львів опинився в межах іншої держави. Перші повоєнні роки окреслили зміну публічного поля кожної нацменшини. Передусім змінилося єврейське культурне середовище, після війни з міста виїхали єврейські інтелектуали [238, р. 261] австрійського періоду. Риторика загальних сіоністів окреслила їхню подальшу політичну діяльність. Перші повоєнні роки охарактеризувалися зародженням нових дискусій та тенденцій, що лягли в основу модерної форми ідентичності та політичної культури. Цього разу ідентичність не мала попереднього зв'язку з державним дискурсом, а стосувалася національної історії та національного питання. Ідеологія КСО пропонувала вирішення важливих суспільно-політичних проблем єврейської спільноти Східної Галичини. Фактично вона була агентом формування громадянського суспільства серед єврейської громади.

Вивчення питання суспільно-політичних змін в регіоні внаслідок повоєнного врегулювання світового порядку показав колосальні зміни умов існування європейських націй, особливо неісторичних, тобто тих, хто не отримав державних кордонів після 1918 р. Зміна політичного статусу національної меншини, формування нової стратегії сіоністського руху та необхідність у діалозі з державним урядом стали головними факторами, які докорінно вплинули на тактику Сіоністської організації Східної Галичини. Тому у цьому підрозділі буде здійснена спроба аналізу головних текстів Леона Райха, визначено головні проблемні питання, які він порушував, а також основні риторичні прийоми та його вплив на формування модерної національної свідомості.

Дослідження ширшого контексту розвитку сіонізму після 1918 року показало, що у міжвоєнний період ХХ ст. відбулась зміна стратегії світового

сіоністського руху, пов'язана із новими умовами управління Палестиною. Ці домовленості та декларація Бальфура (1917), тобто офіційне визнання права євреїв на Палестину (щоправда, без чіткого визначення кордонів), регулювання еміграції та професійна підготовка населення до переїзду – стали головними факторами і причинами, чому ідеологія герцлівського сіонізму наблизилась до ідеї діаспорного націоналізму, і чому сіоністи почали чимало уваги присвячувати розвитку єврейських громад у діаспорі. Справедливо буде вважати, що прояви сіонізму міжвоєнного періоду ХХ ст. швидше визначало британське регулювання еміграції в Палестину, а не Базельська програма (1897).

Аналіз головних змін у політиці світового сіонізму показав, що аби задовольнити вимоги нового управління, сіонізм активно розвивав діяльність у діаспорі, створював нові інституції та виховував молодь в дусі модерного часу – робив те, про що писав Ахад Га-ам, ідеолог культурного сіонізму. Таке зближення офіційної ідеології сіонізму та ідей діаспорного націоналізму цілковито відображало політичну діяльність львівських сіоністів від часу їх політичного формування, тобто з 1892 р. Адже попри їхню підтримку ідей Герцля в 1897 р, галицькі сіоністи продовжили наполягати на потребі покращення економічного та культурного стану євреїв в Галичині ще до Першої світової війни. Тому, коли в 1920 р. в Сан-Ремо було офіційно визначено напрямки майбутньої діяльності сіонізму, політична програма КСО («Якою має бути...»), де було більше діаспорного націоналізму аніж сіонізму, виявилась цілком прийнятною для її подальшої реалізації.

Аналіз ідеології східногалицького сіонізму показав, що нові спроби переосмислення власної політики розпочалися наприкінці війни, а перші кроки були впроваджені через декілька років. Так, наприклад, для заселення Палестини було створено фонд «Керен хаесод» у 1924 р. Його мета полягала у підготовці до еміграції та в забезпеченні переселенців всім необхідним. Дотримуючись ідей культурного сіонізму КСО розширила сферу своєї діяльності, стверджуючи, що ніколи поточна ситуація ще не була настільки

слушною для реалізації сіоністської ідеї [107, s. 2]. У першій статті «Перспективи палестинської діяльності», яка окреслювала майбутні плани, акцент був зроблений на необхідній консолідації матеріальних, духовних і моральних сил, які б забезпечили відбудову Палестини.

Не менш важливим у розумінні ролі й місця публічного дискурсу КСО у міжвоєнний період ХХ ст. є усвідомлення політичної ситуації в Польщі. Друга Річ посполита являла собою націоналістичне середовище, де рівень антисемітизму набував нових форм [202, s. 372]. Загалом в суспільстві існувало дві поширені концепції відродженої Польщі: модель інтегрального націоналізму Романа Дмовського та модель громадянського націоналізму Юзефа Пілсудського, якого підтримувала польські соціалісти (ППС) та ліберальна інтелігенція [214, p. 70]. Ситуація, у якій опинилися галицькі сіоністи, виглядала складною: оскільки масова еміграція до Палестини була неможливою, потрібно було пояснити для своїх прихильників чому і як єврейська меншина має лишитися в державі, де національні меншини мало толерувалися.

Аналіз міжетнічної ситуації показав, що складні умови відновленої держави сприяли схиланню польського суспільства до агресивної риторики ендеків, яка закликала до звільнення євреїв із робочих місць в державному секторі, позбавлення їх ліцензій на виробництво окремих товарів і обмеження державних дотацій бізнесу [214, p. 72]. В ході дослідження було встановлено, що головний їхній аргумент полягав у тому, що вище перерахована допомога буде загрозою для поляків [214, p. 78]. Ставлення до єврейського питання було важливим маркером, який розколював суспільство: не всі підтримували радикальну риторику ендеків, деякі політичні сили намагалися знайти порозуміння з національними меншинами. На цьому фоні найбільшою політичною силою, яка відмовлялась сприймати євреїв як ворожих чужинців протягом всього міжвоєнного періоду ХХ ст., була ППС [214, p. 81].

Аналіз політичного контексту дозволяє констатувати, що опираючись на ці суспільні настрої, у відновленій Польщі сформувався певний політичний

парадокс: ідеологія ендеків, які не були при владі, часто проникала в державну політику і використовувалася чиновниками. Очевидно, що копіювання цієї риторики було непрямим і швидше несвідомим, а служило для досягнення головної мети – централізувати державу і створити панівне середовище польської нації. Власне тому політика антисемітизму ніколи не набрала офіційної форми, проте імпліцитно чимало законів та бюрократичних рішень обмежували права єврейської меншини в економічній та культурній сферах.

На фоні найбільш авторитетних політичних акторів у польській політиці КСО мала не найгірше позиції. Аналіз ролі та місця львівських сіоністів у публічному дискурсі Східної Галичини дозволяє стверджувати, що Сіоністська організація мала вагоме місце у формуванні суспільної думки. Таке ствердження випливає із відомостей про її активну суспільно-політичну діяльність, а також результати виборів до Єврейських національних рад в 1919 р., парламентські вибори в 1922 р. та вибори до єврейських гмін в 1924 р. Аналіз виборчого процесу показав, що кожного разу її делегати отримували високу підтримку серед виборців. Протягом міжвоєнного періоду ХХ ст. жоден політичний рух не мав такого впливового публічного органу як польськомовна «Хвіля» – щоденна газета сіоністів. Власне існування постійного пресового органу було ознакою модерної інституції, керівництво якої розуміло, що комунікація є ключовим моментом у поширенні їхньої ідеології та формуванні широкого кола прихильників.

Одним із найбільш впливових дописувачів статей у «Хвилі» був Леон Райх, лідер загальних сіоністів Східної Галичини. Аналізуючи публіцистику Райха, можна стверджувати, що його політичні погляди були сформовані в умовах інтелектуальних дискусій довоєнних Відня та Парижа. Він виступав за надання демократичних прав єврейській меншині Східної Галичини та пропагував опір асиміляції. Під час зустрічі в 1905 р. з представниками всіх трьох галицьких сіоністських округів (Львів, Станіславів та Краків) Райх обґрунтовував, необхідність зосередити свою увагу на реальній політиці Галичини, відсилаючи політичну діяльність партії до принципів *realpolitik* як

методів покращення життя євреїв, а не підтримувати ідеї дипломатичних переговорів герцлівського сіонізму.

Аналіз ідейного рівня ідеології дозволяє стверджувати, що така позиція стосовно діаспорного націоналізму насправді відходила від проголошених у Базелі принципів сіонізму, однак враховувала багато важливих суспільних викликів часу. Тому не дивно, що ранні націоналісти популяризували свою програму через спроби долучення до місцевих єврейських рад та проведення культурно-освітніх заходів. Описана позиція, де акцент зроблений на регіональній політиці, лишилася в публічному дискурсі Райха і в міжвоєнний період ХХ ст., коли для її впровадження з'явилося більше сприятливих умов, аніж на початку виникнення сіонізму в Галичині.

Відомий своєю політичною діяльністю ще до початку війни, Райх здобув підтримку на Паризькій мирній конференції, де він не лише очолив делегацію східногалицьких євреїв та комітет зв'язку Єврейської делегації [196, р. 309], а й шукав фінансову допомогу для постраждалого галицького єврейства – за весь час війни у Відні перебувало 175 тис. єврейських біженців. Під час мирних переговорів їхня кількість зменшилась до 40 тис. [140, р. 86] та підтримував ідею палестинського мандату [155, s. 1]. Бувши лідером галицьких сіоністів протягом 1920 – 1929 рр., Леон Райх активно користувався можливістю конструювати політичний дискурс Сіоністської організації: він регулярно дописував до газети «Хвіля». І що не менш важливо – свого часу намагався створити газету у Варшаві, однак цей проєкт зазнав невдачі. Таким чином Леон Райх, як головний речник сіоністської ідеології, виконував такі головні завдання публічного дискурсу: пояснення суспільно-політичних подій, інтерпретація історії й поточних дій організації, оцінювання різних ситуацій.

Загальний аналіз контенту показав, що перші повоєнні статті, які виходили за підписом Леона Райха протягом 1919 – 1921 рр., їх складно назвати дискурсивними, тобто такими, які б пояснювали політичну діяльність, ідеологію та поточний момент. По-перше, абсолютна більшість цих статей

була розміщена всередині газети, а не на перших сторінках. По-друге, вони були переважно інформаційного характеру: про події Паризької мирної конференції, без інтерпретації. Пояснити таку тенденцію можна декількома причинами. З офіційних документів пізнішого періоду нам відомо, що тогочасний головний редактор «Хвілі» Гершон Ціпер всіляко намагався обмежити вплив Леона Райха на газету, попри його повне право як керівника Сіоністської організації [41, арк. 4–5].

Проте також варто взяти до уваги, що протягом 1919 – 1921 рр. на сторінках «Хвілі» дискурсивні статті, тобто такі, які інтерпретували події, були рідкістю, вони лише описували окремі факти і поточні події. Це можна пояснити тим, що формування політичної стратегії сіонізму після Світової війни тривало до 1921 р. Лише після передачі мандату на управління Палестиною Британії та резолюцій конференції Сан-Ремо було визначено план подальшої діяльності.

Дослідження публічного дискурсу Райха дозволило визначити головні та найбільш значимі його статті, з ідеологічної точки зору. Початок повоєнного політичного дискурсу КСО можна пов'язати із виходом статті Леона Райха «Програма найближчої праці», що з'явилася після Всесвітнього сіоністського конгресу в 1921 р. Аналіз показав, що найчастіше автор робив акцент на сучасних викликах і стратегічній роботі загальних сіоністів: підтримці діяльності «Керен хаєсод», який мав забезпечити відродження єврейського духу, а також формуванні єврейського шкільництва на івриті, яким займалось засноване сіоністами Товариство народної та середньої школи у Львові, сприянні заснуванню позичкових кас, які в міжвоєнний період ХХ ст. за підтримки американського «Джойнту» встановлювалися по всій Східній Європі [239, s. 47] та необхідності підтримувати ініціативу піонерського (галуцового) руху. Остання ідея власне була ключем формування модерної ідентичності серед молоді. Адже феномен «гехалуцу» – піонерського руху – полягав у вихованні молоді в сіоністській традиції, а також в забезпеченні їхньої професійної для подальшого переселення в Палестину. Згодом ця

ініціатива трансформувалася в «гахшару» – заснування сільськогосподарських ферм на території галицьких воєводств.

Було також виявлено цікавий аспект культурно-освітньої діяльності. В статті йшлося про необхідність «гебраїзації» єврейського життя, і особливо – сіоністського руху. За словами Райха конгрес постановив, що кожний сіоніст мусить протягом року вивчити іврит [123, s. 1–2]. З цього можна виснувати, що головне ядро активних сіоністів складала особи, які втратили головні атрибути традиційної ідентичності, зокрема володіння івритом. Таке окреслення діяльності цілковито відображало ідеологію культурного сіонізму, описаного в кінці XIX ст. Ахад Га-амом.

Аналізуючи сіоністську газету «Хвіля» складається враження, що ідеологія Ахад Га-ама була галицьким сіоністам ближчою, аніж герцліанство. Думки про це викликає не лише поява статті «Значення культурного сіонізму» раніше від статті «Герцлівський сіонізм», а також і їхній тон. Ці статті важливі передусім тому, що це було перше публічне пояснення цілей і завдань сіонізму після війни. У статті «Значення культурного сіонізму» сіонізм характеризувався як синтез декількох ідеологій: «Сучасний сіонізм є синтезом ховевей-сіонізму, політичного сіонізму Герцля й ахад-гаамізму». Власне таке формулювання положень ідеології констатувало також використання досвіду перших сіоністських ентузіастів, об'єднаних в товаристві «Ховевей Сіон», яке виникло після погромів 1881 – 1882 рр.

Під час вивчення дискурсу також стало очевидно, що головний акцент зроблений на поглядах Ахад Га-ама, бо саме ця точка зору розвивалась найбільше і пояснювалась її доречність за сучасних умов існування євреїв. У статті про ахад-гаамізм розвивалася необхідність культурного відродження євреїв в діаспорі. Такий наголос був зроблений на протиположності ховевей-сіонізму, бо за духовним сіонізмом переселенці мають бути підготовлені життя в Палестині, чого не було в першого. Таким чином Ахад Га-ам закликав передусім до «здобуття й відродження сердець та помислів» [166, s. 3], тобто формування кола підтримки в діаспорі та сприяння еміграції лише

підготовленої молоді. У статті ця позиція Ахад Га-ама інтерпретується наступним чином: «На його думку, концентрація народу в Палестині не може мати на меті створення для євреїв притулку, оскільки не може вирішити матеріальне питання розсіяного єврейства... Концентрація народу на власній батьківщині має єдину ціль створення духовного національного вогнища і притулку для роздумів, для єврейської культури, центру єврейського духу до відбудови якого будуть долучатися всі євреї діаспори» [166, s. 3].

Подальший аналіз дозволив побачити, що погляди Ахад Га-ама були більш реалістичними: з усіх мислителів лише він оцінив реальні умови в Палестині. Оскільки переселення туди всієї світової єврейської спільноти було неможливим, Палестина мала стати «духовним центром відродженого єврейства», а не фактичним місцем «збирання» всіх. Приблизно таких самих поглядів дотримувалось британське управління, яке протягом міжвоєнного періоду ХХ ст. перебувало між молотом і ковадлом, адже обіцянки й гарантії були надані як євреям, так і арабам. Маневруючи між обіцянками двом народам, мандатне управління з одного боку стримувало єврейську еміграцію до Палестини необхідністю попередньо готувати переселенців для подальшого економічного розвитку цих територій.

Стаття про культурний сіонізм завершилася описом майбутньої діяльності: «Ахад-гаамізм поглибив як національну ідею, так і сіоністську програму своїх попередників ховевей-сіонізму і політичного сіонізму [тобто герцеліанства – Н.С.], і тому є синтезом сучасного сіонізму, який задля реалізації своїх цілей відродження національного життя в Ізраїлі буде опиратися на теорію центру духовного єврейського народу в Палестині» [166, s. 3]. У наступному випуску газети «Хвіля», стаття про герцеліанство мала пояснювати чому сучасний період вимагає нового підґрунтя.

Зокрема у статті «Герцеліанський сіонізм» пояснювалося значення твору Герця «Єврейська держава», вихід якого в 1896 р. став поворотною подією в консолідації національних осередків: «Ідея відбудови Палестини, будучи

темою розмов малих і великих приватних кіл і товариств, одразу стала на порядку денному публічних дискусій. Сіоністська діяльність того часу проводилась більшими чи меншими товариствами й комітетами, чи окремими особами, і мала переважно філантропічний характер, яка стала зорганізованою, централізованою. Навколо особи автора «Єврейської держави» відбулось скупчення всіх сил, які раніше працювали на сіоністській ниві» [139, s. 2].

Безумовно, Герцлеві віддавали важливу роль у формуванні політичного сіонізму [139, s. 2], однак Базельська програма не передбачала зрозумілих кроків, яких потребувала велика спільнота прихильників розвитку єврейської модерної ідентичності. Тому не дивно, що сіонізм Герцля з часом зіткнувся з сильною критикою у внутрішніх колах. На противагу такій політичній лінії сіонізму, в статті наголошувалось, що культурний напрямок, передбачений ахад-гаамізмом залучав широкі сфери діяльності задля духовного відродження єврейства. Розвиток сіоністської діяльності в міжвоєнний період ХХ ст. потрібно розуміти як розгортання будь-якої культурної, освітньої чи професійної діяльності в галуці. У випадку в Східній Галичині ця діяльність була тісно пов'язана із розумінням, що це потрібно не лише для євреїв в діаспорі, а й для ефективної еміграції до Палестини. Саме тут ідеологія загального сіонізму сходилась у тактиці з діяльністю діаспорного націоналізму, який був націлений на розвиток єврейської громади тут і зараз.

Аналіз публічного поля показує, що такі положення сформували передумови, аби Леон Райх став речником дискурсу, що поєднував як парламентську та палестинську діяльність. Тому більшість статей Леона Райха була важлива не лише для сіонізму, а й для загалу польського єврейства. Конституція 1921 р. була затверджена за зразком конституції ІІІ Французької республіки. Власне визнання цих самих принципів політичного порядку включило відновлену Польщу як рівного суб'єкта європейського права, яке після Світової війни тільки почало формуватися. Виходячи з позиції ідеї рівності та права на національно-культурну автономію, опираючись на

польську конституцію 1921 р., а також на трактат про національні меншини [214, р. 70], Леон Райх постійно лобіював права євреїв на самостійне вирішення важливих для них питань.

Дослідження політичного контексту показало, що така позиція Леона Райха у реалізації права на єврейсько-культурну автономію була важливою не лише з точки зору сіонізму й діаспорного націоналізму, а й модерного часу. За словами іншого лідера галицького сіонізму Еміля Шморака, саме Леону Райху належала ідея, що євреї можуть бути лояльними громадянами та мирно співіснувати з іншими [244, s. 128]. Таким чином, національно-культурна автономія з перспективи сіонізму в ХХ ст. була головним інструментом національного відродження, яке мало відбуватися у формі відкриття шкіл, належного виховання молоді, скасування обмежень для студентів, купців і ремісників єврейської національності. Тобто це було продовженням процесу емансипації, який тривав з кінця ХІХ ст. Таким чином ідеї виховання євреїв в сіоністському дусі опирались на ідею культурного сіонізму та діаспорного націоналізму. Наскільки було можливим впроваджувати ідеї останнього, якщо єврейська меншина існувала в кордонах держави, де державний націоналізм не лише не толерував розвиток інших націй, а й обмежував існуючі можливості? Як будь-яке суспільне явище, така державна позиція, була обмежуючим фактором, а з іншого боку – сприяла розвитку кооперативного руху, приватної системи шкільної освіти та виникненню численних молодіжних товариств.

Якщо сіонізм до Світової війни означав, що євреї мають право на власну державність, де б змогли розвивати свою національну культуру і традиції, то в міжвоєнний час ситуація дещо змінилась. Переосмислення політичних кордонів Європи та проголошення концепції Вудро Вільсона про створення національних держав розвинуло ідею, що євреї, як рівна поміж інших нація, мають право на національно-культурну самореалізацію не лише в кордонах власної держави, а й у всіх державах поряд з іншими національними

меншинами. Так у сiонiзмі мiжвоєнного перiоду ХХ ст. з'явився ще один вимiр для поширення власної iдеологiї.

Дослiдження геополiтичного контексту дозволило виявити мiсце галицького сiонiзму на нацiональнiй мапi свiтового єврейства. Перш за все, В Схiднiй Галичинi зосереджувалася найбільша єврейська громада не лише Польщi, а й Європи. Пiсля погромiв 1918-1919 рр., галицькi сiонiсти, як активнi представники мiсцевих євреїв, зумiли сфокусувати геополiтичний iнтерес на рeгiонi. Ще пiд час вiйни сiонiсти змогли залучити фiлантропiчну допомогу для мiсцевого єврейського населення, а пiд час повоєнного регулювання – заручитися пiдтримкою керiвникiв захiдноєвропейських i американських єврейських представникiв.

Дослiдження показало, що Леон Райх, як головний речник схiдногалицького сiонiзму, зумiв не лише заручитися мiжнародною пiдтримкою власної полiтичної програми, а й впливати на поточний стан справ серед мiсцевого єврейського населення. Постiйно апелюючи до ролi Лiги Нацiй та Мiжпарламентарної унiї, Райх показував, що ця пiдтримка є не лише паперовою, а й реальною, наводив приклади як мiжнародне право впливало на вирiшення єврейського питання в рiзних європейських краiнах [119, s. 2]. Вiн постiйно стверджував, що права євреїв порушуються, наголошував на нехтуваннi мiжнародних домовленостей урядом, i висновував пiдстави, на основi яких нацiональнi меншини мають право виборювати необхiднi для них умови iснування. Борючись за отримання євреями нацiональних прав, в 1925 р. Райх i далi розвивав тему рiвних можливостей в полiтичнiй, культурнiй, економiчнiй перспективах. До того ж, шкiльна система, яка була гарантована трактатом про нацменшини, щоразу зазнавала бiльших обмежень, що вiдповiдно зменшувало можливiсть нацiональної самореалiзацiї [120, s. 1].

Вивчення дiяльностi єврейської репрезентацiї в Сеймi та Сенатi показало, що з перших днiв парламентарної дiяльностi 1922 р., полiтична тактика Леона Райха полягала у захистi права нацiонально-персональної автономiї згiдно з Конституцiєю та мiжнародними домовленостями, що було

надане для єврейської громади Східної Галичини: «Нація – це не тільки цифри, а й також вираз спільної ідеї. Та ідея знаходить свій символ в національній хоругві, в складках якої ховаються ключові думки, які зобов'язують народ до дії і які розтягують національні крила. Така ключова ідея була для євреїв завжди й усюди Палестина, а друга – в країнах діаспори – національна автономія» [94, s. 4].

Зокрема, він вважав, що проблема складних міжнаціональних відносин зумовлена незнанням: «Живе в регіоні три нації. І хто знає, чи приводом для частих конфліктів і взаємних незадоволень не є власне факт, що ці нації не знають одна одну, тому й створили собі химери, від яких втікають» [94, s. 4]. Загалом, в цей час політичні партії були зайняті комунікацією з чинними чи потенційними прихильниками, однак не доносили свої ідеї до інших. Тому сформувалася тенденція непорозуміння між різними національностями, змінити яке намагалася єврейська сторона. Після 1918 р. навіть з ініціативи єврейської сторони була спроба видавати місцеві газети трьома мовами – задля прояснення власної політики.

Дослідження показало, що в дискурсі Райха особлива увага зосереджувалася на національній шкільній системі. Згідно з правами національних меншин, приватні школи мали утримуватися з державного бюджету, однак цього не було на практиці: «Справа шкільної освіти з багатьох сторін може викликати усмішку іронії й нерозуміння. Часто питаються – чи не є достатньо публічних шкіл, де всіх вчать релігії?... Однак проблема єврейського шкільництва не є в релігійності, скоріше в природі моральності» [94, s. 4]. І саме в цьому твердженні, що потрібно розвивати національні, а не релігійні цінності, полягала нова форма виховання молоді, яку намагалися впровадити сіоністи в міжвоєнний період ХХ ст. Загалом система національної освіти постійно зазнавала утисків в різних сферах. Перш за все приватні школи могли видаватися малопривабливими через відсутність в майбутньому соціальних ліфтів після закінчення недержавної школи. Здобути спеціальну освіту із дипломом приватної школи було складніше, ніж з дипломом

державної. Також забезпечення власне освітнього процесу без підтримки державного бюджету було особливо складним і переважно формувалося на благодійності з закордону. Ці проблеми з роками лише поглиблювалися – в політичній, соціальній, культурній та економічній сферах.

Важливим було мовне питання, на яке польські сіоністи не мали однозначної відповіді. Історично євреї не мали єдиної мови для порозуміння – не всі світські євреї знали їдиш чи іврит, і так само державна мова (свого часу німецька чи потім польська) не вживалася більшістю серед традиційного населення. Однак яким би дискусійним це питання не виглядало, його мали вирішити самі євреї, а не державні рекомендації. Наприклад, у статті «В день перепису» Леон Райх викладав дві головні проблеми польського єврейства: питання національної приналежності та рідної мови [124, s. 1]. Тому обговорення значення мови в національній свідомості часто висвітлювалося на шпальтах газет. Така позиція була важливою з декількох причин: перш за все це була офіційна позиція КСО щодо національності та мови.

Наголошення на ролі івritу у формуванні модерного єврейства було важливим компонентом тогочасної політичної діяльності. Однак це не означало, що роль їдишу – мови, якою говорила абсолютна більшість галицьких євреїв – применшувалась. Їдиш, як народна мова, активно використовувався галицькими сіоністами, однак кожного разу вони не забували вказати про інструментальність їдишу, тобто що за його допомогою доносять головні ідеї, наголошуючи на важливості івritу для національної ідентичності, тобто відбувалась буквально «івритизація» населення через нову систему освіти.

Дослідження ідеології та публічної сфери дозволяє стверджувати, що протягом 1920–х рр. у Східній Галичині відбувалося укріплення ідеї єврейського націоналізму. Дана тенденція була цілком закономірною і відповідала вимогам поточного часу та потребам місцевих євреїв. Водночас пропонована форма єврейського націоналізму була дещо зухвалою з перспективи асимільованих євреїв Заходу, тому суперечила ідеям і

західноєвропейському контексту, де єврейські лідери невпинно намагалися послабити вимоги єврейського націоналізму [177, р. 264].

Як комунікатор із населенням Леон Райх постійно пояснював, що євреям гарантовані рівні права тут і зараз, а не лише в Палестині. Натомість головні аргументи до уряду стосувалися реалізації міжнародних домовленостей про рівні економічні права, скасування примусу недільного відпочинку, гарантії базового права на працю [95, s. 2], перегляду податкових зобов'язань, надання молоді доступу до університетської освіти та гарантування прав на власну шкільну систему та реорганізацію єврейських гмін [96, s. 2] – тобто вимагав культурної автономії.

Вивчення питання основ та природи публічної риторики Райха показує, що весь захист національних прав ґрунтувався ним на ідеях трактату про права нацменшин (1919), який не втрачав актуальності до 1929 р. Адже навіть через десять років, попри нереалізовані обіцянки прав, на думку Леона Райха, цей трактат мав особливе значення, бо він гарантував право самореалізації, яким би обмеженим воно не здавалося у поточному моменті: «Перш за все ми, євреї, маємо вважати трактат як основу, на яку можемо опирати ціле національне життя в діаспорі, і в перш за все у Польщі». Тому для сіоністів було важливим не лише визнання права на Палестину, а й гарантія рівних прав в діаспорі [122, s. 2].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Таким чином, проведений структурно-функціональний аналіз в третьому розділі довів наскільки було можливим вважати КСО модерним політичним рухом. Для цього було вивчено методи формування партійної мережі, можливості ієрархічного управління та аналіз контексту внутрішніх криз. У дослідженні було доведено, що львівські сіоністи будували жорстку організаційну мережу в провінції та зберігали управління на всій ієрархії. Аналіз існуючої системи управління дав можливість реконструювати умови практичної діяльності КСО та оцінити вплив ідеології як політичної сили в межах трьох воєводств. Цей аспект є важливим для розуміння механізмів комунікації львівських сіоністів зі своїми прихильниками в провінції, наскільки це відбувалося системно, а не лише декларативно.

Також було вивчено яким чином розвивалася структура КСО згідно зі статутом, яка динаміка існування мережі була властива руху, особливо беручи до уваги такі фактори як складна комунікація у віддалених частинах провінції та загрози нових розколів всередині руху. Зокрема в третьому розділі вдалося підтвердити гіпотезу, що КСО була найбільше представлена в різних місцевостях серед єврейських модерних рухів у Східній Галичині. Таку динаміку можна прослідкувати у порівняльній перспективі з іншими політичними рухами, а також за результатами виборів – як місцевих, так і парламентських.

Таким чином структурно-функціональний аналіз існування КСО як політичної мережі став ще одним аспектом, який підтверджував вплив ідеології східногалицького сіонізму в регіоні.

РОЗДІЛ 4

ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ІДЕОЛОГІЯ КСО ПРОТЯГОМ 1918 – 1929 РР.

4.1. Представницька діяльність в місцевих органах влади: Єврейські національні ради та кагали

Окрім геополітичних змін, що спіткали населення Східної Галичини, важливими були соціальні та економічні трансформації, зумовлені розрухою війни та політичною кризою в регіоні. Саме на фоні всіх цих подій львівські сіоністи, допомагаючи місцевому населенню вижити, здобули фундамент власної підтримки. Подальший аналіз питання масової підтримки встановив, що в довшій перспективі ця підтримка підтвердилася результатами виборів у 1919, 1924 та 1928 рр.

Дослідження політичного контексту встановило, що отримати значну підтримку на виборах в повоєнний період стало можливим через системну та різноманітну підтримку місцевих євреїв у період воєн. Окрім матеріальної підтримки місцевого єврейства, галицькі сіоністи були першими, хто відреагував на маніфест цісаря про надання національної автономії народам від 16 жовтня 1918 р. [267, с. 12]. Згідно з цим маніфестом по всій імперії створювалися національні ради, які представляли інтереси кожної етнічної групи. У випадку єврейської нацменшини Єврейські Національні Ради виникли у Відні, Празі, Брно, Братиславі, Кракові та Львові. Очолювала цей проєкт Всесвітня сіоністська організація, яка від імені ЄНР в різних місцевостях видала маніфест про охорону прав єврейського населення [226, s. 226]. На регіональному рівні, в Галичині, сіоністи стали головними ініціаторами створення Єврейських національних рад (ЄНР).

Однак імператор не зберіг свого впливу, а ЄНР, які початково мали діяти в політичному полі федерації, не встигли виробити нової політичної позиції.

Тому можна припустити, що це стало головною фатальною помилкою подальшого захисту власних національних прав, які б уберегли євреїв від погромів.

Аналіз питання показав, що ініціатива створювати нові представницькі інституції ЄНР в Галичині належала єврейським діячам та інтелектуалам, провідну роль серед них відігравала найбільш організована та стійка Сіоністська партія [172, с. 64]. Перша ЄНР була створена 15 жовтня 1918 р. у Львові, її очолив посол до австрійського парламенту Генрик Райцез [198, с. 9]. В основу її політики лягла резолюція, прийнята на сіоністському з'їзді 27 жовтня 1918 р., де вперше було проголошено позицію нейтралітету [54, с. 14] та багатообіцяючий заклик відбудови Палестини [198, с. 10].

Відкинувши імператив єврейської політики в Галичині австрійського періоду, тобто пристати на позиції поляків чи українців, місцеві сіоністи вперше самостійно сформували національну інституцію без огляду на оцінку інших політичних сил в регіоні. Мережа ЄНР поступово розширювалася на терені Східної Галичини. Протягом жовтня та листопада 1918 р. вона вже мала представництва у 22 містах: Станіславові, Бориславі, Борщеві, Бурштині, Бучачі, Гвіздці, Городенці, Гусятині, Дрогобичі, Жидачеві, Заліщиках, Калуші, Коломійі, Копичицях, Надвірній, Отинії, Підгайцях, Снятині, Стрию, Тернополі, Товмачі та Чорткові [165, с. 4].

Географія існування ЄНР показує, що єврейське національне відродження Східної Галичини було пов'язане із територією, підконтрольною ЗУНР, де проживало 448 469 євреїв [172, с. 70]. Представництва, які утворювалися в іншій частині регіону не належали до простору діяльності ЄНР, і тому діяли лише в рамках підтримки польського новоспеченого уряду, а не в межах формування нової націєтворчої моделі існування, яку запропонували згодом представники ЄНР в Станіславові. Зокрема можливість існування ЄНР пояснювалася тим фактом, що в ухвалі уряду Української національної ради від 19 жовтня 1918 р. євреї визнавалися окремою та рівною нацією [256, с. 141]

з правом національно-персональної автономії, [267, с. 13] що фактично сталося вперше за всю історію єврейського існування в діаспорі [262, с. 191].

Після того як Львів перейшов під контроль поляків, першість в політичному житті та національному представництві перейняла на себе Станіславська ЄНР. З її ініціативи було проведено позапартійний з'їзд протягом 18 – 20 грудня 1918 р., на якому були присутні 37 делегати з провінції. Як результат було створено головний осередок представницької діяльності – Східногалицьку ЄНР. До її складу ввійшло сім загальних сіоністів, по два представники від партій «Мізрахі», «Поале Сіон» та два безпартійних, а також один представник Бунду. Встановлено, що на цьому з'їзді було закладено основу проєкту національно-персональної автономії, який передбачав розвиток національної системи освіти та етапи відновлення економіки. Загалом це було затвердження спільної політичної програми, що регламентувала діяльність всіх ЄНР [172, с. 77], і лягла в основу національного відродження східногалицьких євреїв (яку після заборони ЄНР продовжили загальні сіоністи).

Ширший аналіз контексту історичних подій встановив, що цей грудневий з'їзд у Станіславові мав значення міжнародного рівня – подібні з'їзди проходили у різних містах імперії – у Відні, Будапешті, Львові, Кракові, Загребі та Празі учасники прийняли відповідні резолюції. Вони прийняли співголосні резолюції: підтримували передачу мандату над Палестиною Великій Британії, а також закликали надати євреям рівних національних та економічних прав, незалежно від держави, у якій вони проживають [19].

Попри той факт, що до ЄНР від самого початку входили представники «Поале Сіону», «Мізрахі», Єврейської соціалістичної партії, ортодоксів, і окремим списком входили жінки, ці інституції не були виборними. Тому учасниками з'їзду було прийнято рішення провести місцеві вибори протягом 3 місяців. Згідно з результатами цих виборів чинний склад ЄНР, де переважали сіоністи, підтвердився [213, р. 96]. В процесі аналізу було виявлено, що це перші вибори в історії галицького єврейства, коли право голосу було надане

жінкам. Оскільки ортодоксальні євреї негативно ставилися до цього нововведення, у більших містах жінки сформували окремий виборчий список, який підтримував сіоністів [172, с. 201].

Аналіз питання національного відродження галицьких євреїв встановив, що попри труднощі формування спільної культурної мережі через тривання українсько-польської війни, окремі політичні та суспільні тенденції були закладені саме у цей час, і продовжили розвиватися львівськими сіоністами після ліквідації ЄНР.

Важливим фактором, що впливав на існування ЄНР в цей період, була погана комунікація між населеними пунктами, тому простежити спільні ініціативи у різних сферах неможливо. Тому управляти ними як єдиною сіткою інституцій було нереально. Однак, протягом короткого часу свого існування ЄНР виконували важливі суспільні функції, підтримка їхньої діяльності підтвердила включення до політичної та громадської організації ширшого кола населення. Подальший аналіз міжвоєнної політичної діяльності КСО яскраво показує, що ця програма ЄНР впроваджувалася ними й надалі.

Аналіз питання національно-культурного формування модерної єврейської ідентичності показує, що найочевиднішою причиною підтримки населенням ЄНР можна вважати ототожнення ролі нової інституції історично з кагалом, який виконував головні функції управління громадою. Сучасник подій Рубен Фан пояснював, що більшість євреїв зайняла активну національно-політичну позицію [172, с. 178].

У дослідженні доведено, що хоча була налагоджена єдина платформа, сильно відчувався брак централізації [172, с.70]. Траплялися випадки, що ЄНР співпрацювали з українською місцевою владою [172, с. 71] хоча про системну співпрацю достеменно невідомо. Важливим кроком стало формування шкільної системи, відкриття курсів для вчителів івриту, а в навчальних закладах (навіть несврейських) єврейським учням викладали єврейську історію та іврит. У Стрию, в міській та жіночій гімназіях для єврейських учнів та учениць обов'язковими предметами було введено іврит та

історію [149, s. 3]. Цим самим було підтверджено декларовані ЗУНР національні права євреїв. Проявом власне палестинського напрямку діяльності ЄНР в Коломиї було створення в кінці грудня 1918 р. товариства «Авода», яке займалося підготовкою молоді до еміграції в Палестину [159, s. 4]. Деяким ЄНР вдалось видавати власні тижневі газети для інформування місцевого населення – протягом короткого часу, поки польська влада не заборонила, в Стрию виходили газети «Їдіше Фолкштіме» та «Ді ройте фун», а у Дрогобичі виходив тижневик «Дус ідіше Ворс».

Безповоротні та всеосяжні зміни, спричинені Першою світовою війною, зумовили переосмислення власної культури серед світських євреїв. Подібна моральна криза виникає коли звична організація спільноти змінюється [221, p. 18]. В цей час переосмислення і формування нових цінностей, ЄНР стали центром єврейського суспільного життя: вони допомагали сиротам, чого не робили кагали, а їхні спроби покращити умови існування галицького єврейства набували нових форм управління суспільством. ЄНР взяли на себе важливі на той момент суспільні функції захисту населення від грабежів та організували благодійність. За спостереженнями очевидця подій та активіста Рубена Фана в той час допомоги потребували 59 400 євреїв [172, с. 192].

Аналіз ролі ЄНР для єврейського суспільства показав, що зрозуміти комплексно важливість існування інституції, неможливо без вивчення їхньої діяльності поза межами Східної Галичини. Для цього важливо зрозуміти, яку роль на міжнародному рівні в період геополітичних змін відіграв їхній віденський осередок, що займався міжнародним представництвом східногалицького єврейства починаючи з листопада 1918 р. [172, с. 74].

Віденську ЄНР очолив галицький сіоніст Адольф Штанд, а до її складу ввійшли інші галичани, переважно з-поміж сіоністів: Мойше Пахтман з Дрогобича, Ізраель Вальдман з Тернополя, Герман Троп та Меір Геніш зі Станіславова та Леон Векслер [172, с. 96]. Їхня діяльність забезпечувала важливу комунікацію з іншими державами та благодійними товариствами, а

також слугувала джерелом інформації для світу про події у Східній Галичині. В основі діяльності Віденської ЄНР лежала резолюція про національний нейтралітет, прийнята в жовтні 1918 р., тому використовуючи цей аргумент як основний, сіоністи намагалися заручитися максимальною фінансовою і політичною підтримкою на міжнародній арені.

Глибший аналіз питання показав, що саме завдяки постійній міжнародній комунікації Віденська ЄНР стала тим осередком, який представив делегацію східногалицьких євреїв в Парижі (разом з тим там діяла окремо варшавська делегація євреїв). Також вони активно поширювали інформацію стосовно випадків антисемітизму в новоствореній польській державі. До того ж, Віденська ЄНР опікувалася єврейськими біженцями зі Східної Галичини, частина яких залишилася в Австрії після війни.

Польська влада ліквідувала ЄНР після того, як її війська захопили українську частину Східної Галичини. До єврейських активістів використовували санкції: арешти у Стрию [90, s. 4], виключення єврейських гімназистів та звільнення вчителів у Станіславові [88, s. 4]. Фактично управління єврейською громадою знову перейшло до кагалу, який ніяким чином не змінив свою позицію та ігнорував виконання своїх функцій. Станіславський кагал, приміром, який мав би забезпечити населення найнеобхіднішим, залишався бездіяльним, тому через 3 тижні після ліквідації ЄНР місцеве населення зі складнощами могло дістати хліб, в той час, як голова кагалу Небенцаль втік [89, s. 3].

Власне після ліквідації ЄНР активісти у всіх місцевостях за згодою сторін частково перейшли до складу кагалів [91, s. 5]. Від цього часу почалась їхня боротьба за демократизацію кагалу, і яка прослідковувалася як одна із ключових ліній сіоністської політичної програми у міжвоєнний період ХХ ст. Передумовою до потреби демократизації кагалів сіоністи вважали втрату довіри серед населення чинної системи управління [57, p. 4]. Тому кагали були не лише важливою суспільною інституцією і мали тривалу історичну

традицію, але й вони були частиною плану сіоністів, згідно з яким національне відродження було пов'язане з демократизацією кагалів.

Загальний аналіз існування Єврейських національних рад показав визначне місце цього інституту в історії сіоністського руху у Східній Галичині. За словами учасника подій Рубена Фана, сіоністи були партією з найбільшою кількістю прихильників, тому вони несли відповідальність за єврейське національне відродження [172, с. 202]. Створені восени 1918 р., на хвилі розпаду Австро-Угорщини, національні ради стали єдиним представництвом єврейської меншини як на регіональному, так і міжнародному рівнях. Не менш важливу роль ЄНР виконали у популяризації сіоністської ідеології в регіоні: дослідження довело, що Світова війна та її наслідки були важливими факторами мобілізації національної свідомості у середовищі традиційного єврейського суспільства, і фактично мобілізувати суспільство вдалося саме навколо ЄНР. Тому можна стверджувати, що активна участь представників КСО у ЄНР дала хорошу базу підтримки їхньої ідеології в майбутньому.

На цьому фоні окремих роздумів також вимагає тема українсько-єврейського співіснування. Оцінка співпраці між українцями та євреями протягом українсько-польської війни привертає до себе чимало уваги сучасних дослідників. Декларації визнання євреїв нацією українською стороною, підтримка окремими єврейськими лідерами українсько-єврейської співпраці та навіть спроби започаткувати перші кроки національного ренесансу єврейської системи освіти на території, підконтрольній ЗУНР, часто розглядаються як головні причини, чому євреї змінили позицію нейтралітету та імпліцитно підтримали українську сторону в конфлікті.

Проголошення факту нейтралітету Єврейськими національними радами в Галичині стало приводом для виникнення антагонізму польсько-єврейських стосунків протягом 1918-1919 р. [240, s. 280]. Загалом до уваги брався сам факт декларації нейтралітету та упускалося контекст та чимало передумов цього рішення. Також ігнорувався факт, що цю позицію нейтралітету не підтримали публічно всі єврейські лідери, зокрема представники лівих поглядів. Попри

відсутність максимальної підтримки позиції нейтралітету, дослідник українсько-єврейських відносин Максим Гон вважає, що протягом зими-весни 1919 р. настрої в середовищі ЄНР стали більш проукраїнськими, тому мали б привести до відкритої співпраці між євреями та українцями [257, с. 183].

Проте на практиці ці міркування підтвердити складно. Перш за все тому, що немає публічного підтвердження готовності до відкритої співпраці, наприклад, в пресі, що лідери єврейської нацменшини почали переосмислювати власну позицію в сторону проукраїнської. Власне дії, про які нам відомо в листопаді – грудні 1918 р. констатують позицію самостійно захищати своє населення, наприклад, створення загонів міліції в галицьких містах. Також нам відомі випадки критики нейтралітету лідерів нечисельних партій, таких як «Поалей Сіон» та Бунд. Тому спроба перетягнути симпатії єврейської політичної еліти на сторону української більшості виглядає привабливо, але поки не підтверджується на практиці.

Аналіз подій польсько-української війни не дає достатньо підстав вважати, що в цього етнічному трикутнику євреї підтримали українську сторону. Хоча факт початку єврейського національного відродження збігся із періодом короткого існування ЄНР з існуванням ЗУНР, на мою думку, це не дає недостатньо підстав вважати про формування офіційної позиції щодо українсько-єврейських відносин. Політика ЄНР та ЗУНР були паралельними процесами, які рідко конфліктували в просторі протягом 1918 – 1919 рр. та не були належно переоцінені пізніше. Дивним виглядає той факт, що українсько-єврейського політичного зближення не відбулося опісля війни, тобто коли їхня співпраця могла бути потенційно плідною, на місцевому рівні в Східній Галичині протягом 1920–х рр.

Після ліквідації ЄНР представницька діяльність сіоністів в міжвоєнний період ХХ ст., проходила на двох рівнях – парламентарному та місцевому, тобто в міських радах і кагалах, де останні виконували роль представницької інституції єврейської нацменшини в Польщі. Повернення уваги до кагалу як суспільного феномену стало результатом примусової ліквідації Єврейських

національних рад влітку 1919 р. Тоді сіоністи, які були переважним активом ЄНР, перейшли до виконавчого складу кагалів, що мав набагато обмеженіші функції, аніж ЄНР. Попри те, що польський уряд здійснював контроль над кагалом через призначеного урядовця-наглядача, єврейська гміна залишалася полем політичної боротьби між ортодоксами, асиміляторами та сіоністами. Разом з тим кагал розглядався як головний та найшвидший ключ до порозуміння із єврейським традиційним суспільством.

У відновленій Польщі питання управління єврейською меншиною вирішилось згідно з декретом Пілсудського від 7 лютого 1919 р. Цей декрет діяв на території Центральної Польщі (Конгресівки). Правовий статус єврейських гмін (кагалів) у Східній Галичині не був вирішений ще тривалий час, чим провокував постійні дискусії та суперечки в єврейській політиці. Загалом кагал визнавалася формою самоврядування та мав лише релігійні функції, хоча і розширені: гміна могла провадити культурно-освітню діяльність в рамках релігійного виховання.

Проблема невизначеного статусу єврейських гмін була врегульована лише в 1928 р. Тобто місцеві вибори 1924 р. в трьох галицьких воєводствах проходили за старою куріальною системою австрійської влади, що значно обмежувало кількість виборців.

Невирішеність організаційного характеру була лише фасадом до постійних дискусій щодо ролі гміни в суспільному житті громади. Маючи лише обмежені функції, кагали мали статус релігійної інституції. Однак іншу точку зору на єврейське управління мали сіоністи на парламентарному рівні: вони наголошували на необхідності розширення функцій кагалу і перетворення його разом із приватною системою освіти в національний осередок, який мав регулювати питання національно-культурної автономії, гарантованої новим міжнародним правом.

Аналіз ширшого контексту ситуації дозволяє зрозуміти, що історичний досвід кагалу як представницької інституції в Конгресовій Польщі та в Галичині був різним. В останній він був більш тривалим і протягом XIX ст.

поступово інтегрувався в адміністративну систему австрійського управління, а не лише був автономною інституцією ранньомодерного зразка. Розуміючи важливе місце кагалу в регулюванні суспільного життя, сам Теодор Герцль наголошував на необхідності «завоювати кагал» [174, р. 28], аби здобути підтримку традиційного єврейського населення.

Дослідження проблеми показало, що ідея львівських сіоністів цілковито переосмислила роль кагалу переосмислювала існування гміни ще до війни, в австрійський період. Зокрема головні причини, які цьому сприяли – це обмежений вплив гміни як органу самоуправління та корумпований склад керівництва, яке рідко змінювалося. Сіоністи обґрунтовували необхідність повернення до моделі кагалу, коли інституція була не лише релігійною, а мала й фіскальні та судові функції [193, р. 21]. Поряд із тим, вони вимагали демократизувати гміни, забезпечивши цим загальне виборче право [97, s. 1], та надати виборче право жінкам.

Ще до перемоги на парламентських виборах політична діяльність львівських сіоністів на рівні органів місцевого самоврядування була спробою трансформувати кагал. За їхньої ініціативи весною 1922 р. було проведено першу конференцію єврейських гмін, де обговорили поточний стан, питання національно-персональної автономії та економічно-суспільну діяльність на найближчий час [38, арк. 5]. Таким чином, кагали стали ще одним інструментом поширення ідеології КСО протягом міжвоєнного періоду ХХ ст.

Аналіз питання про роль самоуправління в поширенні ідеології східногалицького сіонізму підтвердив, що амбіції львівських сіоністів виглядали зухвало для західноєвропейських євреїв. На думку Люсьєна Вулфа, найперше завдання польських євреїв – створити загальнопольську єврейську представницьку інституцію, яка існувала, наприклад, у Великій Британії та Німеччині. Також він вважав, що вимоги галицьких сіоністів завеликі, бо єврейський парламент за їхнім розумінням мав би врегулювати лише справи шкільної освіти, скасувати недільний відпочинок і гарантувати відпочинок у суботу [100, s. 2].

Дослідження питання ролі місцевого самоуправління в політиці різних партій показав, що кожна сторона мала інше бачення моделі кагалу як органу самоврядування. На цьому фоні протягом всього міжвоєнного періоду ХХ ст. відбувалися тривалі дискусії. Польський уряд відмовлявся розширити права єврейської меншини. Польські політичні кола, від ендеків до ППС, погоджувалися – державні ресурси не мають витрачатися на єврейські національні цілі [213, р. 15], хоча за міжнародним врегулюванням вони б мали. З іншого боку, наявний формат кагалу намагалися зберегти ортодокси, які майже повністю контролювали інституцію і не бажали поступитися впливом. Ортодоксів повністю задовольняв статус гмін як релігійної інституції. На противагу їм загальні сіоністи вбачали в цьому олігархію та вимагали демократизації структури. Річ у тім, що вибори делегатів до виборчого складу гмін відбувалися за куріальним принципом, тому абсолютна більшість єврейського населення, що не долала податкового бар'єра, не мала права голосу. З іншого боку, свій вплив у кагалі намагалися утримати полонізовані євреї, які після хвилі погромів в 1918 – 1919 р. втратили довіру серед населення [14, s. 1–2]. Оскільки особливе місце у східногалицькому сіонізмі відводилось протистоянню асиміляції, саме на рівні кагалу відбувалася політична конфронтація за вплив над єврейським середовищем.

Реальна зміна в кагалах відбулась лише в 1924 р., під час перших повоєнних виборів до місцевих органів влади. Можливість провести вибори до єврейських гмін вважалась заслугою Єврейського клубу, тоді як асимілятори намагалися їх відтермінувати [99, s. 1]. Очевидно, останні розуміли, що значної підтримки серед виборців їхня політика вже не мала.

За словами сіоністів, ці вибори могли забезпечити лише мінімум справедливості [99, s. 1], оскільки проходили за австрійським виборчим законодавством. Тобто за нормами куріальної системи право голосу втрачала більшість євреїв, які не могли подолати податковий бар'єр. Сіоністи усвідомлювали, що їхній політичний рух став масовим, також розуміли несправедливість таких виборів, і що вони не відповідають демократичній

процедурі. Їхнє головне гасло окреслювалося ідеєю відродження кагалу на демократичних засадах [63, s. 1], зміні законодавства та забезпеченні загального виборчого права та здобутті персональної автономії [164, s. 2].

Провести вибори до місцевих органів влади галицьким сіоністам було вкрай важливо, адже після ліквідації Єврейських національних рад та їхнього переходу до активу єврейських гмін, кількість сіоністів в цих інституціях залишалася незначною: наприклад, у Львові сіоністи отримали 5 місць із 30 [62, s. 1]. Загальні сіоністи були впевнені у своїй підтримці серед населення, тому вже з 1922 р. вони активно працювали в Сеймі над проведенням нових кагальних виборів та над зміною виборчого законодавства.

Дослідження перших місцевих виборів встановило, що навіть при куріальній системі, голосування змінило склад єврейських гмін – асимілятори втратили свої позиції практично у всіх місцевостях. Цьому були свої причини: кагал не виконував належно своїх повноважень тривалий час. Цього разу виборча програма львівських сіоністів також передбачала об'єднання зусиль з різними культурними та професійними осередками. Таким чином, разом з різними товариствами, загальні сіоністи сформували Комітет об'єднаних національних партій (Komitet Zjednoczonych Stronnictw Nadorowo-Żydowskich), який в результаті дав хорошу підтримку.

В підсумку виборів цей національний список здобув перемогу у більшості місцевостей Східної Галичини: у Стрию – 70 % голосів [154, s. 1], в Тернополі із 24 місць сіоністи отримали 20 [150, s. 2], в Станіславові здобули 84 % [167, s. 5], а в Коломиї, де вибори проходили двічі, сіоністи здобули 70% підтримки – із 998 виборців 700 віддали свій голос за національний список [127, s. 3]. Такого результату загальним сіоністам, на думку львівського староства, вдалось досягти через підтримку, яку виявили ремісники та купецтво [47, арк. 1–2].

Здобути перевагу в кагалі було важливо для галицьких сіоністів через ряд причин. Попри те, що у міжвоєнний період ХХ ст. єврейська гміна мала обмежені функції, які зводилися до вирішення релігійних і культурно-освітніх

рішень, ця інституція була важливою з точки зору впливу на суспільні процеси в єврейському середовищі. Це означало продовжити історичну традицію єврейського самоуправління і цим самим підтримувати прямий контакт з населенням. Тому, попри свої обмеження, кагал забезпечував необхідну правову діяльність в рамках політичної системи Польщі. Навіть в таких обмежених умовах, сіоністи мали змогу через систему управління кагалу реалізовувати свої культурно-освітні плани. Політична програма галицьких сіоністів була лише ідейним полем, як має існувати модерне єврейське суспільство, і саме на рівні місцевих органів влади вони мали змогу в рамках законодавства просувати власні проекти, такі як: створення приватних шкіл, бібліотек, курсів для дорослих, сільськогосподарських шкіл та піонерських ферм та поширення палестинської діяльності.

Тому, вибори в 1924 р. були важливі для загальних сіоністів з точки зору закріплення власних політичних позицій. В іншому разі, не маючи помітного впливу на органи місцевих органів влади, КСО не мала можливості досягнути помітних результатів у суспільно-політичній сфері. Не менш важливо є те, що КСО і далі продовжувала діяти серед значного різноманіття єврейських політичних сил: за звітом суспільно-політичного відділу львівського староства в 1929 р. у Львові діяло понад 10 суспільно-політичних течій у єврейській політиці, зокрема: асимілятори, ортодокси, «Поале Сіон Ізраель», «Цірей Сіон», «Бней агуда Ізраель», організація безпартійних релігійних євреїв, «Афас хрейдім», «Мізрахі», сіоністи, ревізіоністи, радикальні сіоністи, незалежні сіоністи, ВІЗО, «Хідагдут», «Поале Сіон-правиця», «Поале Сіон-лівиця», фолькісти, народна демократична партія та Бунд [47, арк. 1].

І хоча вплив асиміляторів зменшився [187, s. 253–254], виграш сіоністів на виборах не означав цілковитої заміни управління – про ці тенденції та сильний вплив ортодоксії в єврейських гмінах проти впровадження національної політики стверджував Леон Райх у резолюції 1927 р. [5, s. 1].

Попри всі спроби змінити законодавство, проблема функцій кагалів залишалась і в 1927 р. Їхнє існування в міжвоєнний період ХХ ст. балансувало

між двома дискурсами – урядовим та націоналістичним, який просували львівські сіоністи. Останні знову повторили успішну передвиборчу кампанію, створивши блок з різних товариств [40, арк. 1–16] та отримавши хороші результати по всій провінції [39, арк. 1–19] – майже 20 % в кагалах [31, s. 2], де цього разу головними опонентами були ортодокси та безпартійні. Для прикладу, за даними Міністерства внутрішніх справ в лише Станіславівському воєводстві в 1928 р. результати виборів були: сіоністи отримали 106 місць, «Агуда» – 77, безпартійні – 85, асимілятори – 26, «Мізрахі» – 15. Вибори показали невелику зміну, порівняно з 1924 роком, де сіоністи мали 96 місць, «Агуда» – 89, безпартійні – 166, асимілятори 31, «Мізрахі» – 11 [30, s. 28–29].

Таким чином, у цьому розділі було доведено, що трансформація політичного середовища Галичини розпочалася із розпадом Австро-Угорської імперії. Це тягнуло за собою відсутність конституційних гарантій для місцевого населення з одного боку, а з іншого війна зумовила формування помітної участі небайдужої молоді в суспільних та освітніх процесах [35, арк. 3]. Тому виникнення ЄНР не лише заповнило політичний вакуум, у якому опинилося єврейське населення у 1918 р., а й надало можливість реорганізувати єврейське самоуправління. За спогадами Рубена Фана це був момент історичного перелому, коли вплив у політиці перейшов від «поляків Мойсеєвої віри» до реалізації народних потреб [172, с. 60].

Проте аналіз подальшого існування кагалів встановив, що встановлення польської влади та подальше регулювання норм місцевого самоуправління не сприяло розвитку кагалу як інституції, а застаріла законодавча база сприяла обмеженню реалізації політичних та суспільних ініціатив в регіоні протягом всього міжвоєнного періоду ХХ ст.

4.2. Соціальна та економічна політика сіоністів

По завершенню воєн, які точилися в Галичині протягом 1914 – 1920 рр., та попри тривалі переговори навколо політичного статусу регіону, суспільно-економічне життя повільними темпами переходило до нормального існування. Єврейська меншина, яка мала помітну позицію в економіці Галичини раніше, втратила значну частину власних ресурсів. Під час аналізу питання зміни економічної ситуації, було доведено, що нова влада була зацікавлена в монополії впливу в ключових сферах економіки. Тому в тих сферах, де євреї представляли певний відсоток поступово збільшувалася кількість нових обмежень та ріст податків.

Через системне обмеження можливостей в економічній сфері з боку державного апарату природньо почало розвиватися поле для самоуправління та організації допомоги з боку політичних сил. Таким чином галицькі сіоністи отримали ціле поле для власної діяльності через забезпечення фінансовою підтримки для місцевих євреїв, які не лише втрачали окремі сфери діяльності, а й підтримку з боку держави. Такі суспільно-політичні умови стали тим полем, де галицькі сіоністи реалізовували раніше передбачені соціально-економічні цілі, описані в політичній програмі 1892 р.

Зокрема програма передбачала такі окремі аспекти щодо економічної діяльності:

«...а) утворення єврейських ремісничих спілок, які були б в змозі конкурувати з християнським виробництвом; в) заохочення до зайнятості в промисловості та землеробстві; с) відкриття ремісничих та сільськогосподарських шкіл; d) скасування дискримінаційних податків; е) опіка над нужденними, хворими, людьми похилого віку, вдовами та сиротами; f) відкриття фінансових інституцій, які б забезпечували надання доступного кредиту...» [85, s. 24].

Лише у міжвоєнний період ХХ ст. сіоністам вдалося знайти ресурси для раніше закладеного у політичній програмі 1892 р. плану трансформації єврейської економіки. Ця ініціатива не лише вписувалася в політичну програму сіоністів, як важливого елементу відродження галицького єврейства, а й стала вагомою підтримкою підприємницької діяльності, яка в умовах націоналізуючої політики стикалася із різними обмеженнями.

У період 1921 – 1922 р. відбулась перша реорганізація рятувального комітету – який існував в період війни – в економічну спілку кредитування [128, s. 4]. Нові цілі комітету не лише мали забезпечити існування єврейської економіки коштом зовнішнього фінансування, а й також створити певну автономність. Аби забезпечити хорошу економічну базу існування єврейських підприємців, Економічна рада КСО активно просувала ідею кредитних спілок «Гмілат хесед» і кооперативного руху в провінції [39, арк. 20].

Ці інституції стали основним джерелом фінансування створеної сіоністами мережі єврейських кооперативів, які розширили функції до надання кредитів дрібному і середньому бізнесу. Протягом 1920–х рр. цей оновлений рятувальний комітет очолював сіоніст та сенатор Генрик Розмарін, хоча з часом, після реструктуризації, туди входили й інші представники політичних сил [23, s. 101], ядро керівного складу було представлено активістами КСО. Так, Наприклад, крім Генрика Розмаріна в 1924 р. до Головної Ради Рятувального Комітету входили інші сіоністи: Роза Мельцера, М.Шаф, М.Ротфельд (секретар), Г.Гешелес, Е.Шморак, Д.Шрайбер та ін. [148, s. 4].

Економічну раду було створено на Першій повоєнній крайовій сіоністській конференції та закладено ініціативу організації професійних курсів. Суть такої політики полягала у підвищенні конкурентної спроможності євреїв, а також у підготовці кадрів для відбудови Палестини. Ця ініціатива також стала дієвим способом заручення підтримкою чисельного молодіжного руху, який в повоєнні роки робив акцент на культурно-процесійній діяльності, але не політичній.

Створення акценту та умов для професійного розвитку молоді ексекутивною КСО давало хорошу основу для їхньої майбутньої співпраці. Одним із товариств, яке займалося відповідною професійною та сільськогосподарською підготовкою було товариство «Гехалуц» [45, арк. 3–5]. Зокрема акцент був зроблений на таких професіях як будівельники, слюсарі, машиністи й механіки [101, s. 2–3]. На цій же конференції прийняли рішення про підтримку нової організації «Гехалуцу», яка займалася закладанням ферм і різних видів господарств, зокрема рільничих курсів та ремісничих майстерень для молоді. Інша сторона допомоги, яка надавалась сіоністами для середнього класу, було створення фахових шкіл, курсів підвищення кваліфікації та відкриття бюро юридичної підтримки [163, s. 2]. Встановлення такого напрямку діяльності КСО передбачало використання як основи Рятунковий єврейський комітет та місцеві органи влади, зокрема єврейську гміну.

Менше ніж через два роки своєї діяльності, КСО повідомила про позитивні наслідки проведеної ініціативи. Зокрема протягом травня 1921 – червня 1922 рр. було закладено п'ять кредитних кас для розвитку роздрібною торгівлі та ремісництва. Реалізувати цей проєкт було можливим через підтримку організацій «Джойнту» та Єврейської колоніальної асоціації (ЄКА), що передбачала створення мережі кредитних інституцій [27, s. 85].

Загалом ці дві ініціативи мали вагоме значення у житті східноєвропейського єврейства. Якщо ідея «Джойнту» в міжвоєнний період ХХ ст. полягала в покращенні умов існування євреїв в країнах Центрально-Східної Європи через створення економічних можливостей для розвитку малого бізнесу, то ЄКА діяла інакше, але також займала ключову роль в існуванні тисяч євреїв, особливо в Східній Галичині. Створена з ініціативи барона Гірша в 1891 р., Єврейська колоніальна асоціація займалася підтримкою єврейської аграрної колонізації в Латинській Америці та Канаді. Аналіз поитання показав, що на фоні такої незначної, але важливої допомоги

від «Джойнту» та ЄКА почала втілюватися ідея розвитку кооперативного руху та створення банку.

Розвиток такої підтримки був важливим не лише в умовах формування нової державної системи, а також інших факторів, таких як гіперінфляція та економічна криза у 1924 – 1925 рр. Єврейські дрібні ремісники, які склали 20 % східногалицького єврейства [58, s. 4], зіткнулись із потребою виживання в умовах централізації економіки та розвитку промисловості в Польщі. Зокрема наслідки такої політики значним чином впливали на економіку приватних власників Східної Галичини. В таких умовах КСО забезпечувала ідейну платформу зміни існуючого способу організації єврейського підприємництва, а сіоністи, які працювали в рятунковому комітеті, забезпечували підприємців необхідною фінансовою підтримкою.

Оскільки фінансова та господарська криза в Польщі протягом 1924 – 1925 рр. сильно погіршила економічний стан бідного галицького єврейства, американський «Джойнт» продовжив програму фінансової допомоги, зробивши акцент на закладенні кооперативів і кредитних спілок [28, s. 187]. Аналіз цього напрямку діяльності показав, що суть нової кампанії передбачала трирічне фінансування, з подальшим формуванням інституту самопомочі із поверненням взятих раніше позичок, враховуючи швидке вичерпання американського капіталу [81, s. 2]. Такі умови були прийнятні для Східної Галичини: загальні сіоністи ще в 1922 р. реорганізували рятунковий комітет, який розвивав мережу безвідсоткових і довгострокових кредитних кас «Гмілат хасудім» для підтримки місцевих купців та ремісників.

Труднощі існування євреїв в Східній Галичині доповнювалися не лише економічною кризою протягом 1924 – 1925 рр., а й невдалою системою оподаткування та відсутністю рівних можливостей в економічній сфері. Таким чином, КСО намагалася виправити ситуацію створюючи спілки «Гмілат хесед» для забезпечення середнього класу кредитом [36, арк. 6]. Завдяки фінансуванню з-за кордону, економічна програма загальних сіоністів до кінця 1926 р. окрім наявних кас «Гмілат хесед», сприяла заснуванню ще 42 кас

допомоги «Гмілат хасудім» [156, s. 6]. До кінця 1927 р. було створено 92 каси «Гмілат хасудім», які видали 1,5 тис. позичок для підприємців. Такі результати декілька річної роботи загальних сіоністів задовольнили представників «Джойнту» [157, s. 10].

Каси «Гмілат хасудім» стали самостійними в кінці 1927 р. [158, s. 13], завершивши цим програму фінансування Східної Галичини. Загалом, на цей час в Польщі було 340 єврейських кредитних кас [66, s. 10–11], з яких 94 відділення [71, s. 9] були у Східній Галичині. Тобто це була найбільша концентрація кредитних кас в регіоні – для прикладу, в Західній Галичині в 1929 р. безвідсоткові каси діяли лише в 18 містах [30, s. 17]. У період 1926 – 1928 рр. в трьох воєводствах було видано 2825 позичок допомоги [146, s. 15]. Така кількість кредитних інституцій в Польщі була значно більшою, ніж в інших країнах Центральної Європи. Для порівняння важливо усвідомлювати, що в Румунії було встановлено 67 кас (з яких 40 діяли в Бессарабії), в Литві було відкрито 21 відділення кредитних кас, а в Чехословаччині – всього 15 [66, s. 10–11].

Аналіз питання ролі економічної політики КСО показав, що кооперативи були важливим аспектом існування єврейського сільського населення в умовах конкуренції з польськими та українськими спілками [30, s. 16]. Адже головними перешкодами для розвитку економічного стану євреїв були обмеження законодавства, яке спричинило дорожчання кредитів для бізнесу [30, s. 265]. Саме тому, опираючись на результати вдалого розвитку кредитних спілок протягом попередніх років та відсутність покращення економічного стану, в 1929 р. «Джойнт» знову підтримав ініціативу розбудови мережі самодопомоги [30, s. 187].

Іншим важливим способом підтримки населення стало відкриття Кооперативного банку Леоном Райхом 9 грудня 1928 р. (офіційна назва: «Centralny bank Spółdzielczy spółdzielnią kredytową z ograniczoną odpowiedzialnością we Lwowie», який знаходився за адресою Пасаж Гаусмана, 7) [104, s. 2], [116, s. 9]. Цей банк став ще однією інституцією, що отримувала

фінансування з боку американського «Джойнту» [46, арк. 6]. З історією його створення заведено пов'язувати невдачу реалізації польсько-єврейської угоди 1925 р. Втілення домовленостей цього договору збіглося в часі з поїздкою Райха до Америки, що на думку багатьох дозволило польській стороні не виконувати обіцянок.

На формування цієї власної мережі економічної кооперації та кредитної підтримки від самого початку покладалося багато надій. Тенденція залучення нових учасників показувала, що це дійсно була потрібна ініціатива. Однак економічна криза початку 1930-х рр. переломила подальшу розбудову кооперативного руху в регіоні – проєкт втратив опору на місцеве населення, яке було спроможне долучатися до ініціативи [106, s. 8].

Дослідження питання економічної діяльності КСО показало, що через особливо складний стан економічного життя євреїв в Польщі, фінансова допомога від «Джойнту» продовжувала надходити до кінця міжвоєнного періоду ХХ ст. [105, s. 6] і за цей період кредитні каси, якими користувалися як євреї, так і християни, були відкриті майже у кожному містечку Галичини [133, s. 10].

Ще одним важливим втіленим задумом економічної платформи сіоністів стало заснування професійних закладів освіти для євреїв. Згідно з цією програмою було передбачено і реалізовано відкриття у Львові школи торгівлі в 1919 р. [204, s. 435] та ремісничої школи в 1924 р. [64, s. 5]. Обидві інституції закладені Єврейським товариством народної та середньої школи у Львові, яке після війни утворили сіоністи з метою розвитку національної освіти. Заснована реміснича школа була названа на честь Абрагама Коркіса, сіоніста та головного ініціатора програми економічного розвитку східногалицьких євреїв. Школа мала важливе значення, адже окрім існуючого в університетах «номерус клаусус» з 1922 р. [242, s. 289], у державних училищах також існував «номерус нулус», через який євреї часто не могли отримати спеціальної технічної освіти.

Важливість розвитку економічної сфери сіоністами була вагомою також в контексті загострення проблеми еміграції. Зокрема через неможливість виконання програми переселення, в середовищі КСО стався черговий розкол між прихильниками політики Хаїма Вайцмана (1874 – 1952) та його опонентами, тому розкол в галицькому середовищі був частиною геополітичного контексту. Загалом, протягом всього міжвоєнного періоду ХХ ст. з особистістю Вайцмана пов'язували головні принципи та рішення ідеології загального сіонізму. Зокрема його погляди були раніше сформовані під впливом ідей Ахад Га-ама, тому він належав до кола делегатів через яких в 1901 р. почалась фрагментація сіоністського руху. Вайцман був одним із засновників ідеї синтетичного сіонізму. Після здобуття незалежності Ізраїлем був обраний першим президентом.

Головні аргументи, чому поточна політика сіоністського руху в 1920–ті рр. була невдалою, стосувалися розвитку еміграції до Палестини та способів вирішення арабо-єврейського конфлікту в регіоні. Перш за все дії ВСО критикувалися за рееміграцію євреїв з Палестини [28, s. 135] та неможливість контролювати процес освоєння землі. Інший аргумент опонентів полягав у тому, що вони не можуть організувати достатню кількість місць для всіх охочих емігрувати з Польщі, кількість яких протягом 1925 – 1927 рр. зросла втричі [29, s. 17] і являла собою найвищу еміграцію за весь міжвоєнний період ХХ ст.

В 1925 р. Польщу залишило 31 455 євреїв, в 1926 р. – 25 285 євреїв, в 1927 р. – 19 000. Через діючі обмеження в'їзду в США та Палестину переважна частина змушена була емігрувати в Бразилію [28, s. 59], де еміграцією займалася інша організація – Єврейська колонізаційна асоціація [29, s. 22]. Зокрема ця тенденція негативно вплинула на ситуацію в сіоністському русі, лідерів якого почали звинувачувати в тому, що вони не можуть впоратися з поточними суспільними та політичними проблемами.

Економічна активність львівських сіоністів протягом 1915 – 1929 рр. стала одним із важливих аспектів здобуття підтримки. Протягом

досліджуваного періоду головні форми економічної політики декілька разів змінювали свої завдання, однак завжди відповідали суспільній потребі: забезпечували фінансовою, економічною та професійною підтримкою місцеве єврейське населення, яке з різних причин потребувало допомоги.

4.3. Крайова сіоністська організація й уряди Польщі

Коли на Паризькій мирній конференції польська делегація підписала договір про національно-культурну автономію нацменшинам, для галицьких сіоністів це виглядало перемогою. Умови, передбачені договором, мали вплинути на існуючий політичний лад, надати Східній Галичині бажаної автономії [151, s. 1], а єврейська нацменшина мала отримати певні поступки для формування власної національно-культурної автономії.

Загалом, вирішення проблеми національних меншин в Східній Європі в міжвоєнний період ХХ ст. мало три виміри: політичні поступки національним меншинам за територіальним принципом, економічна підтримка та культурні права, зокрема в освітній сфері [232, p. 272]. Тому по завершенню мирних переговорів, чекаючи на виконання міжнародних зобов'язань, галицькі сіоністи не спішили вливатися у політичне життя новоствореної Польщі тривалий час, до вересня 1922 р.

Підтримка міжнародної спільноти і віра в необхідність дотримуватися зобов'язань міжнародного договору були хорошим поясненням, чому єврейська автономія видавалась реальною. Тому, незважаючи на радикалізацію польського суспільства і ріст націоналістичного впливу ендеків, у КСО було достатньо підстав вважати, що вони зможуть надалі лобіювати вимоги отримання національно-культурної автономії для євреїв.

Дослідження також підтвердило, що від початку політичного урегулювання новоутвореної держави, львівські сіоністи мали хороший кредит довіри серед населення та найкраще сформовану політичну програму. Вони були переконані у вдалих результатах майбутньої передвиборчої кампанії, оскільки підвищений новим законом виборчий бар'єр у 1922 р. не став на заваді для їхньої передвиборчої позиції. Згідно із прогнозами виборів, у трьох воєводствах Східної Галичини могло взяти участь у виборах близько 260 тис. євреїв [103, s. 4] (тоді як за переписом 1921 р. в Східній Галичині

проживало 583 695 євреїв [237, s. 186]). Також, не виключалась можливість того, що кількість мандатних місць для єврейських представників буде збільшена внаслідок бойкоту цих виборів українськими партіями.

Однією з останніх, у вересні 1922 р., КСО оголосила про початок власної виборчої програми Єврейського об'єднаного списку (Komitet Zjednoczonych Stronnictw Narodowo-Żydowskich) [82, s. 1]. Цим кроком було повністю перекреслено можливість взаємодії із виборчою кампанією варшавських сіоністів, – Іцхак Грюнбаум пропагував ідею Блоку національних меншин (БНМ) з подальшим поділом парламентських місць між собою [201, p. 176]. Рішення створити спільний список із різних національних представників було ймовірно відповіддю на новий закон про підвищення прохідного бар'єра [213, p. 214]. Від самого початку утворення цього блоку у галицькій пресі почали обговорювати нереалістичність такого союзу, де члени не мали згоди і спільних інтересів [56, s. 1– 2].

Натомість передвиборча агітація галицьких сіоністів складалась з актуальних вимог повоєнного часу. Зокрема вона передбачала охорону культурних прав і боротьбу за економічну рівність, вирішення питання навчання єврейської молоді в університетах, необхідність відновлення та реорганізації кагалу, проведення земельної реформи, та налагодження фахової підтримки для ремісників та жінок [169, s. 1].

Протягом двох місяців – від засідання партійної ради КСО у вересні 1922 р., до виборів у сейм в листопаді – сіоністам вдалось залучитися підтримкою чисельних національно-громадських об'єднань, зокрема купців, товариства жінок, ремісників та молоді. На відміну від центральної Польщі, цей список підтримали представники галицьких ортодоксів: керівник «Агуда Ізраель» в Галичині, рабин Арон Левін, разом з Леоном Райхом звернувся до місцевого єврейства аби підтримати об'єднаний список, який підтримали також найпомітніші молодіжні товариства – «Тікват Сіон» та «Макабеа» [141, s. 3], [162, s. 3], [170, s. 1]. Підтримка останнього свідчила про те, що навіть табір ортодоксів-традиціоналістів мав чіткі територіальні розбіжності в межах

об'єднаного польського єврейства [189, р. 145], адже ортодокси та сіоністи в Центральній Польщі не змогли об'єднатися в єдиному списку.

Наслідки цих виборів показали перші антагонізми між сіоністськими організаціями. Перш за все результати продемонстрували неспроможність єврейських політичних сил об'єднатися. Фактично можна стверджувати, що КСО мала однозначний успіх серед місцевого єврейського населення, тому одна із причин чому галицькі сіоністи превентивно не підтримали ідеї об'єднаного списку – аби отримати більше місць для власної організації. Ширший аналіз спостережень за результатами виборів свідчить, що Східна Галичина стала регіоном, де традиційне єврейське населення дуже швидко трансформувалось у важливу політичну силу [213, р. 104], тому очевидно, що КСО намагалося не допустити присутності варшавських сіоністів у їхньому політичному просторі.

КСО досить пізно включилася в процес парламентських виборів в 1922 р. Зокрема це можна пов'язати з очікуванням на рішення найскладнішого питання для Польщі [173, р. 335] – міжнародного статусу Східної Галичини, яке до початку 1923 р. не було остаточно вирішено [258, с. 81]. Якби сіоністи не отримали парламентарного визнання, значним чином вони б обмежили поле власної діяльності й можливостей впливати на суспільно-політичні процеси, які стосувалися безпосередньо життя євреїв Східної Галичини.

Цікаво також, як вибори 1922 р. прокоментував Ізраель Вальдман – один із прихильників українсько-єврейської співпраці в 1918 р. Його єдиний аргумент – чому євреї взяли участь у цих виборах – зводився до простого пояснення, що євреї зробили цей крок проти асиміляторів [26, s. 41]. Він жодним чином не охарактеризував появу чи посилення самостійного руху – єврейського націоналізму. Це можна пояснити тим, що поява єврейського модерного націоналізму не вкладалася у схему національного співіснування австрійського періоду. Тобто міркування Вальдмана добре показують дію концепції, яку історик Джон-Пол Химка назвав національним «трикутником» Галичини [190, р. 25–48], де доля єврейського політичного чинника могла

схилитися в сторону підтримки однієї із домінуючих сторін – поляків, або ж українців, однак не передбачала власної політичної платформи.

За результатами виборів 1922 р. стали очевидні два важливі моменти: галицькі сіоністи відмовилися об'єднуватися з варшавськими, а очолюваний ними Об'єднаний єврейсько-національний список здобув найбільшу кількість голосів у Східній Галичині – 175 881 прихильників. За результатами виборів інші модерні політичні сили отримали: Єврейський об'єднаний список (Komitet Zjednoczonych Stronnictw Narodowo-Żydowskich) – 74 546 голосів, Бунд – 12 550, «Поале сіон» (лівиця) – 1771, «Поале сіон» (правиця) і «Цірей сіон» – 87 [198, s. 17].

Ця політична кампанія принесла списку 15 місць в Сеймі (9 делегатів отримала КСО) і 7 місць в Сенаті (3 сенатори були від КСО). Об'єднавшись із послами із Західної Галичини, які також не підтримали БНМ, галицькі сіоністи сформували найвпливовішу парламентарну фракцію національних меншин.

Утворений у грудні 1922 р. Єврейський клуб (ЄК) був єдиним органом, який представляв інтереси 3 млн єврейської меншини. До його складу ввійшло 34 представники із 5 фракцій, вирішальна роль в якому належала більшості – львівським та варшавським загальним сіоністам [228, s. 137].

Офіційну політичну лінію ЄК протягом його існування можна розділити на два періоди: 1922 – 1926 рр. і 1926 – 1939 рр. На перший період припадало керівництво Леона Райха та помітний вплив східногалицького сіонізму на політичну діяльність єврейської репрезентації в Сеймі і Сенаті. Початок другого періоду пов'язаний зі зміною керівництва ЄК через невиконання польсько-єврейської угоди. Тому з 1926 р. галицькі сіоністи втратили головну роль, а подальша їхня діяльність, як показав аналіз, перейшла на локальний рівень політики трьох воєводств.

Від початку існування, перманентні протистояння двох фракцій ЄК, щодо можливості розв'язання єврейського питання в Польщі, мали прагматичний і тактичний характер. Незважаючи на внутрішні конфлікти, тоді львівським сіоністам, які були краще підготовлені до парламентарної

діяльності, вдавалось заручитися підтримкою необхідної більшості для просування свого найважливішого досягнення – польсько-єврейських переговорів в 1925 р.

У дослідженні були проаналізовані головні причини початку переговорів. Початково польський уряд не спішив виконувати зобов'язання про права національних меншин. Утворена у 1918 р. Польща мала вирішити безліч проблем, де головним завданням, яке стояло перед урядом, було цілеспрямоване створення унітарної держави, тобто цілком протилежне як до аспірацій національних меншин, так і до поточних тенденцій в дипломатії міжвоєнної Європи ХХ ст. Уряд прагнув за будь-яку ціну об'єднати в єдину систему управління раніше роз'єднані польські землі. Для цього з чотирьох частин територій, що мали різну економіку, транспортну систему, комунікаційні зв'язки, судову, правову, шкільну та податкову системи, потрібно було створити єдиний політичний простір. Таке поступове зміцнення державного управління відбувалось через процеси централізації [186, с. 32–33] та чіткого планування економіки. Саме тут виникало безліч непорозумінь між Єврейським клубом та урядами щодо того, як має виглядати економіка та фінансова сфера Польщі.

Ситуацію змінила криза, яка пройшлася хвилею по всіх новостворених державах Центральної Європи. Це все супроводжувалось катастрофічним станом польської валюти в 1925 р. [34, арк. 1]. Саме тому втручання держави в економічну сферу та націоналізація фінансової системи були радикальними, і зміни активно тривали до початку 1925 р. Загроза економічного колапсу перших повоєнних років була найбільшою проблемою, яка загрожувала існуванню Польщі, тому поточні уряди намагались владнати ситуацію формуванням єдиного внутрішнього ринку, відновленням економічного потенціалу після воєнних спустошень, налагодженням міжнародних торговельних зв'язків та збільшенням капіталовкладень в польську індустрію.

Таке вирішення економічної кризи в Польщі передбачало нові форми державного управління, що негативно впливало на діяльності торгівлі та

дрібного бізнесу, третину якого склали євреї. Єврейські депутати від 1923 р. системно наголошували на згубних наслідках нових податків [153, s. 5], використовуючи термін «економічний антисемітизм» аби окреслити нераціональні зміни в державному управлінні. Якщо з однієї сторони фінансове становище єврейських підприємців погіршувалось посиленням державної політики, з іншої зростав також антисемітизм ендеків під гаслом «свій до свого по своє». Цей бойкот, разом з державним оподаткуванням, мав згубні наслідки, які супроводжувалися терором радикальних націоналістів [189, p. 115–116].

Аналіз проблеми показав, що системно впроваджувані урядом заходи, з одного боку наповнювали державний бюджет, а з іншого – позбавляли дрібних підприємців засобів на існування. Окрім високих податків, протягом 1924 р. впроваджувались нові монопольні закони на виготовлення і розповсюдження п'яти видів товарів. Вироблення тютюну перейшло до держави, через що багато робітників втратили роботу [144, s. 3–4]. Були встановлені чисельні випадки, коли засоби існування втрачали також й ті, хто займався збутом текстилю [67, s. 4], алкоголю [144, s. 3–4] та ряд дрібних сімейних бізнесів [145, s. 4]. Водночас правові органи приховували інформацію про напади на єврейські крамниці [270, с. 592]. Така жорстка й системна політика уряду зумовила масову еміграцію середнього класу до країн Північної та Південної Америки [75, s. 5], яка відома в модерній історії польського єврейства як «алія Грabsького» [241, s. 26] – дещо розширена назва феномену єврейської еміграції.

Загалом поняття «алії» стосувалося еміграції до Палестини та мало біблійне та історичне підґрунтя (з івр. «підйом», або «імміграція до Землі Ізраїля»). Даний термін та політична ідея була розвинена в рамках світогляду палестинофільства, що полягала у поверненні євреїв до Батьківщини. Хоча виникнення першої алії прийнято вважати наслідком погромів в Російській імперії 1881 – 1882 рр., фактично повернення перших переселенців на Близький Схід мали релігійний, а не модерний характер, і їх пов'язують ще з

розділом ранньомодерної Речі Посполитої, релігійною кризою юдаїзму та виникненням нових релігійних ідей. З часом ідея алії стала однією із концепцій сіоністської ідеології. «Алія Грабського» була четвертою й найбільшою хвилею імміграції польських євреїв протягом 1924 – 1928 рр. Зокрема вона була зумовлена політикою прем'єр-міністра Владислава Грабського та новими економічними законами, які мали особливо тяжкий вплив на соціально-економічне життя євреїв середнього класу. Значна кількість охочих переселитися до Палестини була також зумовлена новою міграційною політикою США, що значно обмежила кількість в'їзду. Наслідком цієї хвилі репатріантів стала криза управління в сіонізмі та подальша критика політики Х.Вайцмана [276].

Інший важливий аспект стагнації єврейської економіки був зумовлений труднощами отримати необхідний кредит для розвитку торгівлі та ремісництва. Поряд з тим, що економічна політика уряду обмежувала можливості єврейських підприємців, в 1924 р. товариство львівських купців виявило підтримку створення Польського Банку, ініціативи, що мала забезпечити фінансову стабільність в державі [87, s. 3].

Однак формування банку, стабілізація ринку і сповільнення інфляції не змінили ситуації з кредитами для неполяків – отримати гроші було так само важко, особливо в віддалених галицьких містечках. Така ситуація скрути доповнювала безвихідь, пов'язану з податками. Представники Єврейського клубу постійно наголошували, що головною причиною, чому євреї перебувають на грані банкрутства, була політика оподаткування. З іншого боку жорстка державна політика вплинула на формування самоорганізації та професійних кооперативів серед єврейського середнього класу.

Не лише фіскальні закони мали негативний вплив на становище єврейської меншини. Сюди додавалися й проблема нехтування національними та соціальними інтересами – окрім примусового недільного відпочинку, що значним чином впливало на прибутки купців, та обмеженого доступу до вищої освіти молоді, існували прецеденти дискримінації євреїв при прийнятті на

чиновницьку службу, обмежувалися права на діяльність вільних професій, в армії, а також ігнорувалися державні дотації приватних шкіл [198, s. 21–22].

Загалом чотирнадцять урядів керували Польщею в 1918-1926 рр., і до середини 1920-х рр. політична поляризація досягла кульмінації; у Польщі діяла майже сотня партій, з яких третина була представлена в сеймі [221, p. 3]. Зміна уряду Грабського, який втрачав підтримку, була все більш реальною. Тому його безпартійний кабінет управління почав налагоджувати контакти з іншими політичними силами, перш за все нацменшинами, представники яких утримували 22 % мандатів в Сеймі [228, s. 136], серед яких єврейська репрезентація була достатньо великою, щоб забезпечити необхідну підтримку чинному уряду в його протистоянні зі наростаючим впливом ендеків. Ендеки, які не були задоволені тактикою уряду Грабського, не лише очолювали антиурядову коаліцію, а й в силу економічної кризи, вони впевнено здобували все більшу підтримку серед населення. Тому коаліція уряду Грабського та ЄК мала посилити позиції існуючого кабінету, підважити вплив правих партій, які на виборах 1922 р. здобули 30,1 % голосів [222, p. 60] і склали найбільшу парламентарну силу, популярність якої зростала.

Аналіз джерел різного походження показав, що в ці прагматичні очікування уряду розуміли всі: кабінет Грабського потребував підтримки у парламенті, на міжнародній політичній арені та серед потенційних капіталовкладників, тому необхідність в американській позичці не була таємницею [198, s. 27]. Згода з єврейським населенням мала покращити два аспекти міжнародного становища Польщі – Ліга Націй мала визнати її кордони, а також отримати позичку, яка мала б відвернути економічний колапс [213, p. 302].

На повільні успіхи уряду Грабського також впливала пам'ять про хвилю антиєврейських погромів, які прокотилися протягом 1918 – 1919 рр. і відрізнялися масовістю та жорстокістю від попередніх випадків насильства. З одного боку, те, що сіоністи швидко й успішно розповсюджували інформацію про події на польських територіях, вплинуло на геополітичні рішення

повоєнного часу. Однак час показав, що важливим було не те, про що говорили в публічній сфері, а те що і чому оприлюднювали згодом слідчі комісії.

Так, наприклад, комісія Моргентау була однією із найбільш впливових, що відвідала в 1919 р. Польщу і назвала погроми «ексцесами» [196, s. 201], ціленаправлено применшуючи їхній масштаб. Однак внаслідок опублікованих Американським єврейським конгресом та Комітетом захисту євреїв матеріалів про погроми в Польщі [74, р. 10] виникла й інша тенденція, особливо серед американських євреїв, через що вони призупинили інвестиції в польську економіку.

Наслідки, зумовлені погромами 1918 – 1919 років були відчутними в Польщі ще й в 1925 р. Здійснений аналіз політичної сфери дозволяє констатувати, що це був період коли економічна і фінансова ситуація в потребувала посилення шляхом нових зовнішніх інвестицій, тому план Грабського полягав у поверненні цього джерела капіталів.

Уряд Грабського намагався використати й цей шанс покращити економічний стан країни – зарученням інвестицій американських євреїв. Адже певний час приватний бізнес у Польщі отримував американські інвестиції, незважаючи на неоднозначне ставлення до державної політики закордоном. Зокрема в цей період Польща була в центрі уваги американських медіа та міжнародної спільноти – тривала польсько-радянська війна і майбутнє співіснування з новим устроєм було актуальним для всієї Європи. Тому підтримка польського уряду тривала попри внутрішні недемократичні тенденції з боку влади. В липні 1920 р. прем'єр-міністр Речі Посполитої Вінцентій Вітос навіть дякував президенту Вудро Вільсону за отриману допомогу. Не без підстав, посол США Х'ю Гібсон, який керував цією фінансовою допомогою з перервами протягом 1919 – 1924 рр., системно у своїх звітах постійно писав про відсутність організованого антисемітизму та брак чітких доказів погромів у Польщі, за що його сильно критикував американський сіоніст Луїс Маршал [219, р. 164].

Існував ще один вагомий аспект початку діалогу між польським урядом та Єврейським клубом. Тому подолати внутрішні міжетнічні протиріччя, які існували в Польщі було кроком назустріч майбутнім інвесторам, зокрема американських євреїв. Така схема вже працювала у Литві, де євреї, хоча мали не лише свою автономію, а й міністерство. Однак через складнішу міжетнічну ситуацію в Польщі, відкрити подібне єврейське міністерство було неможливо – такий прецедент потягнув би необхідність створення міністерств для інших національних меншин, що повністю суперечило головній ідеологічній тенденції польського уряду, а саме формуванню однонаціональної держави.

З іншого боку, на польський уряд тиснуло забагато обставин, які мали б спрацювати та забезпечити бажану для єврейських делегатів автономію та зміну чинного курсу економічного тиску на ті галузі, де відсоток євреїв був найвищий. Тому пошук порозуміння між урядом Грабського та єврейським представництвом в парламенті був моментом, з якого прагнули скористатися обидві сторони. В таких умовах уряд почав весною 1925 р. переговори з представниками Єврейського клубу. Ініціаторами переговорів виступили галицькі послы Л. Райх, О. Тон, М. Фростіг, І. Рінгель, І. Шіпер, Д. Шрейбер та представник варшавських сіоністів Леон Левіте. Львівські сіоністи були готові скористатися ситуацією та знайти компроміс, аби досягнути бажаного вирішення важливих екзистенційних питань польського єврейства.

Ці переговори стали можливими, попри сильну опозицію всередині клубу – Іцхак Грюнбаум та його фракція «Аль гамішмар» мали іншу точку зору [213, р. 302]. Також підписанню договору не завадили навіть така важлива подія як судовий процес над Владиславом Штайгером, показовість якого була всім очевидна, адже Українська Військова Організація публічно визнала, що її учасники скоїли замах [213, р. 304]. Це був гучний судовий розгляд над єврейським студентом, який за сфабрикованими доказами, в листопаді 1924 р. нібито намагався вчинити замах на польського президента під час його візиту до Львова. Натомість, аби досягнути домовленостей з єврейськими послами,

уряд втягнув у переговори міжнародних єврейських дипломатів, а саме Люсьєна Вулфа [213, р. 304] й Натана Соколова [213, р. 306].

Про підписання угоди 4 липня 1925 р. стало відомо із преси. До кінця не зрозуміло чому жодна сторона тривалий час не оприлюднювала повного змісту договору. Однак, як показало дослідження політичного контексту наступних років, ця подія стала символічною та мала вкрай негативне значення. Натомість на початку міжнародні спостерігачі вбачали в ньому початок нової ери співіснування поляків та євреїв [3], вважаючи його «великою національною перемогою галицького єврейства» [4].

Можна припустити, що ключову роль у підписанні польсько-єврейської угоди мала саме поїздка делегатів обох сторін до Америки: Леон Райх здійснював подорож, пов'язану із діяльністю в Міжпарламентарній унії та на користь «Керен хаесод», а міністр В.Скшинський прибув туди шукати підтримки в американського єврейства одразу по підписанню угоди [213, р. 306], очевидно прагнучи скористатися ефектом домовленостей під час поїздки.

Місія Скшинського зазнала невдачі, і однією із головних причин був, ймовірно, невдало обраний час для візиту. Один із впливових американських сіоністів Семюель Лампорт у листі до Леона Райха згадував про спробу міністра налагодити співпрацю з американським єврейством та про зустріч із лідером американських сіоністів Л.Маршалом [2], який у цей час був у відрядженні в Європі. Тому фраза, що «угода існувала лише в Америці» [213, р. 306] була справедливою у двох випадках. З одного боку польський уряд намагався отримати позичку в США, яку в результаті не отримав, а Леон Райх показував тріумф цих переговорів під час свого перебування в Америці та Канаді не знаючи, що уряд ігнорує будь-які резолюції Єврейського клубу.

Коли в Америці говорили про успіх польсько-єврейських домовленостей, в самій Польщі не припинявся шквал критики навколо невиконання угоди та нових обмежень: у вересні 1925 р. спалахнула хвиля

антисемітизму у зв'язку з черговими обмеженнями для єврейських студентів у Львівському університеті [213, р. 307].

Оскільки умов і термінів реалізації виконання домовленостей передбачено не було, процес виконання угоди затягувався. Також це викликало хвилю обговорень у суспільстві, особливо серед радикалів, які називали угоду «невартим клаптиком паперу». Тому можна припустити, що відсутність Райха, як головного ініціатора і представника єврейської сторони, дозволила уряду Грабського ігнорувати необхідність впровадження угоди, особливо коли його представник повернувся з Америки без очікуваних інвестицій.

Найбільше обговорень і критики відбувалося згодом навколо домовленостей. Уряд намагався довести, що в угоді було 12 пунктів, а не 42. Чому договір не був оприлюднений – зрозуміти складно, проте публікування його 12 пунктів газетою «Хайнт» [213, р. 306] стало основою для критики опонентів на рахунок того, про що дійсно домовились єврейські представники. Натомість Леон Райх зазначив, що він не очікував швидкого виконання угод. Також він стверджував, що «реалізований пакт чи ні, він поклав початок новій польсько-єврейській ері» [6].

Аналіз ситуації, яка виникла навколо польсько-єврейської ситуації показав, що її невиконання стало головною причиною втрати галицькими сіоністами в лютому 1926 р. керівні посади. Подальше спостереження підтверджує, що їхній подальший вплив на парламентарному рівні був малоуспішним, що змусило змінити акценти в політичному дискурсі. Загалом, Єврейський клуб в наступні роки через внутрішні конфлікти не міг жодного разу сформулювати чіткої політичної позиції, тому його діяльність була неефективною через постійну внутрішню кризу [30, s. 19, 23].

Аби якось виправити постійні суперечки, львівські сіоністи лобіювали ідею реструктурувати Єврейський клуб, аби створити нову президію, яка б складалася із трьох осіб від різних фракцій [31, s. 2], [30, s. 278]. Загалом, нову формулу керівництва парламентської репрезентації – керівництва трьох –

підтримали Райх, Розмарін, Шрайбер, Макс Лезер, Айзенштайн і Гелер, проти були послы з оточення Грюнбаума. Цю ініціативу підтримувало шість членів клубу, тоді як сім осіб було проти [31, s. 23]. Оскільки галицькі сіоністи та частина варшавських були в опозиції до керівництва Єврейського Клубу, можна припустити, що саме вони стали ініціаторами уніфікації сіонізму, як спроби створити нову впливову інституцію, яка мала б регулювати зміни в єврейському суспільстві.

4.4. КСО і проблема уніфікації загального сіонізму в Польщі

Ідея створити єдиний центр сіоністського руху стала причиною зібрання першого конгресу в Базелі у 1897 р. Тоді Теодору Герцлю вдалося об'єднати навколо свого задуму значну частину національних товариств, що стихійно виникали в Європі й Америці, та мали культурні або політичні цілі, наслідуванні від просвітницького руху та модерної філософії. Відомий дослідник польського сіонізму Езра Мендельзон вказав, що важливою характеристикою єврейської політичної культури в Польщі був розрив між політичною риторикою і реальністю [209, р. 12]. Власне цей розрив заважає зрозуміти основні мотиви вибору тої чи іншої політичної стратегії, які були характерні для польського сіонізму.

Однак цілковито ідея створення єдиного центру ніколи не реалізувалася. Сіоністський рух, об'єднуючи численні товариства, не спромігся створити узгоджену візію та стратегію дій протягом всього міжвоєнного періоду ХХ ст. Перші розколи в середовищі, яке підтримало ідею Герцля, почали виникати ще на початку ХХ ст., а після 1918 р. існували різні форми сіонізму. Вони часто були вороже налаштовані один проти одного в політичній площині. Однак потреба об'єднати власні сили завжди залишалася важливим завданням серед сіоністів.

Оскільки Східна Галичина стала частиною нової держави, а тому й нових суспільних та політичних процесів, контекст міжвоєнного періоду ХХ ст. значною мірою змінив умови, в яких діяли галицькі сіоністи. Нова повоєнна міжнародна ситуація зумовила існування абсолютно відмінного політичного та публічного поля діяльності для чисельних політичних партій національних меншин. Зокрема особливу роль у формування таких умов відіграли повоєнні єврейські погроми, які тривалий час не вщухали по всіх території нової Речі Посполитої. Хвиля міжетнічного насилля стала прецедентом створення правової сфери захисту прав національних меншин,

яка в майбутньому легалізувала політичну діяльність та амбіції численних модерних партій, зокрема єврейських. Власне опираючись на правове поле міжнародної політики, загальні сіоністи намагалися вплинути на суспільні процеси єврейського суспільства, попри відсутність діалогу з польською владою.

Існування у відновленій Польщі декількох ідентичних сіоністських організацій стало результатом попереднього формування центрів руху. В довоєнний період мережа Всесвітньої сіоністської організації опиралася на територіальні організації в межах існуючих держав, на кшталт «Сіоністської організації Галичини». Тому, коли виникла об'єднана Польща, в її складі діяли чотири ідентичні Сіоністські організації, територіально поділені. Така ситуація мала двозначні наслідки для існування політичного руху: регіональність забезпечувала кращу комунікацію з прихильниками, натомість стояла на перешкоді об'єднання спільних зусиль. Аби зрозуміти складність уніфікації сіонізму в Польщі, варто звернути увагу на декілька ключових аспектів: різний культурно-історичний світогляд польських євреїв, власні політичні амбіції модерних партій та проблему управління сіоністським рухом в міжвоєнний період ХХ ст.

З перспективи центральної екзекутиви у Лондоні існування декількох незалежних сіоністських організацій у Польщі було перешкодою для розвитку та поширення руху та єдиної ідеї політичної діяльності [30, s. 34]. Тому необхідність їхнього об'єднання була важливим завданням в міжвоєнний період ХХ ст. У цьому розділі буде здійснена спроба аналізу головних причин та передумов уніфікації сіоністських організацій в Польщі. Не менш важливо розуміти ключову концепцію цього об'єднання – адже уніфікація загального сіонізму стосувалась лише чотирьох сіоністських організацій (загальних сіоністів), і не передбачала об'єднання з іншими сіоністськими партіями радикального, релігійного і лівого спрямування.

Процес уніфікації був тісно переплетений з іншими політичними та геополітичними аспектами, пов'язаними як з сіоністським контекстом, так і зі

становищем єврейської національної меншини в Польщі й у світі. Тому уніфікація загального сїонїзму передбачала вирішення декількох глобальних завдань, які виходили за межі ідеологічної компетенції сїонїстського руху: окрім об'єднання руху, також передбачалося створення єврейського національного представництва в Польщі (так званого національного парламенту, який, наприклад, існував у Британії) та досягнення реалізації національно-персональної автономії єврейської меншини, гарантованої міжнародним правом.

Наявність такої інституції також була б спробою впливати на суспільні процеси в середовищі не лише найбільшої спільноти євреїв Європи, а й, за словами Езри Мендельзона, найбільш «єврейської» спільноти [206, р. 2], що зберігала свою самобутню культуру і традицію, відмінну від асимільованих західноєвропейських євреїв. З іншого боку, важливою перешкодою створення однієї інституції була політична роздробленість в середовищі політичних партій. А існування такої інституції мало забезпечити нову основу для об'єднання єврейської спільноти Польщі, яка виявилася сильно розділеною внаслідок тривалого історичного поділу [239, s. 68].

Важливим досягненням для єврейської делегації на мирній конференції було декларування гарантій національно-культурної автономії єврейської меншини в країнах Центрально-Східної Європи. Проте суть самого поняття, що саме вкладалось у цей термін, обговорено не було. Тому дискусії на цю тему активно тривали в наступні роки. Як показав аналіз публічного поля – кожна сторона по своєму розуміла, якою має бути ця автономія, виходячи з власної історичної традиції та ідеологічного світогляду.

Підписання додатка про гарантії національно-культурної автономії містило рекомендації впровадження державної політики щодо національних прав. Ці приписи гарантували можливість широкої політичної діяльності численних інституцій, які в міжвоєнний період ХХ ст. потенційно були майданчиком для посилення впливу політичних партій в єврейському середовищі Польщі. Проте підписання додатка про національно-культурну

автономію не визначило стратегії всередині єврейського суспільства ані про те, як саме цей статус мав впроваджуватися у життя, а також він не передбачував за яким планом має формуватися існування польського єврейства надалі: відтворюючи модель західноєвропейського єврейства чи зберігаючи модель східноєвропейського традиційного єврейства [212].

Різниця між цими двома підходами полягала в історичному досвіді співіснування євреїв у Західній та Східній Європі. Перша модель передбачала акцент на акультурації з певними втратами єврейської ідентичності (як це було у Франції, Німеччині чи Британії). Однак, євреї Польщі відрізнялися від акультурованих, перш за все тим, що вони краще зберігали традиційний спосіб життя та були більш численними [210, р. 63]. Тому першу модель акультурації підтримували єврейські делегати із Західної Європи, а друга – підходила для єврейської делегації з Польщі, яка передбачала програму-максимум щодо впровадження культурного відродження єврейської меншини [195, р. 263].

Загалом з прагматичної точки зору перша модель фактично не могла бути реалізованою у відновленій Польщі, оскільки єврейська громада тут була значно більшою, ніж та частина, яка інтегрувалася в європейське суспільство на Заході, і, крім того, її члени не спішили відмовитися від традиційних норм існування. Модель східноєвропейського єврейства передбачала часткове збереження релігійної свідомості, оновлення існуючих органів управління та формування модерних національних інститутів.

Окрім вирішення яку форму культурної автономії обрати, була потреба об'єднання єврейського населення в одній інституції, яка б виступала головним комунікатором з владою. Аналіз контексту показав, що тривале історичне існування порізну колись єдиного польсько-литовського єврейства, сформувало різні культурні менталітети, цінності та традиції, які впливали на вибір сучасної політики.

Такий роздроблений стан польського єврейства зумовлював чимало проблем у комунікаційній, світоглядній, культурній та найбільш виражено – в політичній сфері. Тому відсутність єдиної представницької інституції

єврейства перед парламентом значно послаблювало позицію самої меншини у захисті своїх прав. Аналіз парламентської діяльності єврейських партій вище довів, що Єврейський клуб не виконував ролі ефективного медіатора з урядом: постійні непорозуміння між фракціями не давали можливості сформуванню чіткі вимоги, у газетах та міністерських звітах часто зустрічалась інформація, що переговори стримувалися через внутрішні протиріччя між єврейськими фракціями.

В міжвоєнний період ХХ ст. відбувся сплеск політизації єврейського суспільства, однак ідеологічна роздробленість заважала і не приводила до жодного конструктивного рішення. В Польщі в 1920–ті рр., окрім чотирьох організацій ліберально-демократичного спрямування (або загального сіонізму), діяли й інші сіоністські організації, такі як: сіоністи-ревізіоністи, релігійні сіоністи «Мізрахі» та чисельні сіоністські партії лівого спрямування («Хітагдут», дві «Поале Сіон» та дві «Ціре Сіон»). Всі вони претендували на підтримку потенційно одного і того ж населення.

Хоча Езра Мендельзон у своїй роботі стверджує, що до 1926 рр. сіоністський рух мав найбільше підтримки, сильна фрагментація робила його малоефективним. Тому уніфікація чотирьох організацій загального сіонізму означала б створення міцного політичного підґрунтя, перш за все серед прихильників сіонізму.

В 1926 рр. в середовищі Всесвітньої сіоністської організації виокремилася опозиційна група радикальних сіоністів у Варшаві, які зумовили чергову інституційну фрагментацію, яка особливо відобразилася і на стані загального сіонізму в Польщі. Аналіз показав, що згодом кількість опозиційних поглядів зросла, і сформувала розлогу мережу. Варшавська фракція, яка з часом отримала назву «Аль гамішмар», належала до Об'єднання радикальних сіоністів (Zjednoczenia Radycalnych Sjonistow), яке згодом діяло в Польщі, Німеччині, Австрії, Югославії та Австралії. З часом це об'єднання стало найбільшим опозиційним осередком до політики діючої екзекутиви Світової сіоністської організації та ідей Вайцмана.

За офіційними даними, в 1926 р. в Центральній Польщі діяло дві сіоністські організації «Ет лівнот» та «Аль гамішмар» [18], які були одним територіальним союзом, що діяв в межах колишньої Конгресової Польщі, проте не утворював партійної федерації [18]. Осередок «Ет лівнот» був більш поміркованим та більше уваги приділяв палестинському питанню, тоді як організація «Аль гамішмар» мала радикальну крайову політику [243, s. 102].

Перші опозиційні прояви «Аль гамішмар» були помітні вже в 1923 р. [18], тоді її делегати вийшли з центрального комітету ВСО, що зумовило перший виразний поділ між політикою фракцій «Ет лівнот» та «Аль гамішмар» на регіональному рівні в Польщі, коли дві групи сіоністів вперше не знайшли порозуміння.

З часом внутрішні непорозуміння лише поглибилися, і в 1926 р. вони формували незалежно публічні сфери, мали різні крайові з'їзди та газети – «Хайнт» була трибуною «Ет лівнот» (і де галицькі сіоністи також публікувалися), а «Сіоністшер блетер» заклав Грюнбаум [28, s. 209]. Остання газета була радикальним проявом незгоди щодо позиції варшавського сіонізму, який він вбачав недієвим і закликав до радикальніших дій. Описана конфронтаційна політика між фракціями тривала й далі – в 1928 р. «Аль гамішмар» прийняла резолюцію, яка постановила, що її члени не будуть входити у спільний центральний комітет Сіоністської організації Польщі та не підтримували ідею уніфікації руху [29, s. 127]. Таких хронічний розкол в середовищі варшавських сіоністів став ще одним фактором послаблення загального сіонізму.

Однією із причин браку порозуміння між різними сіоністськими організаціями було існування різних публічних середовищ, які формувалися пресою. У міжвоєнний період ХХ ст. значення преси було вкрай важливим. Аналіз та співставлення ролі партій у політичному просторі довів, що без цього способу комунікації донести свою точку зору і формування публічного дискурсу було неможливо, тому їхній вплив, підтримка та популярність були приречені на невдачу.

Саме тому в цей час в Польщі існувала найбільша кількість спроб створити власну газету, однак зберегти її життєздатність вдавалося одиницям. Єврейська преса цього періоду нараховувала щонайменше 56 найменувань [218, s. 352], з яких найбільший тираж і тяглість існування мали небагато, а широку популярність утримували лише декілька, – наприклад, «Хайнт», «Хвіля» та «Новий дзеннік». Особливість і недолік їхнього існування був в тому, що кожна із цих газет діяла в різному географічному просторі та належали різним політичним партіям.

Ці два фактори зумовлювали той факт, що читачі кожної газети формували власне уявлення про політичні процеси. Всі ці газети належали фракціям загальних сіоністів, але вони часто формували відмінні дискурси, прослідковувалося різне ставлення до уряду [135, s. 24] та вирішення єврейського питання.

Єдиною відомою спробою вирішити проблему фрагментації було створення Головної сіоністської ради Польщі (ГСРП). Початково ця інституція мала уніфікувати чотири ідентичні сіоністські організації, які діяли на різних територіях з центрами у Варшаві, Вільно, Кракові та Львові. Всі вони були утворені до 1914 р., діяли в різних країнах та підтримували одну ідеологію – загальний сіонізм. В умовах відновленої Польщі їхнє одночасне існування швидше ускладнювало організацію палестинської діяльності, а також було причиною частих міжособистісних непорозумінь, які виникали між представниками різних осередків у боротьбі за авторитет.

Також Головна сіоністська рада Польщі мала стати й національним парламентом – надпартійною інституцією та представником інтересів євреїв перед урядом. У такій інституції були зацікавлені перш за все лондонський офіс Сіоністської організації та міжнародні дипломати Ліги Націй. З іншого боку, для польських євреїв така інституція означала існування єдиного центру, який би гарантував налагоджену комунікацію, як між самими політиками, так і між польською владою і єврейською меншиною.

Дослідження показало, що створення ГСРП мало вирішити декілька проблем: уніфікувати загальний сіонізм в Польщі задля покращення палестинської діяльності, створити прототип Національного Сейму, взяти під контроль Єврейський клуб аби створити сильне представництво для переговорів з урядом, та не менш важливі завдання, геополітичні – укріпити загальний сіонізм в Польщі, на території, де проживала найбільше кількість євреїв в міжвоєнний період ХХ ст., та дійти консенсусу між західноєвропейськими та східноєвропейськими дипломатами про майбутній розвиток польського єврейства.

Рішення уніфікації загального сіонізму мало на меті припинити політичні розбіжності в середовищі руху. Головною проблемою була розмитість його ідеології, через що виникло декілька розколів: в 1922 р. вперше з критикою дипломатичної діяльності існуючої ВСО виступив Зеєв Жаботинський, який в 1925 р. створив рух сіонізму-ревізіонізму (офіційна назва: «Hitachdut ha-Zionim ha-Revisionim» (the Union of Zionist Revisionist Ha-Zohar)) [280, р. 94]. Також він, на відмінну від інших сіоністських лідерів, не бачив жодного майбутнього для євреїв у Польщі [246, р. 159].

Загалом його політична лінія була найбільш радикальною, і часто мала властивості ультраправої ідеології, проте не всі опозиційні сіоністи підтримували його погляди. Приміром, у цей же період існуюча фракція радикальних сіоністів у Варшаві так і не вийшли з інституційної структури загального сіонізму. Їхня опозиція затягувала прийняття важливих рішень, наприклад про склад Єврейської агенції, яка мала бути дорадчим органом при британському управлінні Палестиною. Аналіз показав, що окрім ревізіоністів та радикалів, ще один розкол в середовищі сіонізму стався зліва. Загальний сіонізм знову послабився у 1924 р., коли від нього відкололась фракція, що утворила незалежну сіоністську партію праці «Хітагдут».

Разом з тим в міжвоєнний період ХХ ст. відбувалося багато модерних процесів в суспільстві, керування якими давало ключі до національної свідомості і можливість стати масовим рухом. Так, наприклад, після Першої

світової війни, виник феномен піонерського руху (гехалуц), який по своїй суті об'єднував молодь всіх соціальних прошарків, а ідейно був схожий до політики сіонізму [217, р. 131–132]. Головною ціллю цього руху було забезпечення підготовки та переселення молоді в Палестину.

Найкраще піонерський рух розвивався в Польщі: існуючи у дванадцяти державах та налічуючи 14 тис. членів у світі, з них 6 тис. членів руху було саме в Польщі [30, s. 24]. Централізоване керування гехалуцом було важливим для політичної діяльності загальних сіоністів, з іншого боку існувала загроза, що молодь підтримає ідеї Жаботинського, який був опонентом до чинної політики загальних сіоністів і пропонував більш привабливі для молоді радикальні методи діяльності. Свого часу краківський лідер сіоністів, критикував молоде єврейське покоління, яке у своїх діях відмовлялося від раціоналізму та було схильне до непродуманих дій і навіть до пропаганди насильних методів як засобу вирішення поточних проблем [200, р. 256].

Пошук порозуміння з молоддю в той час був проблемою для всіх політичних партій, які прагнули мати статус масових. В 1926 р. оновлення організаційної структури, ввівши в керівний склад молодь, зробили навіть традиційні ортодоксальні партії «Агудат Ізраель» [174, р. 81]. Сам факт реагування найбільш консервативної політичної сили та потребу знайти порозуміння з молодим поколінням доводить необхідність втримати потенційну підтримку там, де на неї також претендували релігійні сіоністи з організації «Мізрахі».

Ще однією загрозою була підтримка молоддю більш радикальних методів політики, які пропонував Зеєв Жаботинський. Попри страх, що його підтримає місцева молодь, у Східній Галичині сіонізм-ревізіонізм отримав набагато менше підтримки, ніж в Центральній Польщі [192, s. 568]. Загалом боротьба на політичному рівні за увагу молоді та пошуки порозуміння різними політичними силами була потенційною проблемою для КСО. Адже втратити контакти з молодіжним рухом для загальних сіоністів означало втрату головної підтримки ідеології.

Дослідження показало, що польське єврейство залишалося переважно традиційним протягом всього міжвоєнного періоду ХХ ст., через що не підтримувало масово сіонізм як політичний рух, і не купувало щорічні шекелі. Однак аналіз показав, що насправді жорсткого антагонізму між світоглядом релігійних та світських євреїв не було. Це зокрема доводить підтримка традиційним населенням благодійного руху «Керен каємет», який мав в Польщі значні успіхи – лише 1928 р. тут було зібрано значну суму в розмірі 150 тис. дол. [31, s. 2]. Цікавим є і те, що «Керен каємет» в Східній Галичині підтримувало внесками й ортодоксальне населення [23, s. 56]. Таке спостереження доводить, що політична партія, яка сприяла відкриттю відділів «Керен каємет» в провінції, могла в перспективі очікувати, що традиційне населення з часом стане підтримувати їхній сіоністський рух. Перспектива утримати у своїх руках і розвивати цей напрямок виглядала як один із найефективніших способів комунікації з населенням.

КСО протягом перших повоєнних років поступово формувало стратегію комунікації з різними верствами населення. В довшій перспективі її політична діяльність мала гарантувати здобуття лояльності серед аполітичної частини населення, що поки не було залучене до суспільно-політичного життя. А тому, уніфікація з іншими сіоністськими організаціями та умови об'єднання, передбачали втрату контролю за цими довготривалими процесами.

Повертаючись до причин та початку процесу уніфікації, аналіз показав, що ідея об'єднання руху належала краківським сіоністам [31, s. 22], де і відбувся перший з'їзд представників в 1925 р. [111, s. 5]. Загалом, опираючись на основи аналізу причин невдачі об'єднання, можна припустити, що на перешкоді існування єдиної інституції стояли амбіції місцевих лідерів, які не спішили втрачати власний вплив. Зокрема це було зумовлено тим, для прикладу, що львівські сіоністи могли втратити головні інструменти ведення політичної діяльності.

Аналіз проблеми уніфікації показав, що втілення ідеї уніфікації кожна із сторін вбачала по-різному. Зокрема це стосувалося кінцевого визначення

функцій центрального органу. Початково, в грудні 1924 р., східногалицькі і західногалицькі сіоністи підтримали ідею уніфікації руху в Польщі, пояснюючи це необхідністю створення авторитетного форуму, який мав надати організаційну єдність рухові. Нова інституція мала два завдання: покращити палестинську діяльність та консолідувати польське єврейство [31, s. 22]. Однак обидві організації вказали на свої побажання про збереження автономії крайових організацій та організаційних форм як гарантії, що їхня сіоністська діяльність збереже свій вплив на місцях [98, s. 1]. Натомість варшавські сіоністи прагнули до повної централізації руху. Їм частково це вдалося досягнути – об'єднатися з сіоністською організацією у Вільно.

Під час дослідження було встановлено важливу політичну характеристику загального сіонізму. Зокрема у своїх резолюціях сіоністи постійно стверджували, що вони несуть відповідальність за долю всього єврейства в Польщі. Акцентуючи на такому стані речей, сіоністські лідери проявляли два аспекти модерної свідомості: брали на себе відповідальність за благополуччя загалу, і водночас намагалися легалізувати свій дискурс. Про спроби зробити ГСРП органом національного представництва, свідчить і те, що сіоністські фракції Єврейського клубу мали виконувати її рекомендації [31, s. 22]. А оскільки ці фракції склали більшість, цим рішенням фактично було проголошено статус національної репрезентації ГСРП. Очевидно, що це була спроба вийти за межі сіоністської діяльності та впливати на єврейське парламентарне представництво.

Намагання впливати на Єврейський клуб було викликано постійними внутрішніми непорозуміннями між різними фракціями, що фактично робило національне представництво в Сеймі та Сенаті неефективним. Адже протягом 1922 – 1929 рр. єврейські парламентарії не зуміли сформувавши спільної чіткої позиції та висунути вимоги уряду – у публічному дискурсі зустрічалися різні та часто суперечливі шляхи вирішення єврейського питання в Польщі, які лунали від єврейських депутатів. Тривала неможливість формулювання єдиної

політичної програми лише підсилювала потребу в авторитетній інституції, яка б визначала позицію більшості та не втрачала б актуальності надалі.

Перший Загальнопольський з'їзд сіоністів відбувся в 1925 р. На думку представника Ліги Націй Люсьєна Вулфа, ця інституція мала вирішити більш глобальні питання, аніж об'єднання політичних осередків та сформулювати головні ідеї існування і розвитку польського єврейства. Його логіка виходила з того, що з часу Паризької мирної конференції в єврейських колах тривала дискусія про те як має відбуватися діалог єврейської меншини з урядом. У газеті «Хвіля» наводився приклад успішного досвіду діалогу в різних західних країнах: так, наприклад, у Британії існувала Рада єврейських депутатів, у Німеччині вдало розвивалася мережа єврейських гмін, а в США діяв свій Єврейський конгрес. Головним завданням цих інституцій на думку Люсьєна Вулфа було знаходити компроміси у вирішенні питань стосовно єврейського національного життя в правових рамках [100, s. 2].

На цьому з'їзді сіоністів було прийнято рішення про підготовку пропалестинської конференції [84, s. 3]. Передбачалося, що представники польського єврейства (сіоністського і не сіоністського середовищ) оберуть делегатів до Єврейської агенції [117, s. 4] та сформулюють політику Головної Сіоністської Ради в Польщі щодо наступних питань: визначення спільних дій парламентаріїв, формулювання єдиної економічної платформи, окреслення засад організації гмін та шкільництва, обговорення питань єдиної мови та окреслення плану найближчої палестинської діяльності [102, s. 4].

Очікуваної багатьма колами уніфікації не сталося. Найбільш ймовірними причинами цієї невдачі були як і амбіції лідерів, так і потенційні проблеми керування великою мережею різноманітних товариств. Фактично це об'єднання було корисним лише для варшавських сіоністів. Очевидно, що Варшава мала стати центром сіонізму в Польщі, а варшавська сіоністська організація змогла б розширити свій вплив і на електорат Галичини, там де раніше не мала впливу. Тому не дивно, що риторика варшавських сіоністів щодо об'єднання була схвальною. Ще в 1923 р., на з'їзді Сіоністської

організації у Варшаві, Іцхак Грюнбаум наголосив, що порівнюючи з попередніми роками, організація відчутно послабилась [86, s. 5].

Підтримавши ідею уніфікації, варшавські сіоністи могли б досягнути того, що їм не вдалось на парламентарних виборах 1922 і 1928 рр.: здобути вплив у Галичині, адже попередньо ані львівські, ані краківські сіоністи не підтримали ідеї передвиборчого об'єднання. В той же час Східна Галичина вважалась регіоном, де концентрація єврейського населення була найвищою в Європі [192, s. 262]. Тому не дивно, що варшавські сіоністи намагалися знайти спосіб отримати підтримку в цьому регіоні.

На річному з'їзді сіоністів в 1925 р., Іцхак Грюнбаум зазначив, що це мав би бути останній з'їзд сіоністів колишньої Конгресівки й кресів, який неналежним чином присвоїв назву «конференції польських сіоністів»: «Наступна конференція дійсно буде включати сіоністів з цілої Польщі» [109, s. 2]. Однак цього не сталося.

Із самого початку виявлялося потенційно небезпечним те, що механізм збалансування сил в новому управлінні не був чітко зрозумілим. Тобто якщо утворення нової інституції формувалося на управлінських здобутках окремих сторін (галицьких сіоністів), виникає запитання, як вони мали компенсувати втрату налагоджених інструментів діяльності, таких як планування комунікації з населенням, контроль над мережею локальних комітетів та сприяння відкриттю нових товариств в провінції.

Уніфікація сіонізму в Польщі поставила в невідгідне становище існування львівських сіоністів: хоча Головна сіоністська рада мала бути колегіальним органом управління, однак львівські сіоністи мали б поступитися своїм авторитетом і впливом. Вибори 1922 р. та кількість щорічних продажів шекелів показали, що галицькі сіоністи зуміли здобути та втримувати популярність серед місцевого населення. В 1920-ті рр. сіоністи сформували власну політичну стратегію та управління організаційною мережею в трьох воєводствах, що підтримувало їхню комунікацію зі своїми виборцями. Об'єднавшись з іншими сіоністами, вони фактично б втратили

можливість проводити незалежну політику. Тому не дивно, що галицькі сіоністи скористалися першою нагодою, коли варшавські сіоністи порушили регламент, і вийшли зі складу ГСРП.

Офіційна дата розколу сталася в 1926 рр. коли сторони почали критикувати позиції одна одної та по-своєму інтерпретувати якою вважалася ідея уніфікації. В одній варшавській газеті вийшла стаття, де від імені Головної сіоністської ради в Польщі варшавські сіоністи звинуватили галичан [49], що вони унеможливили процес інституційного об'єднання сіонізму, однак причин чому вони вийшли – вказано не було. Головний аргумент статті зводився до амбіцій локального патріотизму над інтересами загалу та небажання втратити вплив над «Керен хаєсод» та «Керен каємет».

Такі ствердження мали під собою важливі факти. Згідно зі звітами поліції лише у Станіславському воєводстві політична діяльність загальних сіоністів дійсно була зосереджена навколо роботи благодійних фондів, зокрема навколо поширення палестинських ідей [50, арк. 13] та сприяння еміграції [51, арк. 34 зв.]. Такі ж спостереження були властиві діяльності сіоністів в Перемишлі [248, s. 110]. Тобто, втративши пряму можливість контролювати ці питання, КСО втратила б головні методи комунікації з єврейським населенням, де за виборами 1928 р. організація отримала майже 26 тис. голосів [48, арк. 347], тому вони вдруге отримали сумарно переважну підтримку на виборах [134, s. 25].

Оскільки це рішення краківських і львівських представників було схвалене їхніми партійними радами, Головна сіоністська рада апелювала у статті до загалу єврейського населення. Таке звернення виглядало як спроба за допомогою публічного осуду змінити рішення галицьких сіоністів і змусити їх повернутися до складу ГСРП. Цілковиту вину за цей розкол повністю було покладено на галицьких представників, які вийшли з її складу після призначення Грюнбаума на місце голови (що порушувало встановлену норму, згідно з якою посли й сенатори не могли входити до складу ГСРП) [110, s. 4].

На звинувачення у протидії уніфікації загального сіонізму в Польщі були оприлюднені позиції обох галицьких організацій. Краківський комітет, опублікував своє пояснення подій уніфікації та головних питань непорозуміння. У їхньому зверненні були пояснені перешкоди об'єднання чотирьох сіоністських організацій. Зокрема те, що вихід краківських і львівських представників був спричинений організаційним порушенням з боку варшавських і віленських сіоністів [126, s. 2].

Леон Райх також розкритикував варшавське звернення, у якому всю вину було перекладено лише на галицьких представників. Так само як і краківська відозва, Райх описав свою точку зору про те яким мало бути об'єднання та яких сфер стосуватися. Він намагався показати, що саме амбіції Грюнбаума (до якого він очевидно непрямо звертається у цій статті декілька разів, як до керівника варшавських сіоністів) перевищували уявлення про те, на яких умовах мало відбутися об'єднання.

З роз'яснення Райха стає зрозуміло, що варшавські і галицькі сіоністи по-різному вбачали процес уніфікації і її кінцевий результат. Варшавські сіоністи говорили про національний Сейм, а у своєму зверненні Райх наводить іншу аналогію функціонування сіоністської мережі, звертаючись до традиції австрійського сіонізму, де Сіоністська організація Галичини мала свою автономію, та до поточної ситуації сіонізму в Румунії, де територіальна сіоністська організація зберігала свою власну структуру [121, s. 2].

На цьому обговорення уніфікації на шпальтах «Хвілі» припинився. Про неї іноді згадували, однак уніфікація перестала бути центральною темою дискусії надалі. Лише у 1927 р. на крайовій сіоністській конференції було підтверджено причини їхнього виходу зі складу ГСРП через спробу нав'язування диктату [132, s. 10].

Надалі позиція в середовищі КСО до питання уніфікації була неоднозначною. За необхідність єдиної організації висловлювалися представники молоді в 1925 і 1927 рр.: «Другий постулат – це уніфікація. Вже на початку хочемо звернути увагу, що настрої Конгресівки змінились.

Тамтешні сфери перед тим прагнули до уніфікації, наразі ставляться до неї неприхильно. Однак вважаємо, що розкол організації на ділянки є шкідливим для руху і стоїмо та позиції кінцевої уніфікації» [115, s. 8].

Якщо полишити організаційний рівень і неможливість прийти до єдиного розуміння, яким чином ГСРП має бути створена, лишається ще один важливий аспект, що світоглядно розділяв варшавських і галицьких сіоністів. Окрім амбіцій лідерів локальних сіоністських організацій, було неоднозначне ставлення до ідеї Єврейської агенції. Ця інституція мала консультувати британських чиновників в Палестині. Ігнорувати цей аспект не можна, адже питання про ставлення до Єврейської агенції було одним із ключових питань антагонізму в сіоністському середовищі з 1923 р. [86, s. 5].

Загалом ставлення до Єврейської агенції було проблемою, яка постійно викликала внутрішні протиріччя та політичні кризи в середовищі сіоністських організацій. Якщо в КСО була чітка позиція, й більшість в партійній раді цілковито підтримувала курс Вайцмана та його модель Єврейської агенції, то Сіоністська організація у Варшаві мала з цим проблеми, бо фракції «Ет лівнот» й «Аль гамішмар» не зуміли прийняти спільну резолюцію. Опозиційна точка зору Грюнбаума щодо розширення складу Єврейської агенції була головним каменем спотикання між різними сіоністами протягом років, що послаблювало управління рухом. Крім того, він критикував як політику англійського уряду, так і поступливість Вайцмана [30, s. 243].

Інтерес до уніфікації сіонізму в Польщі знову виник у 1928 р., і що цікаво, ця ініціатива виникла у колі львівських сіоністів. Цьому могло посприяти два важливі аспекти: втрата політичного і фактичного впливу в Єврейському клубі після нереалізованого польського-єврейського договору та необхідність знайти компроміс із молодим поколінням у власному середовищі. Зокрема цьому посприяла публічна підтримка львівської молоді ідеї уніфікації сіонізму в 1927 р. [115, s. 8].

Тому на наступному з'їзді у квітні 1928 р. у Лодзі планувалося обрати склад головної ради, куди б ввійшли голови трьох сіоністських організації –

Леон Райх, Оз'яш Тон та Леон Левіте [29, s. 99]. Цікавим є й те, що оновлене формулювання складу головної ради нагадувало пропозицію реструктуризації Єврейського клубу, яку блокували сіоністи Грюнбаума.

Таким чином, об'єднавши свої зусилля в новій інституції, три сіоністські організації ймовірно прагнули змінити становище Єврейського клубу не зверху, а ініціативою знизу. На зустрічі було прийнято ухвалу про об'єднання всіх сил польського сіонізму, яке мало упорядкувати відносини у Єврейському клубі [29, s. 114] та прийняти спільну програму розвитку Палестини [30, s. 236–237].

Таке становище уніфікації – постійні сутички – було результатом непорозумінь старшого покоління обох сіоністських організацій, де керівники тримали управління, і могли не зважати на самі тенденції в русі – як на локальному рівні серед молоді, так і на геополітичному. Єдиний фактичний успіх цих переговорів – це об'єднання слабкої Сіоністської організації у Вільно з варшавською.

Інша ситуація склалася із представниками галицьких сіоністів. Краківські сіоністи номінально визнавали вплив Варшави, однак зберегли автономність, проводили річну крайову конференцію, дотримувались відмінної парламентарної політики й не брали участі у спільних загальнопольських виборах в складі Блоку національних меншин. Сіоністська організація Східної Галичини залишалась єдиним осередком, який тим чи іншим способом не був пов'язаний з сіоністською організацією у Варшаві. Таку політичну стійкість можна пояснити сильним впливом керівного складу ексекютиви, адже в самій організації ідею уніфікації сіонізму підтримувало молоде покоління й радикальна фракція.

Аналіз ідеології східногалицького сіонізму показав, що формування власного політичного дискурсу не суперечило загальній лінії сіоністського руху, однак питання вирішення організаційного існування стало ключовим і проблемним. Попри необхідність сформувати сильний національний

осередок, галицькі сіоністи відмовилися поступатися власними уявленнями про сфери впливу в нових умовах співіснування.

Як показав досвід переговорів протягом 1920–х рр., ані краківська, ані львівська сіоністські організації не прагнули поступатися власним впливом. Поряд із тим, вплив сіоністського руху після 1926 р. поступово спадав, і в 1930–х рр. вже було важко говорити про ті самі успіхи в національному русі. Це було наслідком важливих геополітичних наслідків, зумовлених економічною кризою, новими регулюваннями еміграції до Палестини та загостренням політичної риторики. Однак, як показав час, в 1937 р. сіоністський рух в Польщі залишався на тій самій організаційній стадії [76, s. 1], що й в 1925 р. – декларативні інтенції об'єднатися заради кращої координації формування модерної національної свідомості серед польських євреїв не перейшли на рівень практики, залишаючись у теоретичному полі обговорення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4

Здійснений контекстуальний аналіз різних рівнів діяльності КСО протягом 1918 – 1929 рр. дає можливість констатувати, що львівські сіоністи були найбільшою єврейською модерною політичною силою в Східній Галичині, яка не лише декларувала, а й системно створювала способи підтримки комунікації зі своїми прихильниками. У дослідженні було виявлено, що КСО здобула найбільшу прихильність, зокрема через вчасне реагування на критично важливі суспільні події під час війни, та сприяла відновленню економічного стану населення, заклала основи для формування системи єврейської кооперативи.

Вивчивши основні аспекти діяльності КСО в політичній, економічній та культурній сферах, можна констатувати, що львівські сіоністи створили найбільшу підтримку для місцевого населення в умовах націоналізуючої політики польської держави. Разом із системною підтримкою місцевого населення, КСО поширювала ідеї єврейської світської модерної ідентичності.

У дослідженні доведено, що діяльність КСО системно сприяла формуванню нової культурної сфери: відкриття приватних єврейських шкіл (початкових та професійних), розвиток нових культурних традицій. Власне вище перераховані ідейні та практичні кроки були можливі через стійкий політичний авторитет КСО, який вона здобула внаслідок світоглядної трансформації єврейського суспільства після розпаду Австро-Угорщини та хвиль насильства 1918 – 1919 рр. КСО акумулювала широку підтримку серед населення, що дозволило її представникам в різний час формувати власний політичний дискурс, як на парламентському рівні, так і на місцевому, де КСО поступово здобували більше представництва під час місцевих виборів.

На завершення було досліджено місце КСО в ключовій проблемі сіоністського руху в Польщі, а саме – в уніфікації сіонізму в міжвоєнний період ХХ ст. Зокрема в цьому розділі було проаналізовано головні аспекти,

які стримували реалізацію цієї потрібної ідеї. Адже через постійну кризу в Єврейському клубі в єврейському суспільстві існувала нагальна потреба створити єдиний координаційний центр польського єврейства, який міг би стати альтернативним інститутом комунікації з польською владою. Тому об'єднання всіх сіоністських осередків мало б посилити загальний сіонізм в Польщі, де головна проблема єврейської політики полягала у надмірній фрагментації політичних партій. Попри таку потребу КСО відмовилася від завершення процесу уніфікації руху. Таким чином лідери львівських сіоністів змогли втримати вплив в регіоні, однак цілковито перекреслили перспективу створення спільного політичного центру для всього польського єврейства.

ВИСНОВКИ

У дослідженні висвітлено історію КСО Східної Галичини в 1918 – 1929 рр. і доведено її ключову роль у трансформації суспільства галицьких євреїв та у формуванні модерної єврейської ідентичності.

Проаналізувавши причини появи національного руху єврейської світської молоді, було встановлено, що виникнення єврейського націоналізму в Галичині було зумовлено суспільно-політичними трансформаціями Австро-Угорської імперії. Цьому сприяли невдалі ліберальні реформи після 1867 р., розвиток культурно-освітніх єврейських товариств та політизація світської єврейської молоді, яка не підтримала ідеї асиміляції в польську чи німецьку культури. Створивши в 1892 р. першу політичну партію національного характеру, ранні єврейські націоналісти запропонували програму, що мала вирішити єврейське питання через формування світської модерної ідентичності.

Встановлено, що окрім внутрішніх чинників Габсбурзької імперії, які сприяли формуванню та кристалізації політичної програми галицьких сіоністів, ключова роль у становленні масового модерного сіоністського руху належала наслідкам Першої світової та польсько-української воєн, зокрема тим, які цілковито підірвали звичний суспільний лад міжетнічних відносин. Ключовими подіями були: розорення місцевого єврейського населення під час російської окупації, відсутність державних інститутів захисту, хвиля антиєврейських погромів в провінції та особливо у Львові. Члени КСО активно долучалися до найважливіших суспільних процесів і сприяли підтримці населення фінансовою та благодійною допомогою, а згодом першими заснували представницький орган – Єврейську національну раду. Ці дії сприяли тому, що під час кожних наступних виборів до органів влади львівські сіоністи отримували значну підтримку, яка забезпечувала їм доступ механізмів реалізації власної політичної програми.

Сформувати стійку інституційну структуру львівські сіоністи зуміли лише після 1919 р. Галицький осередок розділювався на дві організації – львівських та краківських сіоністів, які проводили самостійну політику та мали кожна власний територіальний простір діяльності. Саме тоді КСО набула рис модерної політичної сили, її організаційна мережа була найбільш розвиненою на місцевому рівні, порівнюючи з іншими єврейськими модерними партіями; також її члени проводили регулярно політичну діяльність на різних рівнях комунікації з місцевим населенням; сприяла розвитку різних модерних інституцій для підтримки економічного та культурного стану єврейського населення.

Встановлено, що поступовий політичний процес залучення широкого кола населення протягом австрійського періоду змінився необхідністю самовираження. Забезпечений новими нормами міжнародного права процес здобуття бездержавних націй права на самоврядування став головним прецедентом створення інститутів самоуправління. Реалізація цієї ідеї стала можливою внаслідок падіння Австро-Угорської імперії та виникнення політичного вакууму, де кожна національна меншина декларувала право на самовизначення.

Виникнення Єврейських національних рад значною мірою було пов'язане із діяльністю львівських сіоністів протягом війни. Зокрема їм вдалося прийняти основи подальшого розвитку єврейської нацменшини в Галичині з ідеєю формування модерної світської ідентичності, здобути прихильність серед місцевого населення та забезпечити мінімальні можливості самоврядування протягом декілька місячного періоду польсько-української війни. Після ліквідації цих інститутів польською владою, програму розвитку єврейського суспільства продовжували втілювати львівські сіоністи протягом 1920–х рр.

У процесі дослідження було встановлено основні аспекти розвитку та трансформації східногалицького сіонізму в ідеологію. Виникнення єврейського національного руху в Галичині було ідейною відповіддю місцевої

молоді на стан суспільства в провінції. Сформувавши власну політичну програму, львівські єврейські націоналісти вбачали нагальну потребу змінювати життя євреїв у провінції, і лише частково врахували місце Палестини в майбутніх планах.

Через декілька років, коли відбувся сплеск інтересу до ідеї Герцля, львівські єврейські націоналісти підтримали необхідність створити спільний центр для відновлення єврейської держави. Тому, наприкінці ХІХ століття відбувся подальший синтез діаспорного націоналізму, сформованого в 1892 р., з прийнятою в 1897 р. Базельською програмою. Загалом попри те, що плани Герцля і бачення львівських сіоністів мали різні оцінки стану єврейського питання, галицький сіонізм продовжував тяжіти до центру у Відні.

Теоретичне поєднання двох програм набуло нового виміру – практичного – лише після Першої світової війни. Крайова політика львівських сіоністів, сформована протягом австрійського періоду, набула нового схвалення і реалізації в міжвоєнний період ХХ ст. Власне наслідки Першої світової війни та нове політичне середовище вперше зумовили системне впровадження політичної програми 1892 р., що можна спостерігати протягом всього міжвоєнного періоду ХХ ст.

Після завершення війни КСО вдалося проводити самостійну політику протягом 1920–х рр., в тому числі через розбудову структури організації по всій Східній Галичині. КСО розвинула дієву та функціональну ієрархію, що вирізняло її від інших політичних сил, які були менш кількісно представлені у віддалених містечках.

Створена структура мала жорстку організацію управлінського та політичного процесу, що забезпечило стійкість КСО та зберігало від потенційних розколів (після того, як із середовища загальних сіоністів відкололися ліві) та внутрішніх криз (які існували перманентно, зокрема через погляди радикальних сіоністів та сіоністів-ревізійоністів). КСО мала продуману комунікацію своєї ідеології з місцевим єврейським населенням. Порівняння кількісної репрезентації комітетів КСО та інших єврейських політичних

партій на місцевому рівні доводить, що КСО була найбільшою політичною силою в регіоні серед єврейських модерних партій.

Одночасне існування численних сіоністських організацій у відновленій II Речі Посполитій стало результатом декількох факторів, зокрема територіальної та ідеологічної роздробленості сіоністів перед 1914 р. Відносини КСО з іншими сіоністськими організаціями визначалися необхідністю захисту власної політичної програми та організаційної мережі.

Протягом всього міжвоєнного періоду XX ст. львівські сіоністи відстоювали власну незалежну позицію, не поступалися ідеологічними принципами (які можна окреслити як східногалицький сіонізм, що поєднував в собі аспекти герцлівського сіонізму, культурного сіонізму, діаспорного націоналізму та австрійського лібералізму), не йшли на політичні компроміси та захищали власну мережу впливу в Східній Галичині, навіть ціною відмови від об'єднання загальних сіоністів в Польщі.

Про ведення самостійної політичної діяльності львівськими сіоністами свідчили такі аспекти як: відмінні публічні дискурси стосовно вирішення головних питань єврейського та сіоністського існування в Польщі та в Палестині, відмінна інтерпретація головних подій в сіоністському русі, різне бачення співіснування держави та єврейської нацменшини, системна реалізація політичної програми, прийнятої в 1892 р.; сприяння розвитку модерних світських інституцій в єврейському суспільстві; небажання поступатися важливою сферою впливу – палестинською політикою, та відмова від уніфікації сіоністського руху під проводом варшавського центру.

Аналіз повоєнного стану галицького єврейства дозволив констатувати найбільш ефективну роботу львівських сіоністів серед місцевих політичних сил. Таке спостереження дає підстави вважати, що роль і значення КСО у процесі для мобілізації єврейського суспільства було вагомим і помітним на рівні практики.

Діяльність КСО у 1920–х рр. показала, що львівські сіоністи системно сприяли змінам в середовищі єврейського суспільства Східної Галичини, а з

іншого боку утримували найвищу підтримку серед населення (зокрема вибори до місцевих органів влади та парламенту 1919, 1922, 1924 та 1928 рр. показують найбільшу підтримку серед всіх модерних єврейських політичних рухів).

Разом із високою підтримкою серед населення та широкою політичною програмою, члени КСО намагалися сприяти змінам у єврейському середовищі, створюючи нові освітні, професійні та фінансові інституції. На рівні практики жодна інша політична сила не мала такої системної діяльності, яка б відображалася в суспільстві та давала б нові форми підтримки та розвитку місцевому єврейському населенню.

Дослідження міжнаціональної політики дозволило констатувати, що націоналізуюча політика урядів сприяла тому, що кожна нацменшина, яка не приймала ідеї колонізації, самостійно розвивала власну систему національної підтримки. У цій перспективі КСО стала одним з активних учасників розвитку економічної та культурно-освітньої сфери в галицькому суспільстві, де через нові закони та обмеження нацменшини все більше втрачали підтримку з боку держави. Опіраючись на свою політичну програму, львівські сіоністи змогли системно розвивати економічну сферу, забезпечуючи місцеве населення підтримкою, зокрема кредитними спілками, професійними курсами, фермами, банком та ремісничою школою у Львові.

Всі ці ініціативи були відповіддю на дискримінаційну політику польських урядів. Ще одним проявом підтримки місцевого єврейства було створення національної системи виховання молодого покоління. КСО створювала умови для зміцнення національної ідентичності через відкриття приватних шкіл, курсів, бібліотек та цілком нових культурних проєктів (товариств, фестивалів, світських свят та символів).

Встановлено, що парламентська діяльність львівських сіоністів протягом 1922 – 1929 рр. мала важливе значення на формування польсько-єврейської політики. Здобуваючи щоразу найбільшу підтримку серед єврейських модерних партій на виборах до парламенту, КСО вела самостійну політику з

метою реалізації гарантованих міжнародною системою прав нацменшин. Бувши найбільшою фракцією з-поміж всіх єврейських угруповань у Сеймі та Сенаті, КСО протягом короткого часу свого керівництва в Єврейському клубі (1922 – 1925 рр.) намагалася дійти до порозуміння з польськими урядами та досягнути способів реалізації обіцяного договору національно-культурної автономії.

Це все відбувалося в умовах, коли дії уряду суперечили як новому міжнародному праву (на яке опиралися львівські сіоністи), так і раціональному існуванню економіки країни. Попри націоналізуючі заходи з боку польської влади, львівські сіоністи прагнули здобути поступки, які б забезпечили легальне та фінансове поле для формування модерної національно-культурної основи існування польського єврейства.

Втративши свій фактичний вплив на формування офіційної єврейської політики після невиконання урядом угоди 1925 р., лідери КСО ще певний час намагалися створити альтернативний центр впливу до радикальних варшавських сіоністів.

У дослідженні доведено, що КСО була головним серед модерних єврейських рухів агентом змін у традиційному середовищі Східної Галичини. Протягом досліджуваного періоду (1918 – 1929 рр.) КСО здобула та утримувала найбільший вплив серед галицького єврейства на різних рівнях – від парламентського до місцевого. Про стійкий вплив політичної діяльності КСО в єврейському середовищі також свідчило існування протягом міжвоєнного періоду ХХ ст. різних модерних інститутів під її егідою, які формували основу для виховання модерної єврейської ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I

Архівні матеріали

The Central Zionist Archives in Jerusalem (Центральний сіоністський архів в Єрусалимі)

1. A14/16. Leon Reich Archive. Protokoll der Sitzung. Sitzung der Pogromkommission. 1919.
2. A14/21. Letter from S.C.Lamport to Leon Reich, June 26, 1925.
3. A14/22. Телеграма з Коломиї до посла Леона Райха.
4. A14/22. Телеграма з Нью-Йорка до Леона Райха.
5. A14/23. Rezolucje polityczne i gospodarcze. Referat Dra Reicha.
6. A14/3. Marion Weinstein, Dr. Leon Reich, Jewish Statesman, Here on First Visit to America. The Day. New York, October 11, 1925.
7. CZA 184. Hilfsaktion fur die Opfer des Pogrome in Galizien, Polen und Rusland wahrend 1918-1919.
8. F 3/4. Różne. Statut Centralnego Zydowskiego komitetu Ratunkowego we Lwowie.
9. Z3/126. Erste judische Welthilfs konferenz, 1920.
10. Z3/640. Лист А.Гантке до копенгагенського бюро, Büro Kopenhagen, 4. Dezember 1916.
11. Z3/812. Statut organizacji galicyjskich syjoistow
12. Z4/40947. Kurzer Bericht über dem Stand der Zionistischen Organisation Galiziens. 09 September 1919.
13. Z4/40947. Organization Dept. to Central Zionist Committee, Bernstein 9 St. Lemberg, 2 December 1919.

14. Z4/40947. Von der Executive der Zionistischen Organisation in Ostgalizien an Das Aktions Comite des Zionistischen Organisation (London) 27 Mai 1920.
15. Z4/42696. Zjazd Org. Hitachdut wschodniej Małopolski, 1926.
16. Z4/42696. Z uchwał Rady Partyjnej.

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

(Архів нових актів у Варшаві)

17. Zesp.103. Akta Floriana Sokołowa. Sygn. 10. Praktyka adwokacka i radcowska, m.in.. w Amerykańskim Zjednoczonym Komitecie Rozdzielczym dla Żydów Ofiar Wojny w Warszawie,1918-1919, 1929. Joint Distribution Committee.
18. Zesp. 480. Konsulat Generalny RP w Monachium 1920-1939. Sygn. 143. Mniejszość niemiecka i żydowska w Polsce, 1924-1927.
19. Zesp. 38. Centralna Agencja Polska w Lozannie [1906] 1915-1919. II. Pudła wycinków prasowych. Sygn. 246. Żydzi, 1919. Times. The Jews a Nation. Demands formulated at Prague Congress. 17.I.1919
20. Zesp. 38. Centralna Agencja Polska w Lozannie [1906] 1915-1919. II. Pudła wycinków prasowych. Sygn. 246. Żydzi, 1919. Times. Zionist Claims at Paris. 10. II. 1919.
21. Zesp. 38. Centralna Agencja Polska w Lozannie [1906] 1915-1919. II. Pudła wycinków prasowych. Sygn. 246. Żydzi, 1919. Gazeta Polska. Falsze o pogromach w Galicyi. 09.05.1918.
22. Zesp. 1185. Urząd Wojewódzki we Lwowie 1919-1939. Sygn. 974/1. Wydział Bezpieczeństwa Publicznego.
23. Zesp. 1185. Urząd Wojewódzki we Lwowie 1919-1939. Sygn. 974/4. Wydział Bezpieczeństwa Publicznego.
24. Zesp. 1185. Urząd Wojewódzki we Lwowie 1919-1939. Sygn. 974/5. Wydział Bezpieczeństwa Publicznego.

25. Zesp. 1185. Urząd Wojewódzki we Lwowie 1919-1939. Sygn. 974/7. Wydział Bezpieczeństwa Publicznego.
26. Zesp. 453 Poselstwo RP w Wiedniu. Sygn.523. Mniejszości w Polsce i poza jej granicami: Niemcy, Żydzi i Ukraińcy, 1921-1937.
27. Zesp. 453 Poselstwo RP w Wiedniu. Sygn.525. Mniejszości w Polsce i poza jej granicami: Niemcy, Żydzi i Ukraińcy, 1921-1937.
28. Zesp.9 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1918-1939. Sygn.956. Wydział Narodowościowy: organizacje i prasa mniejszości narodowych, wyznania – przeglądy prasy, sprawozdania,1926-1939.
29. Zesp.9 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1918-1939. Sygn.958. Wydział Narodowościowy: organizacje i prasa mniejszości narodowych, wyznania – przeglądy prasy, sprawozdania,1926-1939.
30. Zesp.9 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1918-1939. Sygn.959. Wydział Narodowościowy: organizacje i prasa mniejszości narodowych, wyznania – przeglądy prasy, sprawozdania,1926-1939.
31. Zesp.9 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1918-1939. Sygn.962. Wydział Narodowościowy: organizacje i prasa mniejszości narodowych, wyznania – przeglądy prasy, sprawozdania,1926-1939.

Центральний Державний Історичний Архів у Львові (ЦДІАЛ)

Ф.338. Крайова сіоністська організація, м.Львів

Оп. 1

32. Спр. 2. Statut Stowarzyszenia p.n. Krajowa Organizacja Sjonistyczna z siedzibą we Lwowie.
33. Спр. 4. КСО у Львові. Постанови партійної ради. 1921.
34. Спр.15. Протоколи засідань виконавчого комітету. 1923.
35. Спр.33. Sprawozdanie Egzekutywy Organizacji Syonistycznej dla Wsch.Galicyi. 1921-1922.
36. Спр.34. Звіт про діяльність виконавчого комітету. 1929 – 1931.

37. Спр.72. Протоколи засідання III – IV крайової конференції сіоністів у Львові.
38. Спр.74. Переписка з дирекцією поліції у м.Львові про скликання конференцій і мітингів. 1921 – 1923.
39. Спр. 75. Звіт про діяльність крайової конференції. 1926 – 1932.
40. Спр.164. Статті, оголошення, повідомлення, надіслані до редакції «Хвилі» для опублікування та листування в цій справі. 1927.
41. Спр.181. Вияснення відносин між КСО і партійною пресою.
42. Спр.904. Біографія голови президіума Виконавчого комітету сіоністської організації Еміля Шморак.
43. Спр.905. Біографія Леона Райха.

Ф.342. Організація сіоністської молоді "Ахва" (Братерство), Львів

Оп. 1.

44. Спр.14. Листування з товариством опіки над халуцями "Езра" у Львові про навчання молоді, співробітництво в деяких напрямках 1936 – 1937 рр.

Ф.457. Товариство освіти єврейської молоді "Nechalus", 1920 – 1939 рр.

Оп. 1

45. Спр.6. Листування з місцевими комітетами та членами та ін. сіоністських організацій про сільськогосподарську практику, збір членських внесків, 1925 – 1939.

Державний Архів Львівської області (ДАЛО)

Ф. 110. Львовское городское староство

Оп. 1

46. Спр.975. Львовское городское староство, общественно-политический отдел. Подотдел по делам товариществ и союзов.

Оп. 4

47. Спр.124. Львовское городское староство, общественно-политический отдел по делам товариществ и собраний. Донесения Воеводскому управлению во Львове о наличии и количестве во Львове еврейских общественно – политических организаций.

Державний Архів Івано-Франківської області (ДАІФО)

Ф.6. Станіславське повітове староство, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства

Оп. 2

48. Спр.296. Станиславское поветовое староство. Статистические сведения государственной полиции о результатах голосования в польский сейм и сенат созыва 1928 года.

Ф.226. Прокуратура Станіславського окружного суду, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства

Оп. 1

49. Спр.8. Прокуратура Станиславовского окружного суда. Сведения Министерства внутренних дел о наличии еврейских политических партий и организаций в Польше за I полугодие 1926 года.

50. Спр.10. Прокуратура Станиславовского окружного суда. Месячный отчет воеводского управления госполиции о деятельности политических партий и организаций на территории повета.

51. Спр.12. Прокуратура Станиславовского окружного суда. Месячные отчеты Станиславовского воеводского управления о политической обстановке в воеводстве за январь – апрель 1927 года.

II

Опубліковані джерела

52. Adolf Stand. *Chwila*. 1919. № 339. S. 1.
53. Ambasador Morgentau w Stanisławowie. *Chwila*. 03.09.1919. № 231. S. 2.
54. Bendow J. Der Lemberger Judenpogrom, November 1918 – Jänner 1919. Wien – Brünn, 1919. 167 s.
55. Bienenstock M. Stosunek Standa do Herzla. *Chwila*. 1920. № 530. S. 8.
56. Blok mniejszości narodowych. *Chwila*. 1922. № 1250. S. 1–2.
57. Blokzyl M. Poland, Galicia and the Persecutions of the Jews at Lemberg. [б.д.], 102 p.
58. Cele żydowskiego ruchu rzemieślniczego. *Chwila*. 1924. № 1778. S. 4.
59. Chwila Akademicka. Po Radzie Partyjnej. *Chwila*. 1927. № 2747. S. 7.
60. Cohen I. My mission to Poland (1918-1919). *Jewish Social Studies. Indiana University Press*. 1951. Vol. 13. No. 2. P. 149-172.
61. Delegat Joint Distr. Com. We Lwowie. *Chwila*. 1919. № 311. S. 3.
62. Do ludności żydowskiej Lwowa! *Chwila*. 1922. № 1224. S. 1.
63. Do ludu żydowskiego! *Chwila*. 1924. № 1838. S. 1.
64. Do Społeczeństwa żydowskiego. *Chwila*. 1924. № 1837. S. 5.
65. Do wszystkich Żydów! *Chwila*. 1924. № 2019. S. 3.
66. Dokoła odbudowy gospodarczej żydostwa wschodniego. *Chwila*. 1928. № 3178. S. 10–11.
67. Dookoła przemysłu i handlu włókienniczego. *Chwila*. 1927. № 2107. S. 4.
68. Doroczna Konferencja Krajowa Org. Sjon. Wsch. Małopolski. *Chwila*. 1924. № 2060. S. 2.
69. Dr.Gersyon Zipper. *Chwila*. 1921. № 1021. S. 1.
70. Dr.Gerszon Zipper – dla Ż.F.N. *Chwila*. 1926. № 2784. S. 6.
71. Działalność Centralnego żydowskiego Komitetu Ratunkowego. *Chwila*. 1928. № 3194. S. 9.

72. Działalność żydowskiego komitetu ratunkowego. *Chwila*. 1919. № 109. S. 3.
73. Events in 5679. *American Jewish Year Book*. (June 1, 1918. to May 31, 1919). NY: Springer. 1920. Vol. 21. 302 p.
74. Evidence of pogroms in Poland and Ukrainia: documents, accounts of eye-witnesses, Proceedings in Polish Parliament, Local Press etc. New York, 1919. 190 p.
75. Ilu emigrantów daje miesięcznie Małopolska Wschodnia i udział Żydów w emigracji. *Chwila*. 1925. № 2342. S. 5.
76. Insler A. Syjonistyczny paradox. *Nasza Opinia*. 1937. № 79. S.1.
77. Insler A. Uniwersytet w Jerozolimie a Żydostwo małopolske. *Chwila*. 1925. № 2172. S. 8.
78. Insler A. Gerszon Zipper. *Almanach i leksykon Żydostwa polskiego/* pod red. R. Goldberger. Lwów: nakł. Hermana Dikera; Odbito w Nowej Drukarni Lwowskiej, 1938. T. 2. S. 270–313.
79. Jubileusz Żyd. Funduszu Narodowego. *Chwila*. 1926. № 2777. S. 4.
80. Kaf Tamuz. *Chwila*. 1924. № 1920. S. 1.
81. Katastrofa gospodarcza żydostwa polskiego. *Chwila*. 1926. № 2657. S. 2.
82. Komunikat. *Chwila*. 1922. № 1280. S. 1.
83. Komunikat. *Chwila*. 1924. № 1796. S. 6.
84. Konferencja propalestyńska żydostwa polskiego odbędzie się w b.r. *Chwila*. 1925. № 2148. S. 3.
85. Korkis A. Jakim być powinien program młodzieży żydowskiej. *Almanach i leksykon Żydostwa polskiego/* pod red. R. Goldberger. Lwów: nakł. Hermana Dikera; Odbito w Nowej Drukarni Lwowskiej, 1938. T. 2. S. 9–29.
86. Krajowy zjazd organizacyi syjonistycznej w Polsce. *Chwila*. 1923. № 1539. S. 5.
87. Kupiectwo lwowskie wobec Banku Polskiego. *Chwila*. 1924. № 1784. S. 3.
88. List z Stanisławowa. *Chwila*. 1919. № 151. S. 4.
89. List z Stanisławowa. *Chwila*. 1919. № 169. S. 3.
90. List z Stryja. *Chwila*. 1919. № 143. S. 4.

91. List ze Stryja. *Chwila*. 1919. № 313. S. 5.
92. Malz D. Adolf Stand (Wspomnienia). *Almanach i leksykon Żydostwa polskiego*. Lwów: nakł. Hermana Dikera; Odbito w Nowej Drukarni Lwowskiej, 1937. T. 1. S. 61–64.
93. Malz D. Pierwszy redaktor «Chwili». *Chwila*. 1924. № 1733. S. 7.
94. Mowa kandydatcka dr. Leona Reicha. *Chwila*. 1922. № 1316. S. 4.
95. Mowa pos. Dr. Reicha w dyskusji budżetowej na posiedzeniu Sejmu dnia 31.5.1928. *Chwila*. 1928. № 3304. S. 2.
96. Mowa pos. Dr. Reicha w dyskusji budżetowej na posiedzeniu Sejmu dnia 31.5.1928. *Chwila*. 1928. № 3305. S. 2.
97. O autonomię narodową. *Chwila*. 1919. № 12. S. 1.
98. O jedność opinii sjonistycznej. *Chwila*. 1924. № 2066. S. 1.
99. O odbudowę gmin żydowskich. *Chwila*. 1924. № 1815. S. 1.
100. O ogólną organizację żydostwa polskiego. *Chwila*. 1921. № 744. S. 2
101. Obrady krajowej konferencji syonistycznej. *Chwila*. 1920. № 423. S. 2-3.
102. Ogólny zjazd sjonistów w Polsce. *Chwila*. 1925. № 2097. S. 4.
103. Ordynzycya wyborcza a Żydzi. *Chwila*. 1922. № 1240. S. 4.
104. Otwarcie Banku żydowskiego. *Chwila*. 1928. № 3492. S. 2.
105. Parnas H. O program gospodarczy dla Żydów w Polsce. *Nasza Opinia*. 1937. № 73. S. 6.
106. Parnas H. O program gospodarczy dla Żydów w Polsce. *Nasza Opinia*. 1937. № 74. S. 8.
107. Perspektywy pracy palestyńskiej. *Chwila*. 1919. № 12. S. 2.
108. Pierwsze posiedzenie konferencji syonistycznej. *Chwila*. 1920. № 421. S. 2.
109. Po konferencji sjonistów polskich. *Chwila*. 1925. № 2081. S. 2.
110. Po rozłamie w Radzie Naczelnej Org. Sjon. w Polsce. *Chwila*. 1926. № 2632. S. 4.
111. Posiedzenie Rady Naczelnej Sjonistycznej we Lwowie. *Chwila*. 1925. № 2095. S. 5.
112. Posiedzenie Rady Partyjnej. *Chwila*. 1923. № 1372. S. 6.

113. Posiedzenie Rady Partyjnej. *Chwila*. 1924. № 1817. S. 3.
114. Posiedzenie Syoniskiej Rady Partyjnej we Lwowie. *Chwila*. 1924. № 1983. S. 3.
115. Postulaty młodzieży na Konferencji krajowej. *Chwila*. 1927. № 2953. S. 8.
116. Przed otwarciem Banku Żydów Małop. *Chwila*. 1928. № 3326. S. 9.
117. Przygotowania do Zjazdu propalestyńskiego Żydostwa polskiego. *Chwila*. 1925. № 2155. S. 4.
118. Rada partyjna org. sjon. a platforma wyborcza. *Chwila*. 1927. № 3132. S. 2.
119. Reich L. Mniejszości narodowe. *Chwila*. 1929. № 3674. S. 2.
120. Reich L. Nastroje i systemy. *Chwila*. 1925. № 2215. S. 1.
121. Reich L. O jedność syjonistycznej w Polsce (w odpowiedzi na odezwę t.zw. Rady Naczelnej). *Chwila*. 1926. № 2641. S. 2.
122. Reich L. Pokój wersalski – ochrona mniejszości narodowych. *Chwila*. 1929. № 3694. S. 2.
123. Reich L. Program pracy najbliższej. *Chwila*. 1921. № 990. S. 1–2.
124. Reich L. W dniu konskrypcji. *Chwila*. 1921. № 970. S. 1.
125. Rozenzweig J. Leon Reich. *Almanach i leksykon Żydostwa polskiego/* pod red. R. Goldberger. Lwów: nakł. Hermana Dikera; Odbito w Nowej Drukarni Lwowskiej, 1938. T. 2. S. 381–383.
126. Sjoniści krakowscy przeciw odezwie warszawskiej. *Chwila*. 1926. № 2641. S. 2.
127. Skandal wyborczy w Kolomyji. *Chwila*. 1924. № 1973. S. 3.
128. Sprawozdanie Egzekutywy Organizacji Syjonistycznej dla Wschodniej Galicyi. *Chwila*. 1922. № 1213. S. 4.
129. Sprawozdanie Egzekutywy Organizacji Syjonistycznej dla Wschodniej Galicyj. *Chwila*. 1922. № 1209. S. 4.
130. Sprawozdanie Egzekutywy Organizacji Syjonistycznej dla Wschodniej Galicyi. *Chwila*. 1922. № 1210. S. 4.
131. Sprawozdanie Krajowej egzekutywy organ. syon. za czas od lipca 1922. *Chwila*. 1923. № 1684. S. 4.

132. Sprawozdanie. Stosunek do Rady Naczelnej. *Chwila*. 1927. № 3091. S. 10.
133. Streit L. Kasy bezprocentowych zaliczek w b.Galicji z przed slukunastu lat. *Nasza Opinia*. 1937. № 123. S. 10.
134. Stronnictwa i Związki Polityczne w Polsce. / opr. A. Bełcikowska. Warszawa : Plac Trzech Krzyży, 1925. 1086 s.
135. Stronnictwa żydowskie w Królestwie Polskiem (zarys informacyjny). / [b.a.]. Piotrków : Nakładem Wiadomości Polskich, 1918. 29 s.
136. Stupp A. Dzień młodzieży syjonistycznej. Jom – hanoar. *Chwila*. 1927. № 2801. S. 7.
137. Światowa Centrala Ż.F.N. o pracy na połu Keren Kajemeth w wchodniej Małopolsce. *Chwila*. 1924. № 1892. S. 7.
138. Syjonistyczna konferencya krajowa. *Chwila*. 1920. № 421. S.1.
139. Syjonizm herclowski. *Chwila*. 1919. № 8. S. 2.
140. The Jews in the Eastern War Zone. New York: The American Jewish Committee, 1916. 120 p.
141. Tikwat Zion, Komitetu pracy i związku «Makabea»: Z ruchu wyborczego. *Chwila*. 1922. № 1301. S. 3.
142. Trzy listy Adolfa Standa. *Chwila*. 1926. № 2774. S. 7.
143. Upadek przemysłu garbarskiego i warsztatów szewskich w Wsch. Małopolsce. *Chwila*. 1925. № 2100. S. 4.
144. Ustawodawstwo i zarządzenia gospodarcze w roku 1924 a Żydzi. *Chwila*. 1925. № 2086. S. 3–4.
145. W rocznicę zgonu błp. Dra Gerszona Zippera. *Chwila*. 1923. № 1668. S. 1.
146. Walne Zgromadzenie «Gmilath Chesed». *Chwila*. 1929. № 3513. S. 15.
147. Walne Zgromadzenie «Kola Kob. Ży» we Lwowie. *Chwila*. 1927. № 2828. S. 12.
148. Walne Zgromadzenie Żyd. Centr. Komitetu Rarunkowego. *Chwila*. 1924. № 1772. S. 4.
149. Wieści z Stryja. *Chwila*. 1919. № 26. S. 3.
150. Wybory do zarządu gminy żyd. w Tarnopolu. *Chwila*. 1924. № 1874. S. 2.

151. Wybory w Galicyi Wschodniej pod znakiem pytania. *Chwila*. 1922. № 1275. S. 1
152. Wyjazd dr Reicha do Ameryki. *Chwila*. 1919. № 247. S. 3.
153. Wymiar podatku obrotowego za drugie półrocze 1923 – jedna fatalna pomyłka. *Chwila*. 1924. № 1815. S. 5.
154. Wynik wyborów do gmin żydowskich na prowincji. *Chwila*. 1924. № 1854. S. 1.
155. Wywiad z drem Reichem. *Chwila*. 1920. № 353. S. 1.
156. Z działalności Centr. Żyd. Komitetu Ratunkowego we Lwowie. *Chwila*. 1927. № 2862. S. 6.
157. Z działalności Centr. Żyd. Komitetu Ratunkowego we Lwowie. *Chwila*. 1927. № 3018. S. 10.
158. Z działalności Central. Żyd. Komitetu Ratunk. *Chwila*. 1928. № 3199. S. 13.
159. Z Kolomyi. *Chwila*. 1919. № 7. S. 4.
160. Z komisji lokalnej K.K.L. we Lwowie. *Chwila*. 1927. № 3119. S. 8.
161. Z ruch wyborczego. *Chwila*. 1922. № 1302. S. 3.
162. Z ruchu syonistycznego w kraju. *Chwila*. 1922. № 1102. S. 5.
163. Z syonistycznej konferencji krajowej. Tezy ekonomiczne Dra. E.Sommersteina. *Chwila*. 1920. № 427. S. 2.
164. Zjazd narodowo-żydowskich mandatarynszy. *Chwila*. 1922. № 1156. S. 2.
165. Zjazd żydowskich Rad Narodowych ze wschodniej Galicyi w Stanisławowie. *Chwila*. 1919. № 1. S. 4.
166. Znaczenie syonizmu kulturalnego. *Chwila*. 1919. № 7. S. 3.
167. Zwycięstwo sprawiedliwości. *Chwila*. 1925. № 2111. S. 5.
168. Żydowska mozaika polityczna w Polsce 1917 – 1927 / pod red. Cz. Brzoza. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2003. 291 s.
169. Żydz! *Chwila*. 1922. № 1282. S. 1.
170. Żydz! *Chwila*. 1922. № 1312. S. 1.
171. Z życia Adolfa Standa. *Chwila*. 1919. № 339. S. 2.

172. Фан Р. Історія єврейської національної автономії в період Західно-Української Республіки. Львів: Україна Модерна, Манускрипт. 2019. 270 с.

Наукова література

173. A History of Peace Conference of Paris / ed. by H.W.V.Temperley London: Oxford University Press, 1920. Vol. I. 566 p.
174. Bacon G.C. The Politics of Tradition Agudat Yisrael in Poland, 1916 – 1939. Jerusalem: The Magnes Press, The Hebrew University, 1996. 330 p.
175. Bałaban M. Żydzi w Austrii za panowania cesarza Franciszka Józefa I: ze szczególnym uwzględnieniem Galicyi 1848 – 1908. Lwów: nakł. Księgarni A. Staudacher, 1909. 36 s.
176. Ben – Israel H. Zionism and European Nationalism. Comparative Aspects. *Israel Studies*. 2003. Vol.8. №.1. P. 91-104.
177. Black E.C. Lucien Wolf and the Making of Poland: Paris, 1919. *Polin: From Shtetl to Socialism*. Oxford, 1993. P. 264–295.
178. Blokker P. Confrontations with Modernity. Openness and Closure in the other Europe. *Eurozine Online*. 2010. P. 7–9. URL: <https://www.eurozine.com/confrontations-with-modernity/> (дата звернення: 22.05.2023).
179. Dekel – Chen J. Farming the Red Land. Jewish Agricultural Colonization and Local Soviet Power, 1924 – 1941. New Heaven, London: Yale University Press, 2005. 375 p.
180. Entman R. Framing: toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*. 1993. Vol. 43. Issue 4. P. 51–58.
181. Everett L.P. The Rise of Jewish National Politics in Galicia, 1905 – 1907. *Nationbuilding and the Politics of Nationalism. Essay on Austrian Galicia*. Harvard University Press, 1982. P. 149–177.

182. Fałowski J. Mniejszość żydowska w Parlamencie II Rzeczypospolitej (1922 – 1939). Kraków: Księgarnia Krakowskiego Towarzystwa Edukacyjnego, 2006. 296 s.
183. Feldman W. Stronnictwa i program polityczne w Galicyi, 1846-1906. Kraków : Spółka Nakładowa «Książka», 1907. 372 s.
184. Fink C. Defending the rights of others. The Great Powers, the Jews, and international minority protection, 1878 – 1938. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 452 p.
185. Gelber Y. The History of Zionist Historiography. From Apologetics to Denial. *Making Israel*. Michigan: Michigan University Press, 2007. P. 47–80.
186. Grata P. Założenia i priorytety polskiej polityki społecznej w latach 1918 – 1939. *Polityka i społeczeństwo*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. 2012. № 10. S. 32–40.
187. Hafftk A. Żydowskie stronnictwa polityczne w Polsce odrodzonej. *Żydzi w Polsce odrodzonej: działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna*. Warszawa: nakładem wydawnictwa «Żydzi w Polsce odrodzonej», 1932. Vol. II. S. 249–285.
188. Hagen M. von. „Kriege Machen Nationen“: Nationsbildung in der Ukraine in Ersten Weltkrieg. *Die Ukraine. Prozesse der Nationsbildung*. Vienna: Boehlau, 2011. S. 279–293.
189. Heller C. On the Edge of Destruction. Jews of Poland between the two world wars. New York: Columbia University Press, 1977. 355 p.
190. Himka J. – P. Dimensions of a Triangle: Polish – Ukrainian – Jewish Relations in Austrian Galician. *Polin*. 1999. Vol.12. P. 25–48.
191. Himka J. – P. Western Ukraine in the interwar period. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*. 1994. Vol.22. №2. P. 347–363.
192. Holzer J. Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa: Książka i Wiedza, 1974. 668 s.

193. Hundert G. D. Some Basic Characteristics of the Jewish experience in Poland. *Polin: From Shtetl to Socialism*. London: The Littman Library of Jewish Civilization, 1993. P. 19–25.
194. Imiłowska-Duma A. Stosunki polsko – żydowskie we Lwowie w latach 1918 – 1919 (wybrane zagadnienia). *Polonistyczno – Ukrainoznawcze studia Naukowe*. 2017. Vol.3. S. 117–134.
195. Janowsky O.I. The Jews and Minority rights (1898 – 1919). New York: AMP Press, 1966. 419 p.
196. Jastrząb Ł. Raporty o antysemickich wystąpieniach w Polsce po I Wojnie Światowej. *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*. 2015. T. 32. S. 199–250.
197. Jaworski W. Struktura i wpływy syjonistycznych organizacji w Polsce w latach 1918 – 1939. Warszawa : Oficyna Wydawnicza, 1996. 128 s.
198. Jaworski W. Syjoniści wobec rządu polskiego. Sosnowiec : Wojciech Jaworski, 2002. 84 s.
199. Kijek K. Between a Love of Poland, Symbolic Violence, and Antisemitism. The Idiosyncratic Effects of the State Education System on Young Jews in Interwar Poland. *Polin: A Journal of Polish – Jewish Studies*. Oxford, 2018. Vol. 30. P. 237–264.
200. Kijek K. Violence as Political Experience Among Jewish Youth in Interwar Poland. *From Europe's East to the Middle East: Israel's Russian and Polish Lineages*. Philadelphia : University of Philadelphia Press, 2021. P. 243–270.
201. Kopstein J.S., Wittenberg J. Between State Loyalty and National Identity: Electoral Behaviour in Inter-War Poland. *Polin*. 2012. Vol.24. P. 171–185.
202. Krzywiec G. Czy państwo w Polsce pomajowej było czynnikiem antyżydowskim (1929 – 1939)? Stan badań i perspektywy badawcze. *Metamorfozy społeczne*. Warszawa: Instytut Historii PAN, 2014. № 8. S. 269–388.
203. Kuhn R. The tradition of Jewish anti – Zionism in the Galician socialist movement. *Refereed paper presented to the Jubilee conference of the*

- Australasian Political Studies Association Australian National University.*
Canberra, 2002. P. 1–21.
204. Łapot M. Żydowskie szkolnictwo handlowe we Lwowie w okresie międzywojennym. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika.* 2014. T. XXIII. S. 431–452.
205. Manekin R. Constructing Polish Jewry's 'Shrine of History': Galician Beginnings. *Polin: Studies in Polish Jewry.* Liverpool University Press, 2017. Vol. 29. P. 77–87.
206. Mendelsohn E. Ambiguous Lessons' of Modern Polish – Jewish History. Oxford Centre for Hebrew and Jewish Studies, 1995. 17 p.
207. Mendelsohn E. From Assimilation to Zionism in Lviv. The Case of Alfred Nossig. *The Slavonic and East European Review.* University College London, 1971. Vol.49. №.117. P. 521–534.
208. Mendelsohn E. Jewish Assimilation in L'viv: The Case of Wilhelm Feldman. *Nationbuilding and the Politics of Nationalism. Essay on Austrian Galicia.* Harvard University Press, 1982. P. 94–110.
209. Mendelsohn E. Jewish Politics in Interwar Poland: an Overview. *The Jews of Poland Between Two World Wars.* Hanover, London: University Press of New England, 1989. P. 9–19.
210. Mendelsohn E. On Modern Jewish Politics. New York, Oxford: Oxford University Press, 1993. 168 p.
211. Mendelsohn E. On Politics in Interwar Poland: an Overview. *The Jews of Poland between Two World Wars.* Brandeis University Press, 1989. P. 9–19.
212. Mendelsohn E. The Jews of East Central Europe between the World Wars. Bloomington: Indiana University Press, 1983. 320 p.
213. Mendelsohn E. Zionism in Poland: the Formative years, 1915 – 1926. New Haven: Yale University Press, 1982. 373 p.
214. Michlic J., Poland's threatening others: the Image of the Jew from 1880 to the Present. Lincoln, NE, London: University of Nebraska, 2006. 388 p.

215. Michlic – Coren J. *Anti – Jewish Violence in Poland, 1918 – 1939 and 1945 – 1947. Polin: Studies in Polish Jewry.* London, 2000. Vol. 13. P. 34–61.
216. Mick Ch. *Lemberg, Lwów, L’viv, 1914 – 1947: Violence and Ethnicity in a Contested City.* Indiana: Purdue University Press, 2016. 480 p.
217. Oppenheim I. *The Ideological Background to the Hechaluts movement in Russia and Poland in the 1920s. Polin: A Journal of Polish-Jewish Studies.* Oxford, 1990. Vol. 5. P. 131–155.
218. Paczkowski A. *Prasa polska w latach 1918 – 1939.* Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe, 1980. 534 s.
219. Parafianowicz H. *Hugh S. Gibson’s diplomatic service in Poland after the First World War. Białystockie Teki Historyczne.* 2014. T. 12. S. 159–173.
220. Rędziński K. *Studenci żydowscy we Lwowie w latach 1918 – 1939. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika.* 2016. T. XXV. S. 581–601.
221. Plach E. *The Clash of Moral Nations. Cultural Politics in Piłsudski’s Poland, 1926-1935.* Athens: Ohio University Press, 2006. 272 p.
222. Polonsky A. *Politics in Independent Poland 1921 – 1939. The Crisis of Constitutional Government.* Oxford: Clarendon Press, 1972. 572 p.
223. Porter B. *When Nationalism Began to Hate: Imagining Modern Politics in Nineteenth-Century Poland.* New York, Oxford: Oxford University Press, 2000. 320 p.
224. Prusin A.V. *Nationalizing a Borderland. War, Ethnicity, and Anti-Jewish Violence in East Galicia, 1914 – 1920.* Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 2005. 200 p.
225. Rozenblit M. *The Jews of Vienna 1867 – 1914: Assimilation and Identity.* Albany: State University of New York Press, 1983. 284 p.
226. Ringel M. *Prawa zasadnicze mniejszości żydowskiej w Polsce i ich dzieje. Żydzi w Polsce odrodzonej: działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna.* Warszawa: nakładem wydawnictwa «Żydzi w Polsce odrodzonej», 1932. Vol. II. S. 225–233.

227. Rudnicki Sz. From «Numerus Clausus» to «Numerus Nullus». *Polin*. Oxford: Institute for Polish – Jewish Studies, 1987. Vol.2. P. 246–268.
228. Rudnicki Sz. *Żydzi w parlamencie II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2004. 474 s.
229. Sachar H. M. *The Course of Modern Jewish History*. New York: A Delta Book, 1958. 669 p.
230. Silber M. *Stateless Nation: A Reciprocal Motif Between Polish Nationalism and Zionism. From Europe's East to the Middle East: Israel's Russian and Polish Lineages*. Philadelphia: University of Philadelphia Press. 2021. P. 87–116.
231. Sinkoff N. *Out of Shtetl: Making Jews Modern in the Polish Borderlands*. Providence: Brown Judaic Studies, 2004. 340 p.
232. Seton – Watson H. *Eastern Europe between the Wars: 1918-1939*. Cambridge: the University Press, 1946. 465 p.
233. Shanes J. *Diaspora Nationalism and Jewish identity*. New York: Cambridge University Press, 2012. 336 p.
234. Shimony G. *The Zionist Ideology*. Hanover: Brandeis University Press, 1995. 528 p.
235. Shtamfer Sh. *Hasidic Yeshivot in Inter-War Poland. Polin: Studies in Polish Jewry*. London, 1998. Vol.11. P. 3–25.
236. Stanislawski M. *Zionism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2017. 152 p.
237. Tartakowek A. Stan liczebny i rozwój naturalny ludności żydowskiej w Polsce. *Żydzi w Polsce odrodzonej: działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna*. Warszawa: nakładem wydawnictwa «Żydzi w Polsce odrodzonej». 1932. Vol. II. S. 185–224.
238. Ther P. *War versus Peace: Interethnic Relations in Lviv during the First Half of the Twentieth Century. Harvard Ukrainian Studies*. 2000. №. 24. P. 251–284.

239. Tomaszewski J. Landau Z. Polska w Europie i Świecie, 1918 – 1939. Warszawa: Wydawnictwo TRIO, 2005. 334 s.
240. Tomaszewski J. Lwów, 22 listopada 1918. *Przegląd Historyczny*. 1984. T. 75. № 2. S. 279–285.
241. Tomaszewski J. Władysław Grabski wobec kwestii żydowskiej. *Zydzi w II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2016. S. 26–50.
242. Tomaszewski P. Polskie korporacje akademickie w latach 1918 – 1939. Struktury, myśl polityczna, działalność. Toruń: Cyncero.pl, 2011. 518 s.
243. Walicki J. Polscy syjoniści wobec pierwszych miesięcy rządów Józefa Piłsudskiego (maj – sierpień 1926). *Seminare*. 2005. T.21. S. 99–115.
244. Węgrzyn K. Kształt Polityki Organizacji Syjonistycznej we Lwowie po Śmierci Leona Reicha (Lata 1929 – 1934). *Studia Polityczne*. 2022. T. 50. № 1. S. 125–148.
245. Węgrzyn K. Organizacja Syjonistyczna we Lwowie. Działalność społeczno-polityczna w Galicji Wschodniej w latach 1916 – 1939: Praca Doktorska. Kraków, 2012. 419 s.
246. Weinbaum L. Jabotinsky and the Poles. *Polin: A Journal of Polish – Jewish Studies*. Oxford. 1990. Vol. 5. P. 156–172.
247. Wierzbieniec W. Niektóre aspekty stosunku Żydów do polskości w międzywojennym Lwowie. *Kresy Południowo – Wschodnie*. 2007/2008. R.5/6, S. 173–178.
248. Wierzbieniec W. Społeczność żydowska Przemyśla w latach 1918 – 1939. Rzeszów: Wydawnictwo wyższej szkoły pedagogicznej, 1996. 316 s.
249. Wierzejska J. The Pogrom of Jews during and after World War I: the Destruction of the Jewish Idea of Galicia. *Personal Narratives, Peripheral Theatres: Essays on the Great War (1914 – 1918)*. Springer, 2017. P. 169–184.
250. Wróbel M. Syonista ze Lwowa: Leon Reich (1879 – 1929) – polityk pogranicza. *Wieki Stare i Nowe: tom specjalny*. 2012. S. 86–100.
251. Авинери Ш. Происхождение сионизма. От просветительства к национализму. Москва: Мосты культуры, 2004. 480 с.

252. Бартадь І. От общины к нации: Евреи Восточной Европы в 1772 – 1881 гг. Москва: Мосты культуры, 2007. 264 с.
253. Бартадь І., Полонські Е. Євреї Галичини під владою Габсбургів. *Полін: вибранні статті*. Київ: Дух і Літера, 2011. С. 35–36.
254. Брубейкер Р. Купер Ф. За пределами «Идентичности». *Ab Imperio*. 2002. №3. С. 61–115.
255. Брубейкер Р. Переображений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі. Львів: Кальварія, 2006. 280 с.
256. Вежбенець В. Євреї та польсько – українська конфлікт у Східній Галичині після Першої світової війни. *Українсько – польські відносини в Галичині у ХХ ст.: матеріали міжнародної науково – практичної конференції, м.Івано–Франківськ. Івано–Франківськ: Плай, 1997. С. 140–146.*
257. Гон М. Євреї в ЗУНР: стратегія, тактика та вплив на формування взаємин в міжвоєнний період. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. № 18. Р. 181–189.
258. Гон М. Єврейський фактор у конфлікті між українським та польським націоналізмом у Західній Україні. *Українсько – польські відносини в Галичині у ХХ ст.: матеріали міжнародної науково–практичної конференції, м.Івано–Франківськ. Івано–Франківськ: Плай, 1997. С. 80–83.*
259. Гауден Г. Львів: кінець ілюзій. Оповідь про листопадовий погром 1918 року. Львів: Човен, 2020. 528 с.
260. Джадт Т., Снайдер Т. Роздуми про ХХ століття. Львів : Човен, 2019. 384 с.
261. Дюверже М. Политические партии. Москва: Академический проект, 2000. 538 с.
262. Коган Л. Евреи в Западно – Украинской Народной Республике. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. Том.18. С. 190–199.

263. Лентоха Б. Газета львівських євреїв «Chwila». *Часопис «І»*. 2008. №51.
URL: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/letocha.htm>
264. Меламед В. Евреи во Львове. XIII – первая половина XX века. События. Общество. Люди. Москва: Текоп, 1994. 266 с.
265. Меламед В.М. Єврейська громада Львова у міжвоєнний період (1918–1939). Етнополітичний і соціальний контекст. Дисертація канд.істор.наук: 07.00.03, Львів: Інститут Українознавства ім. І.Крип'якевича, 1995, 235 с.
266. Монолатій І. Галицькі євреї в австрійський період. *Часопис І*. 2008. № 51. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/monolatij1.htm>
267. Павлишин О. Єврейська спільнота Східної Галичини 1918 – 1919 рр. у контексті нарративу Рубена Фана та документів (вступна стаття). *Рубен Фан, Історія єврейської національної автономії в період Західно-Української Республіки*. Львів: Україна Модерна, Манускрипт, 2019. С. 7–36.
268. Рудницкий Ш. Евреи Второй речи Посполитой: 1918 – 1939. *Judaic-Slavic Journal, Special Issue*. 2020. Issue 1(3). С. 97–131.
269. Смольский И. Зарождение и развитие сионизма в Галиции в конце XIX – начале XX вв. *Материалы Одиннадцатой Ежегодной Международной Междисциплинарной конференции по иудаике*. Москва, 2004. Ч. 1. С. 405–411.
270. Федик І. Національна політика міжвоєнної Польщі в Галичині: єврейський контекст (на прикладі діяльності правоохоронних органів). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2012–2013. Вип.13–14. С. 589–595.
271. Френкель Й. Пророчество и политика. Социализм, национализм и русское еврейство. Москва: Мосты культуры, 2008. 848 с.
272. Хрох М. От национальных движений к полностью сформировавшейся нации: процесс строительства наций в Европе. *Нации и национализм*. Москва: Праксис, 2002. С. 121–145.

273. Шейнз Дж. Газети для народу: єврейський націоналізм і народження їдишистської преси на Галичині. *Полін: вибранні статті*. Київ: Дух і Літера, 2011. С. 109–136.
274. Шимони Г. Еврейский национализм как национализм этнический. *Вестник Еврейского Университета*. 2001. № 6 (24). С. 249–262.
275. Штурц Г. Рівноправність національностей у конституції та державному управлінні Австрії (1848 – 1918). Львів: Піраміда, 2019. 375 с.

Енциклопедії та додаткова література

276. Aliyah. Virtual shtetl. *Polin*. URL: <https://sztetl.org.pl/en/glossary/aliyah>
277. Assimilation. *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*. URL: <https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Assimilation>
278. Birnbaum, Nathan. *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*. URL: https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Birnbaum_Nathan (дата звернення: 22.05.2023).
279. Encyklopedia Historii Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1999. 544 s.
280. Historical Dictionary of Zionism/ ed. by R.Medoff, Ch.Waxman. Lanham, Maryland and London: The Scarecrow Press, Inc. 2000. 238 p.
281. History of Zionism: A Handbook and Dictionary/ ed. by A.J. Edelheit, H.Edelheit. New York: Westview Press, 2000. Vol. II. 672 p.
282. Зайцев О.Ю. Блок національних меншин. *Енциклопедія історії України : Т.1.* / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2003. С. 302.

ДОДАТОК

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Skokova N. The East Galician Zionist Federation and the Polish Governments of 1922 – 1926. *Scripta Judaica Cracoviensia*. 2020, Vol. 18, P. 85–104.
2. Скокова Н. Самоуправління єврейської національної меншини Східної Галичини: від традиції до модерну (1918 – 1924 рр.). *Гілея*. 2019. Вип.146, час. 1. С. 94–97.
3. Скокова Н. Інтеграція Сіоністської Організації в політичний простір Східної Галичини (1918 – 1922). *Український історичний збірник*. 2018, Вип. 20. С. 158–175.
4. Скокова Н. Проект національного відродження львівських сіоністів (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). *Український історичний збірник*. 2019, Вип. 21. С. 60–69.